

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Магістерська робота

**на тему «Фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу в
Україні»**

Виконав: студент 6-го курсу, групи 601-УФБ

Спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньо-професійною програмою «Управління
фінансово-економічною безпекою»

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Таранець Б.В

Керівник: д.е.н., професор, Онищенко В.О

Рецензент: завідувачка кафедри міжнародних
економічних відносин та туризму, Чичкало-
Кондрацька І.Б

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань

Таранець Б.В _____

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі

Таранець Б.В _____

Полтава, 2024 року

АНОТАЦІЯ

Таранець Б.В. Фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу в Україні. Рукопис. Магістерська робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньо-професійною програмою «Управління фінансово-економічною безпекою», Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

Робота містить 184 сторінок, 9 таблиць, 50 рисунків, список літератури з 113 джерел та 13 додатків.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, великий та середній бізнес, загрози та ризики, механізми подолання ризиків, моніторинг, система управління, інституційне забезпечення, державна політика, способи підвищення рівня фінансово-економічної безпеки.

В умовах сьогодення найбільш актуально постає питання формування механізму фінансово-економічної безпеки, як держави в цілому, так і окремого суб'єкта господарювання, який є складовою частиною для формування фінансово-економічної безпеки регіону та країни. Актуальність роботи обумовлена динамікою суспільних процесів як у глобальному, так і в національному вимірах, а також зміною концептуальних підходів до поняття безпеки. Водночас, повномасштабна війна та виклики сучасних процесів глобалізації вимагають узгодження та розробки адекватного інструментарію безпекоорієнтованої державної політики, який допоміг би ефективно корегувати макроекономічну політику відповідно до ситуації для забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів великого та середнього бізнесу.

Мета роботи – дослідження теоретичних основ фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу, розробка практичних рекомендацій щодо її підвищення в умовах сучасних викликів та загроз.

Об'єктом дослідження є процеси формування, управління та забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні в умовах глобальних викликів та загроз.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні.

У теоретичній частині роботи визначено сутність, роль та складові фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу, виокремлено основні детермінанти, окреслено вплив фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу на стійкість національної економіки, розглянуто наукові підходи до формування фінансово-економічної безпеки, систематизовано основні критерії та показники, охарактеризовано основні особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в умовах повоєнного відновлення економіки.

У розрахунково-аналітичній частині роботи проведено системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку великого та середнього бізнесу в Україні, представлено методичний підхід до оцінки та проведено моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні.

Практична цінність магістерської роботи полягає в можливості використання запропонованих методів оцінки та напрямів забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні, шляхом імплементації міжнародного досвіду, розвитку інституційного забезпечення та формування державної політики з метою підвищення рівня фінансово-економічної безпеки бізнесу та країни.

Інформаційною базою для написання даної роботи є законодавчі та нормативно-правові акти з питань організації діяльності підприємств в Україні; монографії; підручники та наукові статті з питань забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнесу; фінансова звітність підприємств.

SUMMARY

Taranets B.V. Financial and economic security of large and medium-sized businesses in Ukraine. Manuscript. Master's thesis for the second (master's) level of higher education in the specialty 072 «Finance, Banking and Insurance» under the educational and professional program «Financial and Economic Security Management», National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, 2024.

The work contains 184 pages, 9 tables, 50 figures, a list of references from 113 sources and 13 appendices.

Keywords: financial and economic security, large and medium-sized businesses, threats and risks, mechanisms for overcoming risks, monitoring, management system, institutional support, state policy, ways to increase the level of financial and economic security.

In today's conditions, the most pressing issue is the formation of a mechanism for financial and economic security, both of the State as a whole and of a separate business entity, which is an integral part of the financial and economic security of the region and the country. The relevance of the work is due to the dynamics of social processes in both the global and national dimensions, as well as to the change in conceptual approaches to the concept of security. At the same time, a full-scale war and the challenges of modern globalization processes require the coordination and development of adequate tools for a security-oriented state policy that would help to effectively adjust macroeconomic policy in accordance with the situation to ensure the financial and economic security of large and medium-sized businesses.

The purpose of the study is to investigate the theoretical foundations of financial and economic security of large and medium-sized businesses and to develop practical recommendations for improving it in the context of current challenges and threats.

The object of the study is the processes of formation, management and ensuring the financial and economic security of large and medium-sized businesses in Ukraine in the context of global challenges and threats.

The subject of the study is the theoretical and practical aspects of ensuring the financial and economic security of large and medium-sized businesses in Ukraine.

The theoretical part of the paper defines the essence, role and components of financial and economic security of large and medium-sized businesses, identifies the main determinants, outlines the impact of financial and economic security of large and medium-sized businesses on the sustainability of the national economy, considers scientific approaches to the formation of financial and economic security, systematizes the main criteria and indicators, and characterizes the main features of ensuring financial and economic security of large and medium-sized businesses in the context of post-war economic recovery.

In the calculation and analytical part of the work, a systematic and targeted analysis of the security parameters of the development of large and medium-sized businesses in Ukraine was carried out, a methodological approach to the assessment was presented, and the level of financial and economic security of large and medium-sized businesses in Ukraine was monitored.

The practical value of the master's thesis lies in the possibility of using the proposed assessment methods and directions for ensuring the financial and economic security of large and medium-sized businesses in Ukraine by implementing international experience, developing institutional support and formulating public policy to improve the level of financial and economic security of business and the country.

The information base for writing this paper is the legislative and regulatory acts on the organization of business activities in Ukraine; monographs; textbooks and scientific articles on the issues of ensuring financial and economic security of business; financial statements of enterprises.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ.....	8
1.1. Сутність, роль та складові фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу.....	8
1.2. Детермінанти фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу.....	15
1.3. Вплив фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу на стійкість національної економіки.....	35
Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ.....	46
2.1. Наукові підходи до формування фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу.....	46
2.2. Систематизація основних критеріїв та показників фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу.....	60
2.3. Особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в умовах повоєнного відновлення економіки.....	71
Висновки до розділу 2.....	81
РОЗДІЛ 3. ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	83
3.1. Системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку великого та середнього бізнесу в Україні.....	83
3.2. Методичний підхід до оцінювання фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу.....	99

				МР	601-УФБ	10578326
	П. І. Б.	Підпис	Дата	Фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу в Україні		
<i>Розроб.</i>	<i>Таранець Б.В</i>					
<i>Перевір.</i>	<i>Онищенко В.О</i>					
<i>Н. Контр.</i>	<i>Онищенко В.О</i>					
<i>Затверд.</i>	<i>Кулик В.А</i>					
				Літ.	Арк.	Акрушів
				113	3	184
				Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування		

3.3. Моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні.....	106
Висновки до розділу 3.....	141
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	144
4.1. Імплементация міжнародного досвіду забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні.....	144
4.2. Удосконалення інституційного забезпечення та формування державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу.....	150
4.3. Стратегічні пріоритети формування та реалізації державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в несприятливих умовах функціонування.....	159
Висновки до розділу 4.....	164
ВИСНОВКИ.....	166
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	172
ДОДАТКИ.....	184

				МР 601-УФБ 10578326			
	П. І. Б.	Підпис	Дата				
<i>Розроб.</i>	<i>Таранець Б.В</i>			<i>Фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу в Україні</i>	Літ.	Арк.	Акрушів
<i>Перевір.</i>	<i>Онищенко В.О</i>				<i>113</i>	<i>4</i>	<i>184</i>
<i>Н. Контр.</i>	<i>Онищенко В.О</i>				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>		
<i>Затверд.</i>	<i>Кулик В.А</i>						

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сучасної економічної ситуації в Україні великі та середні підприємства є основою економіки країни. Вони забезпечують значну частку ВВП, створюють робочі місця та сплачують податки. Однак, ці підприємства також є найбільш вразливими до фінансових та економічних ризиків. Фінансово-економічна безпека суб'єктів великого та середнього бізнесу є важливим показником його успішності як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі. В умовах економічних криз, які зараз спостерігаються в Україні та світі, питання забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва набувають особливої актуальності.

Рівень фінансово-економічної безпеки підприємства впливає на його ефективність. Підприємство з міцними фінансовими показниками має більше шансів успішно протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, а також досягти поставлених стратегічних цілей. Оцінка реального стану та рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання є важливою умовою забезпечення їхнього успіху.

Визначенню та узагальненню питання фінансово-економічної безпеки суб'єктів бізнесу присвячено наукові дослідження вітчизняних та закордонних вчених, які вивчали різні аспекти цієї проблеми.

Серед вітчизняних вчених, які зробили значний внесок у дослідження фінансово-економічної безпеки суб'єктів бізнесу, можна виділити таких: З. Варналій, В. Онищенко, С. Онищенко, О. Барановський, К. Гарячева, М. Рета, Л. Матвійчук, Є. Картузов, Ю. Харазішвілі, О. Почечун, О. Маслій, О. Савицька, Т. Меліхова, А. Сиволап, Г. П'ятницька, Н. Ващенко, Л. Донець, В. Сусіденко, Ю. Швець, К. Цикало, Н. Пойда-Носик, Л. Яструбецька, Л. Шемаєва та інші.

Мета і завдання дослідження. Мета магістерської роботи полягає у дослідженні теоретичних основ фінансово-економічної безпеки великого та

середнього бізнесу, а також у розробці практичних рекомендацій щодо її підвищення в умовах сучасних викликів та загроз.

Для досягнення цієї мети у роботі було сформульовано та розв'язано такі завдання:

- дослідити сутність, визначити роль та детермінанти фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу;
- охарактеризувати вплив фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу на стійкість національної економіки;
- систематизувати наукові підходи до формування фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу та ідентифікувати основні критерії та показники фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу;
- дослідити особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в умовах повоєнного відновлення економіки;
- здійснити системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку великого та середнього бізнесу в Україні, виокремити методичний підхід до оцінювання фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу та провести моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні;
- запропонувати способи імплементації міжнародного досвіду у забезпеченні фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні;
- удосконалити підхід до інституційного забезпечення та формування державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу;
- виокремити стратегічні вектори формування та реалізації державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в несприятливих умовах функціонування.

Об'єктом дослідження є процеси формування, управління та забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні в умовах глобальних викликів та загроз.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні.

Методи дослідження. Під час написання роботи використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний метод наукового пізнання, аналізу і синтезу, системного аналізу та формалізації складних структур, метод експертних оцінок, економіко-математичного моделювання, статистично-економічний і метод моніторингу, багатофакторного і трендового аналізу, табличний, графічний, абстрактно-логічний методи.

Практичне значення отриманих результатів. Запропоновані теоретичні положення магістерської роботи доведено до рівня конкретних методик і рекомендацій щодо управління фінансово-економічною безпекою великого та середнього бізнесу в Україні, які в сукупності створюють підґрунття для побудови цілісної системи інституційного забезпечення та державної політики у розрізі забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу.

Результати дослідження апробовані на Міжнародному урбаністичному форумі «Економіка відновлення міст» КНЕУ, Київ та на 10-тій Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні методи застосування наукових теорій» (14 - 17 березня 2023 р.) Лісабон, Португалія, шляхом написання тез на тему «Інституційне забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання: досвід ЄС для України».

Структура випускної роботи. Робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст магістерської роботи викладений на 184 сторінках комп'ютерного тексту, що містить 49 рисунків, 9 таблиць, а також 13 додатків. Список використаних джерел налічує 113 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

1.1. Сутність, роль та складові фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

В умовах сьогодення найбільш актуально постає питання формування механізму фінансово-економічної безпеки, як держави в цілому, так і окремого суб'єкта господарювання, який є складовою частиною для формування фінансово-економічної безпеки регіону та країни.

Актуальність роботи обумовлена динамікою суспільних процесів як у глобальному, так і в національному вимірах, а також зміною концептуальних підходів до поняття безпеки. Водночас, повномасштабна війна та виклики сучасних процесів глобалізації вимагають узгодження та розробки адекватного інструментарію безпекоорієнтованої державної політики, який допоміг би ефективно корегувати макроекономічну політику відповідно до ситуації.

На нашу думку, фінансово-економічна безпека суб'єкта великого та середнього бізнесу (далі ВСБ) – це, такий його стан, який дозволяє мінімізувати дію негативних зовнішніх та внутрішніх чинників та формувати підґрунтя для ефективного функціонування та розвитку у майбутньому. Під суб'єктом великого та середнього бізнесу, розуміються підприємства, які віднесені до категорії великі та середні згідно частини 2 ЗУ про бухгалтерський облік.

Підприємства, в яких чисельність працівників перевищує 250 осіб, вважаються великими. Вартість їх активів зазвичай перевищує 20 мільйонів євро, а чистий річний прибуток не може бути меншим, ніж 40 мільйонів євро [1].

Середніми підприємствами називають комерційні структури з чисельністю працівників від 50 до 250 осіб, чистим річним доходом від 8 до 40 мільйонів євро та балансовою вартістю активів від 4 до 20 мільйонів євро [1].

Таким чином, створення системи фінансово-економічної безпеки підприємства ВСБ стають однією з найважливіших умов для успішного розвитку будь-якої галузі економіки та країни загалом.

Враховуючи вище сказане, належна увага вчених-економістів до формування механізму фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання є логічною та обґрунтованою. Відмітимо, що дослідження таких питань, як проблематика формування механізму та досягнення стану фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання почали набирати популярності у науковій літературі відносно нещодавно, і слід відзначити, що в останні роки вони стали ще більш актуальними. Науковці та дослідники акцентують увагу на формуванні системи фінансово-економічної безпеки, створенні ефективного механізму для її управління, а також на вивченні теоретичних та методологічних аспектів фінансово-економічної безпеки.

Безпека, як термін, має своє походження з грецької мови і перекладається як «володіння ситуацією». Використання терміну «безпека» має давню історію, і відзначається його використання ще з 1190 року. У XVII—XVIII століттях відбулося поширення ідеї, що головною метою держави є досягнення загального благополуччя та захист людей. В цьому контексті безпека включає два важливих аспекти: перший - це стан спокою та відсутність реальних загроз, і другий - це матеріально-економічні та політичні умови, а також соціальні інститути, які здатні забезпечити цей стан безпеки.

У наукових доробках вітчизняних вчених можна зустріти різні підходи до трактування сутності поняття «фінансово-економічна безпека підприємства», основні з них можна умовно розділити на п'ять основних груп, які зображені на рисунку 1.1:

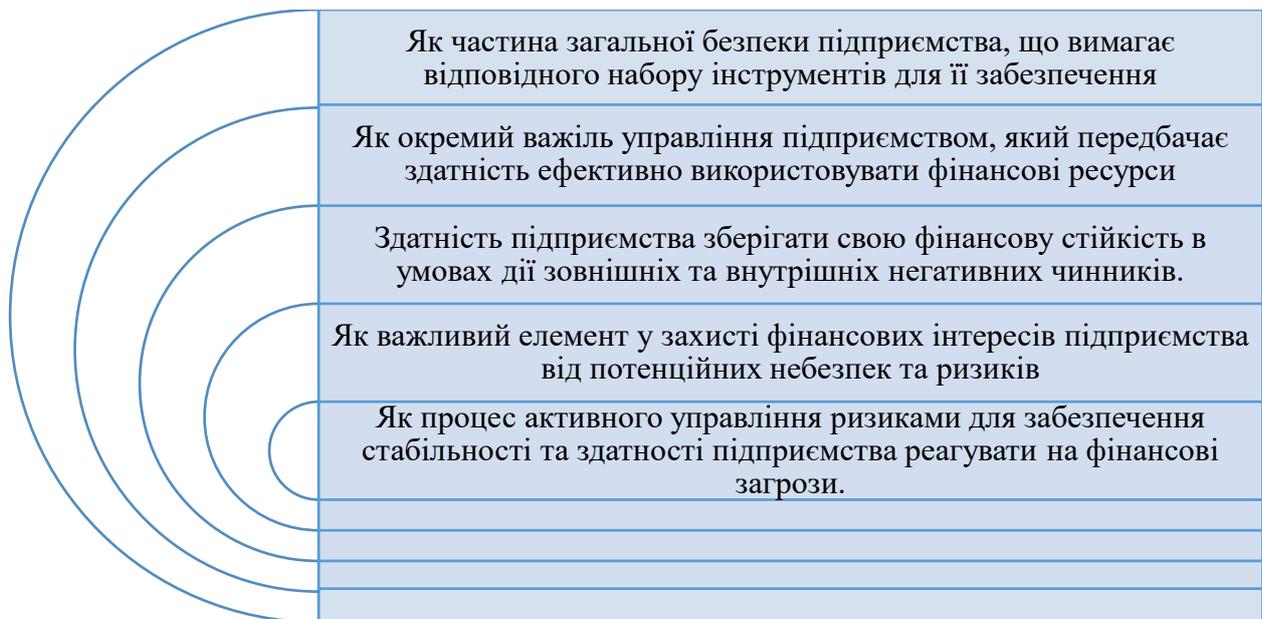

Рис. 1.1. Основні підходи до трактування сутності поняття фінансово-економічна безпека підприємства

* Складено автором на основі [2]

Перший підхід до визначення сутності поняття фінансово-економічної безпеки підприємства отримав своє відображення в роботах таких науковців, як І. В. Багровецька, К. С. Горячева, М. М. Єрмошенко, Є. М. Івашина, Л. С. Козак, Л. А. Некрасенко, Ю. М. Рибалка, І. В. Чібісова та інших. Зокрема, І. В. Багровецька та Л. С. Козак розглядають фінансову безпеку підприємства як значущу складову економічної безпеки, що ґрунтується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Ця концепція відображається через систему критеріїв та показників фінансового стану підприємства, які вказують на збалансованість фінансів, наявність достатньої ліквідності активів і наявність необхідних резервів [3].

Погляди Л. А. Некрасенко та Ю. М. Рибалки сходяться до думки що, фінансово-економічна підприємства є невід'ємною частиною економічної безпеки підприємства і визначається наступним чином: стан підприємства, який відзначається збалансованістю та якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; він також включає стійкість до потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність підприємства забезпечити виконання своїх фінансових

інтересів, а також виконання своєї місії та завдань з використанням відповідних фінансових ресурсів. Фінансово-економічна також спрямована на досягнення ефективного та сталого розвитку підприємства [4].

Другий підхід до визначення фінансово-економічної безпеки підприємства є характерним для таких науковців, як О. В. Ареф'єва, Є. К. Бондаренко, В. С. Домбровський, О. С. Журавка, А. О. Єпіфанов [5], В. І. Мунтіян, Т. Б. Кузенко, О. Л. Плачтун, а також Ю. Б. Кракос, а також інші. З їхньої погляду на проблематику даного питання, фінансово-економічна розглядається як здатність суб'єкта господарювання проводити свою господарську, включаючи фінансову, діяльність ефективно і стабільно за допомогою комплексу взаємопов'язаних фінансових діагностичних, інструментальних та контрольних заходів. Ці заходи спрямовані на оптимізацію використання фінансових ресурсів, забезпечення належного рівня таких ресурсів і зменшення впливу фінансових ризиків. Основна сутність фінансово-економічної безпеки полягає в здатності підприємства самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію відповідно до корпоративних цілей, особливо в умовах невизначеності та конкурентного середовища.

Третій підхід до визначення фінансово-економічної безпеки підприємства притаманний науковцями, такими як І. О. Бланк [6], О. І. Воробйова, О. Е [7]. Пономаренко, І. В. Нартова та Я. О. Кіріченко [8], серед інших. Згідно з поглядами І. О. Бланка, фінансово-економічна підприємства представляє собою конкретний, якісно і кількісно визначений рівень фінансового стану підприємства. Цей рівень забезпечує стабільну захищеність пріоритетних збалансованих фінансових інтересів підприємства від ідентифікованих реальних і потенційних загроз, і його параметри визначаються на основі фінансової філософії підприємства. Цей рівень створює необхідні передумови для фінансової підтримки стійкого росту підприємства в поточному і майбутньому періодах [6].

О. І. Воробйова вважає, що фінансово-економічна безпека суб'єкта господарювання представляє собою узагальнену характеристику стану фінансів

відповідного суб'єкта господарювання на певну дату, що свідчить про фінансові можливості та здатність виконувати зобов'язання та ефективно функціонувати в умовах нестабільності, невизначеності та різних фінансових та господарських ризиків [7, с.6].

І. В. Нартова та Я. О. Кіріченко влучно зазначають, що фінансово-економічна безпека підприємства охоплює збалансованість і якість різноманітних фінансових інструментів, технологій і послуг, які використовуються підприємством. Вона також включає стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність фінансової системи підприємства забезпечити виконання власних фінансових інтересів та місії підприємства з використанням необхідних фінансових ресурсів. Фінансово-економічна безпека також має спрямовуватися на досягнення ефективного та сталого розвитку фінансової системи підприємства [8].

Четвертий підхід до визначення фінансово-економічної безпеки підприємства, на нашу думку, був ефективно узагальнений дослідницею Я. І. Мулик. Вона зазначає, фінансово-економічна безпека підприємства являє собою захищеність фінансових інтересів підприємства на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу як внутрішніх, так і зовнішніх загроз. Цей стан забезпечує самозбереження та розвиток підприємства як в поточному, так і в стратегічному періоді [9].

П'ятий підхід до визначення фінансово-економічної безпеки підприємства, запропонований О. А. Кириченком, І. В. Кудрею та іншими дослідниками і науковцями, розглядає фінансову безпеку як систему заходів з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від можливих загроз, як зовнішніх, так і внутрішніх. Головною метою цієї системи є забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання, збільшення величини власного капіталу як в поточному, так і майбутньому періодах [10].

Підсумовуючи вище сказане, кожен із наведених підходів до визначення фінансово-економічної безпеки підприємства має своє обґрунтування, свої сильні та слабкі сторони. Відповідно до нашого погляду, доцільним може бути

застосування комплексного підходу, в рамках якого фінансову безпеку підприємства можна описати як фінансовий стан підприємства, що дозволяє ефективно протистояти поточним і потенційним загрозам через раціональне управління, формуванням та використанням капіталу, а також використання ризик-орієнтованого підходу під час провадження своєї діяльності.

Об'єктом фінансово-економічної безпеки суб'єкта ВСБ є фінансова діяльність самого підприємства. Фінансова діяльність охоплює всі фінансові операції, процеси та рішення, пов'язані з управлінням грошовими потоками, інвестиціями, залученням і використанням фінансових ресурсів, а також управлінням фінансовими ризиками на підприємстві. Фінансово-економічна безпека спрямована на забезпечення стабільності та захисту цієї фінансової діяльності від різних зовнішніх і внутрішніх загроз.

Суб'єктами цієї безпеки є керівництво суб'єкта ВСБ та його працівники, незалежно від їх посад та обов'язків.

Предметом фінансово-економічної безпеки суб'єкта ВСБ є різноманітні фінансові аспекти, які підприємство повинно захищати та забезпечувати їхню стабільність і стійкість. Таким чином, предметом фінансово-економічної безпеки суб'єкта ВСБ є комплекс фінансових аспектів, які включають фінансовий стан, ресурси, інтереси, стратегію та ризики, які впливають на фінансову стійкість та успішність суб'єкта ВСБ.

Ураховуючи складність і взаємозалежність різних аспектів фінансово-економічної безпеки, ідентифікувати всі проблемні питання та визначити однозначні заходи для їх вирішення є викликом. Однак важливо встановити систему індикативних факторів та показників, які відіграють ключову роль у підтримці та забезпеченні сталого розвитку фінансово-економічної безпеки суб'єкта ВСБ.

Ці фактори та показники фінансово-економічної безпеки підприємства є різноманітними та багатогранними. Деякі з них загальновідомі та широко використовуються, водночас існують і специфічні фактори, які враховуються при вирішенні конкретних завдань.

Організація фінансово-економічної безпеки підприємства ґрунтується на низці принципів, які дозволяють сформувавши відповідний механізм, який працює на попередження та зменшення негативного впливу загроз макро-, мезо- та мікросередовища. Дані принципи чітко виокремлюють основні підходи до ефективного функціонування системи фінансово-економічної безпеки на підприємстві.

Фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу має численні структурні складові, які включають в себе різні аспекти фінансового управління та захисту інтересів підприємства. Основні структурні складові фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу представлені на рисунку 1.2.

Фінансова складова

- характеризує здатність бізнесу зберігати захищеність, стабільність і стійкість своїх фінансових інтересів при негативному впливі зовнішніх і внутрішніх факторів, які становлять загрозу

Інтелектуально-кадрова

- характеризує здатність бізнесу зберігати та розвивати свій інтелектуальний потенціал, а також ефективність управління персоналом

Технічна складова

- характеризує здатність бізнесу зберігати та розвивати свій технічний потенціал, а також ефективність використання технічних ресурсів

Ринкова складова

- характеризує здатність бізнесу ефективно функціонувати на ринку, зберігаючи свою конкурентоспроможність і прибутковість

Інноваційна складова

- характеризує здатність бізнесу ефективно використовувати інноваційні технології та розробки для підвищення ефективності своєї діяльності

Рис. 1.2. Основні структурні складові фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

*Складено автором

Ці структурні складові спільно визначають фінансову безпеку великого та середнього бізнесу і допомагають забезпечити стійкість та стабільність фінансових показників підприємства в умовах змін і ризиків.

Фінансово-економічна безпека великих і середніх підприємств в сучасній Україні вимагає ефективного управління економічною діяльністю суб'єктів підприємництва. Цей процес передбачає створення інструментів для ідентифікації та оцінки факторів, які впливають на фінансову безпеку підприємства, а також розробку інтегрального індексу фінансово-економічної безпеки. Цей індекс допоможе приймати обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на аналіз, унеможливлення та нейтралізацію негативних впливів зовнішніх та внутрішніх загроз. Це в свою чергу сприятиме покращенню бізнес-середовища в Україні і забезпечить сталий та ефективний розвиток підприємств у майбутньому.

1.2. Детермінанти фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

У філософії та соціології термін «детермінанти» використовується для позначення чинників, які визначають розвиток певного явища. Наприклад, економічні детермінанти можуть впливати на розвиток суспільства, політичні детермінанти можуть впливати на формування влади, а соціальні детермінанти можуть впливати на поведінку людей.

Детермінанти фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу - це фактори, які впливають на рівень фінансово-економічної безпеки ВСБ.

Великий і середній бізнес є важливим сектором економіки України, який забезпечує значну частину ВВП, створює робочі місця та сплачує податки. Однак, ВСБ також є потенційною ціллю для різних загроз, які можуть негативно вплинути на його розвиток.

У межах даного підпункту доцільно розглянути основні загрози фінансово-економічній безпеці ВСБ в Україні, фактори, які впливають на рівень безпеки ВСБ.

Формування системи фінансово-економічної безпеки підприємства - це складний і багатогранний процес, який вимагає відповідного підходу та розуміння сутності фінансово-економічної безпеки. Формуванню системи фінансово-економічної безпеки завжди передують визначення цілей та причин для її впровадження. Цілі можуть бути різними, але в цілому вони спрямовані на забезпечення наступних результатів: захист фінансових інтересів підприємства від можливих загроз, забезпечення стабільної фінансової діяльності підприємства, створення умов для ефективного управління фінансовими ресурсами підприємства.

Основними причинами впровадження системи фінансово-економічної безпеки є: зростання рівня ризиків, пов'язаних з фінансовою діяльністю підприємства, зміна зовнішніх умов, в яких функціонує підприємство, зростання вимог до фінансово-економічної безпеки, що пред'являються до підприємств.

За останні роки значно розширився перелік ймовірних загроз фінансовій безпеці, як для держави, так і для ВСБ. Це пов'язано з низкою факторів, зокрема:

- початок збройної агресії Росії проти України у 2014 році призвів до різкого погіршення економічної ситуації в Україні та спричинив низку нових загроз фінансовій безпеці, таких як: зниження обсягів виробництва та експорту, зростання інфляції, втрата частини ринків збуту, зростання ризику фінансових санкцій;

- виникнення вірусу COVID-19 у 2020 році також негативно вплинуло на фінансову безпеку, спричинивши такі загрози як: зменшення доходів населення та підприємств, зростання безробіття, зниження попиту на товари та послуги, зростання ризику фінансових криз;

- повномасштабне вторгнення РФ в Україну з 24 лютого 2022 року призвело до ще більшого погіршення фінансової ситуації в Україні та

спричинило низку нових загроз, таких як: руйнування інфраструктури, втрата частини території країни, зростання ризику фінансової дестабілізації;

– виникнення нових гібридних криз, таких як енергетична криза, продовольча криза та криза біженців, також мають суттєвий вплив на економічну, і зокрема, фінансово-економічну безпеку ВСБ.

Фінансово-економічна безпека держави та ВСБ завжди взаємопов'язані та взаємозалежні. Це пов'язано з тим, що підприємства є важливими суб'єктами господарювання, які беруть участь у формуванні фінансової системи держави. Вплив підприємств на фінансово-економічну безпеку держави проявляється в наступному.

По-перше, підприємства ВСБ є основними платниками податків. Податки, які сплачують підприємства, є важливим джерелом доходів для держави. Вони використовуються для фінансування державних видатків, таких як оборона, освіта, медицина, соціальне забезпечення тощо. По-друге, підприємства ВСБ створюють робочі місця та забезпечують зайнятість населення. Зайнятість населення є важливим фактором соціальної та економічної безпеки держави. По-третє, підприємства ВСБ виробляють товари та послуги, які задовольняють потреби населення. Це сприяє підвищенню рівня життя населення та добробуту держави.

Держава в свою чергу створює фундамент для функціонування ВСБ та підтримки рівня фінансово-економічної безпеки на належному рівні, створює правове та економічне середовище, яке сприяє розвитку підприємництва, надає підприємствам доступ до фінансових ресурсів, забезпечує захист прав власності підприємств. Взаємозв'язок фінансово-економічної безпеки держави та підприємств є важливим фактором економічного розвитку. Для забезпечення фінансово-економічної безпеки держави та підприємств необхідно, щоб вони співпрацювали та взаємодопомагали один одному. Взаємозалежність фінансово-економічної безпеки держави та ВСБ представлено на рисунку 1.3.

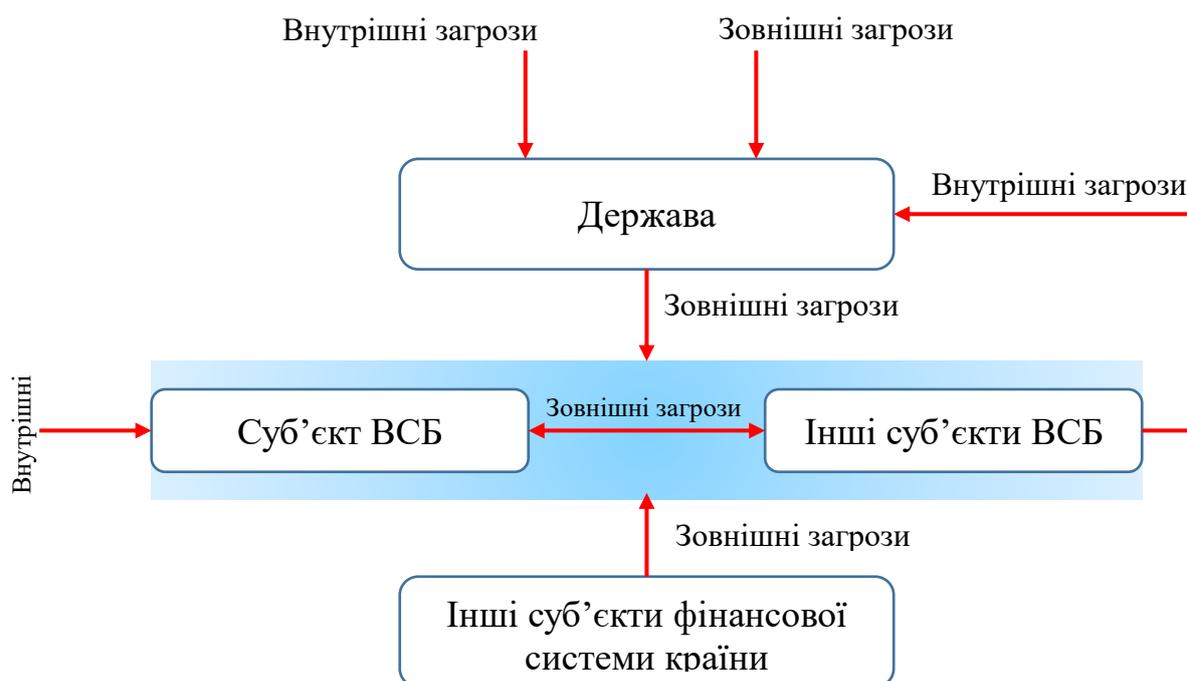

Рис. 1.3. Взаємозалежність фінансово-економічної безпеки держави та суб'єктів великого та середнього бізнесу

* Складено автором на основі [11]

Для ефективного формування системи фінансово-економічної безпеки необхідно усвідомлювати весь спектр загроз, які можуть вплинути на фінансову та господарську діяльність суб'єкту господарювання.

Загрози можна поділити на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні загрози виникають всередині самого підприємства і можуть бути пов'язані з наступними факторами: непрофесійна діяльність керівництва та персоналу підприємства, недосконалість системи управління фінансовими ресурсами підприємства, недостатня інформаційна забезпеченість процесу управління фінансовою безпекою.

Зовнішні загрози виникають в зовнішньому середовищі, в якому функціонує підприємство і можуть бути пов'язані з наступними факторами: нестабільність економічної ситуації в країні, зміна законодавств, діяльність конкурентів, природні катаклізми та інші форс-мажорні обставини.

Класифікація загроз фінансово-економічній безпеці великого та середнього бізнесу узагальнено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація загроз фінансово-економічній безпеці великого та середнього бізнесу

Зовнішні		Внутрішні	
1		2	
Правові	Зміни в законодавстві, які впливають на фінансову діяльність підприємства.	Організаційні	Недостатня кваліфікація персоналу
	Недосконалість діючого законодавства.		Неефективне управління
	Активна діяльність конкурентів у правовому полі.		Недосконалі технології
	Зловживання правом з боку державних органів		Недосконалі процеси
	Санкції проти російської федерації		Недостатня контрольованість фінансових операцій
	Зовнішня політична нестабільність		Непрофесіоналізм персоналу, відповідального за управління фінансовими ресурсами
Психологічні	Шпигунство та економічна розвідка з боку конкурентів	Технічні	Недостатній контроль
	Зовнішній тиск з боку громадськості		Небезпека комп'ютерних злочинів
	Зміна соціальної та культурної ситуації		Небезпека збоїв у роботі систем
	Технологічні зміни		Небезпека використання застарілих технологій
	Природні катаклізми		Небезпека неправильного використання технологій
	Підвищена тривожність та невпевненість у майбутньому		Розповсюдження дезінформації

Продовження таблиці 1.1

	1		2
Економічні	Зміни в економічній ситуації в країні або в світі	Економічні	Неефективне управління фінансами
	Зміни в економічній політиці держави		Неефективний маркетинг
	Зміни в міжнародній економічній ситуації		Неефективні закупівлі
	Природні катаклізми		Неефективне виробництво
	Динаміка облікової ставки Національного банку України;		Неефективні продажі
	Зниження платоспроможності населення		Зростання витрат на виробництво та ведення бізнесу
	Монополізація ринку	Соціальні	Неадекватна мотивація персоналу
	Тінізація економіки		Насильство та дискримінація в трудовому колективі
	Рівень інфляції та прогноз інфляції		Психологічний стрес
	Брак інвестиційних фондів та низький рівень інвестиційної активності		Низький рівень довіри між керівництвом та персоналом
	Економічне шпигунство		Негативна корпоративна культура
	Зростання цін на сировину та енергоносії		Зростання соціальної напруженості
	Зростання конкуренції з боку іноземних компаній		Втрата кваліфікованих кадрів

*Складено автором на основі [12-19]

Загрози фінансовій безпеці підприємства можна класифікувати за різними критеріями.

За джерелами виникнення загрози можна поділити на: об'єктивні загрози, які виникають незалежно від волі людей, наприклад, природні катаклізми, зміни в економічній ситуації, політичні потрясіння, суб'єктивні загрози, які виникають внаслідок дій людей, наприклад, злочинна діяльність, некомпетентність персоналу, помилки управління [20,21].

За можливістю здійснення загрози можна поділити на: реальні загрози, які можуть реалізуватися в найближчому майбутньому, потенційні загрози, які можуть реалізуватися в разі зміни умов.

За тривалістю дії загрози можна поділити на: тимчасові загрози, які діють протягом обмеженого періоду часу, постійні загрози, які діють протягом усього періоду існування підприємства.

За етапами господарської діяльності загрози можна поділити на:

- загрози, що виникають на початку підприємницької діяльності, наприклад - неправильна оцінка ринку, невідповідність бізнес-плану реальним умовам, відсутність досвіду у ведення підприємницької діяльності;
- загрози, що виникають під час функціонування підприємств, наприклад - неякісна продукція, некомпетентне управління, фінансові кризи;
- загрози, що виникають на етапі виробництва продукції, наприклад - брак, поломки обладнання, порушення технологічного процесу;
- загрози, що виникають на етапі перевезення продукції, наприклад - ДТП, крадіжки, пошкодження товарів;
- загрози, що виникають на етапі реалізації та збуту продукції, наприклад - зниження попиту, конкуренція, несвоєчасні платежі від покупців;
- загрози, що виникають на етапі фінансових розрахунків, наприклад - несвоєчасна оплата податків, заборгованість перед постачальниками, неплатоспроможність контрагентів [20].

Наведений перелік загроз фінансовій безпеці підприємства є досить повним і дозволяє більш детально розглянути ці загрози та розробити ефективні заходи щодо їх мінімізації. Однак, зважаючи на зміни, які відбулися в Україні протягом останніх років, вважаємо доцільним додати до цього переліку такі види загроз, як епідеміологічні та політичні (загроза воєнних дій).

Екзогенні фактори - це фактори, які виникають поза підприємством і не залежать від його діяльності. Вони можуть мати значний негативний вплив на фінансову безпеку підприємства, зокрема:

- негативна динаміка на основному та суміжних ринках, де підприємство здійснює свою господарську діяльність, може призвести до зниження попиту на товари та послуги підприємства, що, відповідно, призведе до зниження обсягів продажів, прибутку та фінансової стійкості підприємства;

— несприятлива кон'юнктура на сировинних ринках може призвести до підвищення цін на сировину, що, відповідно, призведе до зростання витрат підприємства і зниження його прибутку;

— падіння на фінансових ринках може призвести до втрати вартості активів підприємства, що, відповідно, призведе до зниження його ринкової капіталізації та фінансової стійкості;

— регіональні й глобальні соціально-економічні та фінансово-економічні кризи можуть призвести до значного зниження обсягів виробництва та торгівлі, що, відповідно, призведе до зниження обсягів продажів, прибутку та фінансової стійкості підприємства.

Для забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства менеджменту необхідно оцінювати широкий спектр факторів впливу, які можуть призвести до негативних наслідків для фінансового стану підприємства. Ці фактори можна поділити на дві основні групи.

Екзогенні фактори - фактори, які виникають поза підприємством і не залежать від його діяльності. Ендогенні фактори - фактори, які виникають всередині підприємства і залежать від його діяльності.

Підсумуємо широкий спектр екзогенних та ендогенних факторів впливу у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Екзогенні та ендогенні фактори впливу на фінансово-економічну безпеку

Чинники	Роз'яснення
1	2
Демографічні	1. Зміна чисельності населення 2. Вікова та професійна структура населення 3. Рівень освіти населення 4. Рівень доходів населення
Економічні	1. Рівень інфляції 2. Рівень процентних ставок 3. Рівень безробіття 4. Обсяг заощаджень населення
Соціокультурні	1. Ставлення до споживання 2. Ставлення до праці 3. Ставлення до навколишнього середовища

Продовження таблиці 1.2

1	2
Екологічні	1. Зміни клімату 2. Забруднення навколишнього середовища 3. Знищення природних ресурсів
Технологічні	1. Розвиток штучного інтелекту 2. Розвиток робототехніки 3. Розвиток 5G мереж 4. Розвиток хмарних технологій
Політико-правові	1. Зміни в політичній системі 2. Зміни в законодавстві 3. Зміни в податковій політиці 4. Зміни в регулюючій політиці
Організаційні	1. Організаційна структура 2. Кваліфікація персоналу 3. Культура підприємства
Виробничі	1. Якість продукції та послуг 2. Ефективність виробництва 3. Надійність виробничого процесу

*Складено автором на основі [22-32]

Крім цього, фінансово-економічна безпека підприємства - це складний, багатогранний процес, який вимагає оцінки широкого спектру показників. До таких показників відносяться як кількісні, так і якісні. Кількісні показники відображають фінансовий стан підприємства, а якісні - його ефективність та стійкість.

Для оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства необхідно розглядати ці показники в динаміці, порівнювати їх з галузевими та ринковими бенчмарками, а також враховувати фактори впливу на них. Результати оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства необхідно використовувати для коригування операційних та стратегічних планів підприємства. Це дозволить підвищити його фінансову безпеку та забезпечити його довгострокову стійкість.

Український бізнес в сучасних умовах діє в умовах численних загроз та викликів. Ці загрози можуть призвести до зниження фінансово-економічної безпеки бізнесу, а також до негативних наслідків для економіки країни.

Основними загрозами для фінансово-економічної безпеки українського бізнесу є російська збройна агресія, пандемія COVID-19, потенційна глобальна

рецесія, а також економічна ситуація в Україні, система оподаткування, корупція та зростаюча конкуренція з боку міжнародних компаній.

Негативний вплив від війни розв'язаної РФ проти України на функціонування великих та середніх підприємств важко оцінити. Демографічна криза, руйнування логістичних ланцюжків, об'єктів інфраструктури значно ускладнює функціонування ВСБ. Розглянемо динаміку сукупної оцінки прямих втрат економіки України на рисунку 1.4.

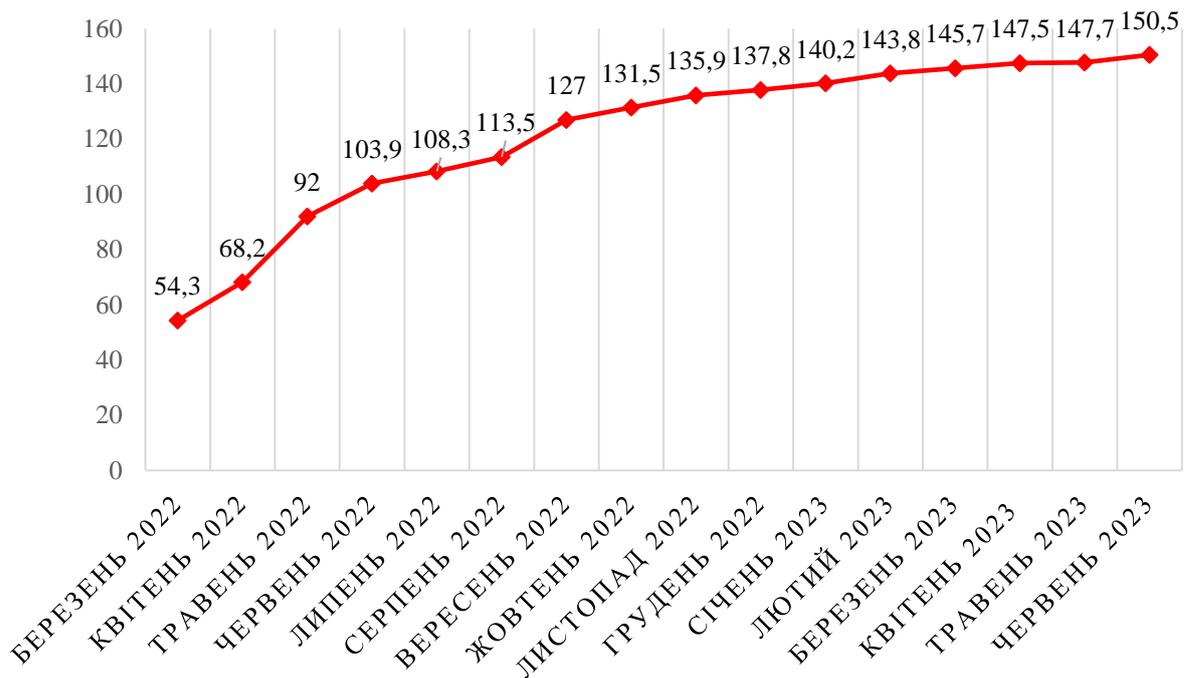

Рис. 1.4. Динаміка сукупної оцінки прямих втрат економіки України, млрд. дол. США

*Складено автором за даними [33,42]

Російське вторгнення в Україну завдало величезних збитків інфраструктурі країни. За оцінками Київської школи економіки, загальна сума прямих збитків становить понад 150,5 мільярда доларів США. Ці збитки включають в себе руйнування будинків, підприємств, доріг, мостів та інших об'єктів. Відновлення цих збитків буде коштувати багато часу і грошей. Найбільш постраждалі регіони України зображені на рисунку 1.5.

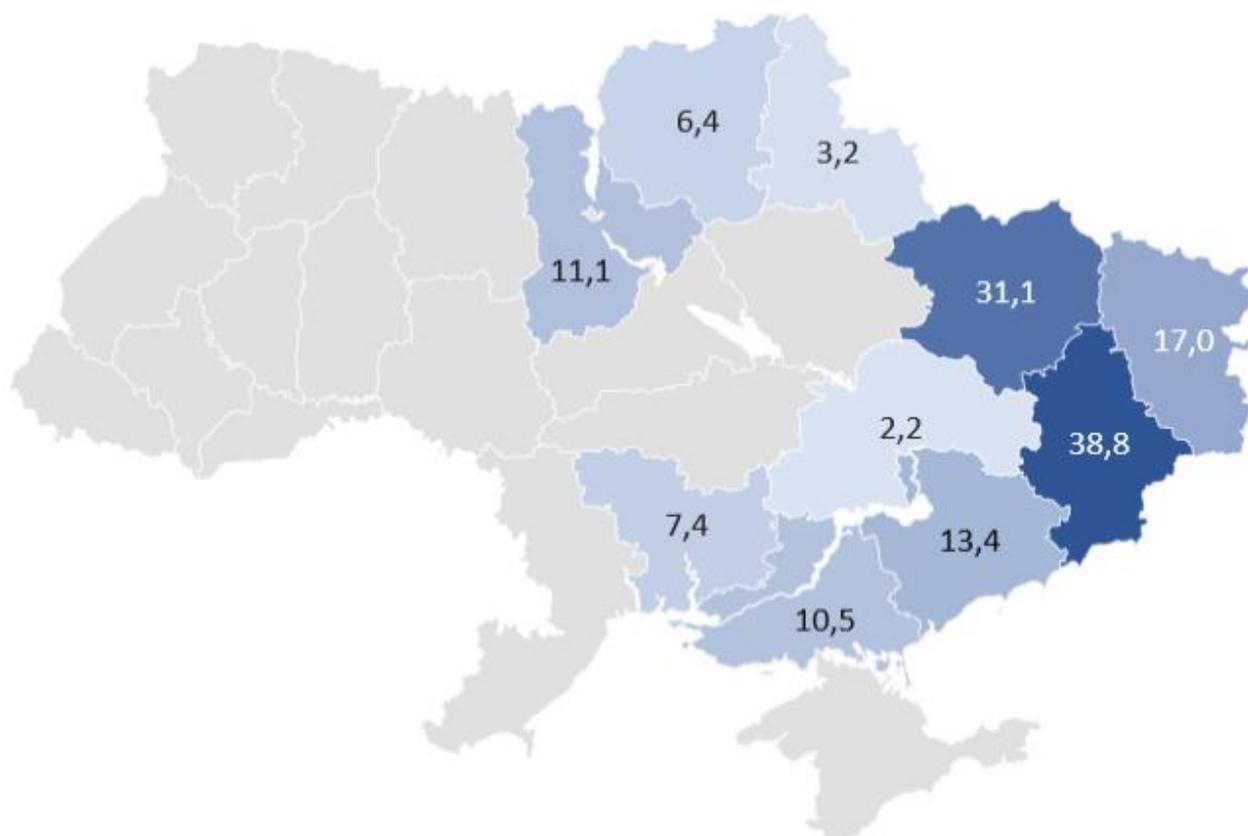

Рис. 1.5. Найбільш постраждалі регіони України станом на 01.06.2023 року, млрд. дол. США

* Складено автором за даними [33,42]

У перші тижні війни бойові дії велися на території 10 областей України. Станом на червень 2023 року бойові дії тривають у Харківській, Луганській, Донецькій, Херсонській та Запорізькій областях.

Найбільше постраждали області, в яких безпосередньо велись бойові дії. Це Донецька, Харківська, Луганська, Миколаївська, Запорізька, Київська та Чернігівська області.

На сьогодні підприємств скорочують або припиняють свою діяльність, що призводить до зменшення обсягів валового внутрішнього продукту, підвищення рівня безробіття та збільшення рівня бідності. Це в свою чергу безумовно впливає на збільшення дефіциту бюджету, оскільки постійне зростання витрат, пов'язаних із фінансуванням оборони та соціальної підтримки населення, призводить до необхідності постійного розширення фінансування.

Зазначимо, що, за період з січня по жовтень 2023 року, державний бюджет був виконаний із дефіцитом у розмірі 900 млрд грн. Зокрема, фонд загальних витрат становив 923,1 млрд грн, що є менше, ніж передбачалося у плані на цей період із дефіцитом загального фонду у розмірі 1 478 млрд гривень. Це свідчить про те, що фіскальна політика мала стимулюючий характер і значно сприяла утриманню платоспроможності загального попиту. Зростання дефіциту бюджету було об'єктивно пов'язане з великими обсягами запозичень, як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. Зовнішні стратегічні партнери України надали фінансову підтримку у розмірі 889,4 млрд грн (або \$24,3 млрд), зокрема 594,1 млрд грн (15 млрд євро) від Європейського Союзу у формі макрофінансової допомоги та 131,4 млрд грн (2,7 млрд СПЗ) від Міжнародного валютного фонду [34].

Навіть за умови отримання значної частки грантової допомоги, Україна не уникнула значного навантаження з боргових зобов'язань. Вцілому, на кінець 2022 року співвідношення державного боргу до ВВП склало 78.4%, перевищуючи поріг у 70%, встановлений для країн, які розвиваються з ринковою економікою [34].

Таким чином, залучення зовнішніх ресурсів дозволяє задовольняти важливі потреби в критичний період існування незалежної держави, сприяючи підтримці офіційних валютних резервів. Водночас, це опосередковано призводить до зростання зовнішнього боргового навантаження.

В Україні, внаслідок повномасштабного військового конфлікту, економіка зазнає серйозних втрат. Підприємства стикаються з фінансовими труднощами через великі збитки, спричинені ворожими діями. Це, у поєднанні зі зниженням платоспроможного споживчого попиту, ускладненням логістики та збільшенням її вартості, різким зростанням цін на енергоносії на світових ринках та значними пошкодженнями енергетичної інфраструктури України, призводить до того, що багато підприємств припиняють своє функціонування. Прямі збитки від руйнувань та пошкоджень за секторами зображені на рисунку 1.6.

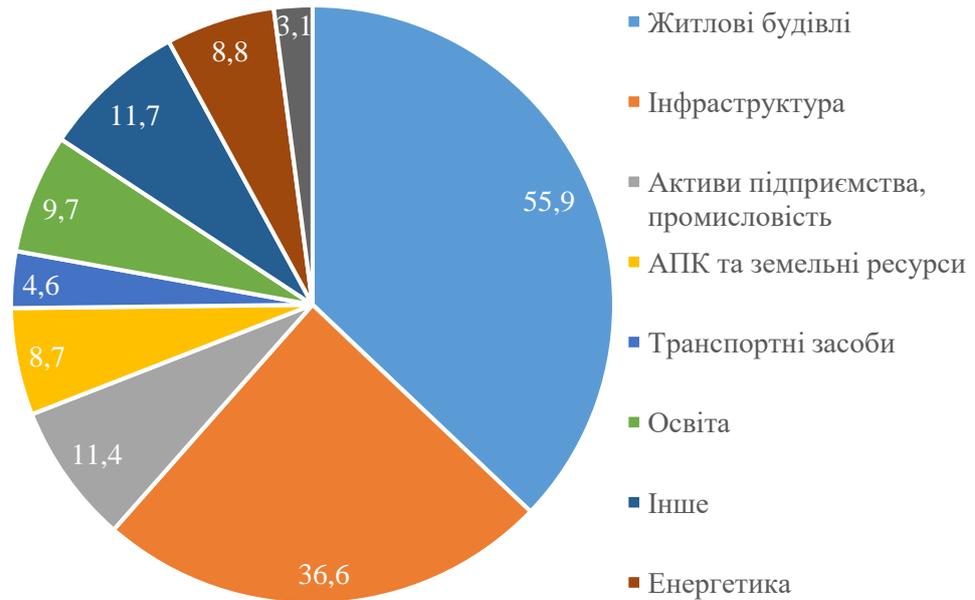

Рис. 1.6. Прямі збитки від руйнувань та пошкоджень за секторами станом на 01.06.2023 року, млрд.дол США

* Складено автором за даними [33,42]

Найбільше збитків внаслідок російського вторгнення в Україну було завдано житловим будівлям (37,1% або 55,9 мільярда доларів США). Друга за величиною частка збитків (24,3% або 36,6 мільярда доларів США) припадає на інфраструктуру, включаючи дороги, мости, електромережі та інші об'єкти. Втрати активів бізнесу становлять мінімум 11,4 мільярда доларів США, а прямі втрати аграрного сектору – 8,7 мільярда доларів США. Нарешті, збитки від руйнувань та пошкоджень об'єктів громадського сектору, таких як школи, лікарні, культурні споруди та адміністративні будівлі, оцінюються в близько 15,6 мільярда доларів США.

Російське вторгнення в Україну завдало не лише прямих, а й непрямих збитків країні. Непрямі збитки включають в себе втрати доходів різних сфер економіки, додаткові витрати, пов'язані з війною, а також майбутні втрати, які економіка зазнає внаслідок війни. За оцінками Київської школи економіки,

загальна сума непрямих збитків становить понад 265,6 мільярда доларів США (рис. 1.7).

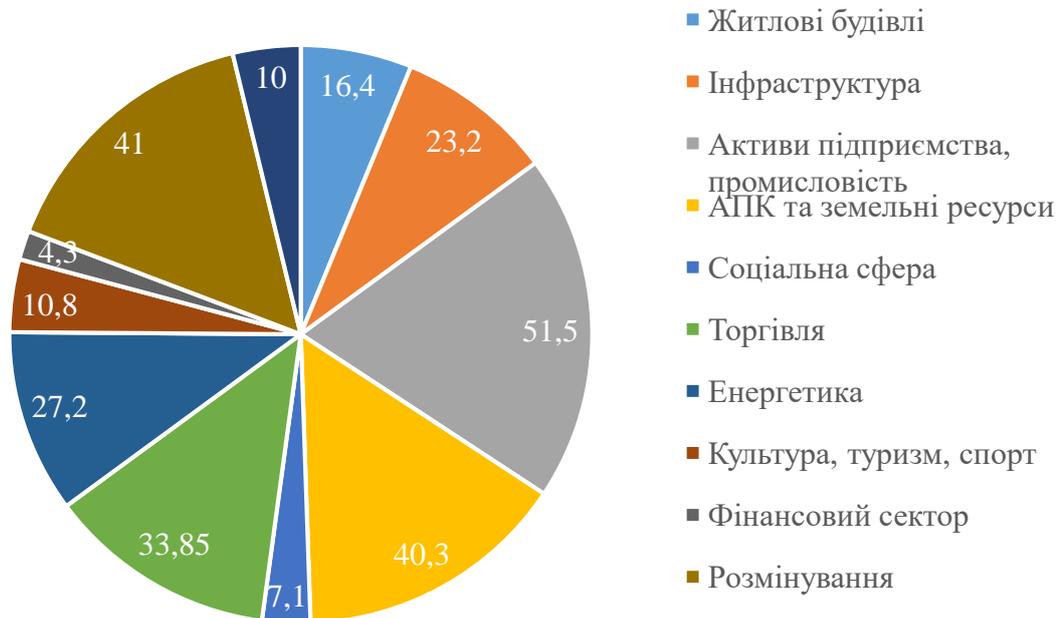

Рис. 1.7. Непрямі збитки від руйнувань та пошкоджень за типами майна станом на 01.06.2023 року, млрд. дол. США

* Складено автором за даними [33,42]

Найбільше непрямих збитків внаслідок російського вторгнення в Україну зазнали промисловість (19,4% або 51,5 мільярда доларів США) та АПК (15,2% або 40,3 мільярда доларів США). Друга за величиною частка збитків (12,7% або 33,85 мільярда доларів США) припадає на роздрібну торгівлю. Втрати сфери енергетики становлять мінімум 10,2% або 27,2 мільярда доларів США. Нарешті, збитки від руйнувань та пошкоджень об'єктів інфраструктури, включаючи транспортну інфраструктуру, дорожнє господарство, залізничну інфраструктуру, а також авіаційну галузь та портова галузь, оцінюються в близько 8,7% або 23,2 мільярда доларів США. Крім того, витрати на розмінування, за попередньою оцінкою, складуть близько 15,4% або 41 мільярд доларів США від загальної грошової оцінки непрямих збитків.

За офіційною статистикою, реальний обсяг валового внутрішнього продукту України у 2022 році зменшився на 11,4% у порівнянні з попереднім

роком, хоча трошки перевищив показники року карантину, що був впроваджений через пандемію коронавірусу. Безумовно, військові події суттєво вплинули на всі галузі реального сектору національної економіки. Промислове виробництво зменшилося майже вдвічі, зокрема видобувна галузь зазнала зменшення на 39,2%, а переробна - на 47,5%. Серйозні втрати відчула металургійна галузь, де декілька ключових підприємств було зруйновано, а ті, що залишилися, стикнулися із різким зростанням логістичних витрат при падінні цін на металопродукцію. У результаті виробництво сталі в Україні за рік війни склало лише 12,8% [35].

Виробники транспортних засобів виявилися найбільш стійкими, показавши зростання на 1,8% у 2022 році. Крім того, виробники продуктів харчування та товарів легкої промисловості частково уникнули значного зниження на ринку, швидко адаптувавшись до потреб військового часу і обмежившись спадом на рівні 26-27%. Ймовірність руйнування, невизначеність, погіршення добробуту споживачів, відсутність вільних коштів у підприємств та обмеженість бюджетних ресурсів значно зменшили обсяги будівництва. Так, у 2022 році обсяг будівельних робіт склав лише третину від обсягів будівництва у 2021 році [35].

Активні бойові дії в сучасний період створюють перешкоди для успішної реалізації обширних проєктів відновлення в Україні. Невід'ємною частиною цього впливу стали обстріли енергетичної інфраструктури України з боку Росії, які призвели до серйозних пошкоджень понад 50% її генеруючих та передавальних потужностей [34]. Унаслідок цих подій постраждали всі види енергетичної генерації: атомна енергетика, де були пошкоджені трансформатори, що передають електроенергію в мережу та захоплена Запорізька АЕС; теплова енергетика, зокрема знищена коксохімічна промисловість Донбасу; гідроенергетика, яку варварським чином зруйновано, зокрема через підрив Каховської ГЕС [33,42].

Починаючи з 24 лютого 2022 року, було завдано пошкоджень або повністю знищено 30 нафтобаз різних розмірів і рівня технічної модернізації, включаючи

запаси палива, які на них зберігалися. Згідно з поточною оцінкою, прямі збитки, спричинені внаслідок атак на сектор зберігання палива, оцінюються приблизно в \$260 млн. Це призвело до того, що Україна змушена імпортувати паливо з інших країн, ціна на яке постійно змінюється. Однак, станом на червень 2023 року, світовий ринок нафти повернувся до рівня цін кінця 2021 року, а саме 76,7 доларів США за барель нафти марки Brent [33,42].

Терористичні російські атаки призвели до припинення функціонування одного з транспортних секторів - авіації, а також блокування роботи двох інших - морського та річкового транспорту. Це призвело до збільшення навантаження на залізничний та автомобільний транспорт, особливо у напрямку західних кордонів. Загальні збитки, завдані транспортній інфраструктурі України під час повномасштабного вторгнення, оцінюються приблизно в 35-40 мільярдів доларів США. У результаті бойових дій пошкоджено або зруйновано 344 мостів і поромів, а також 25,4 тисяч кілометрів доріг. Однак на територіях, які були звільнені від окупації, вже відновлено роботу 49 штучних споруд на дорогах загальнодержавного значення для забезпечення проїзду магістральними маршрутами [33-37].

З початку війни Укрзалізниця виконує значущу роль у проведенні евакуації населення з районів бойових дій, а залізничні вокзали стали ключовими пунктами для прийому та надання гуманітарної допомоги. З моменту початку воєнних дій в Україні отримали пошкодження 19 аеропортів та цивільних аеродромів, а також не менше ніж 126 залізничних вокзалів і станцій. Однак загальний обсяг залізничних вантажних перевезень у 2022 році зменшився вдвічі через спад вантажопотоку через українські порти та припинення транзиту [33]. Морські перевезення також скоротились втричі у порівнянні з роком 2021 [38].

22 липня 2022 року через посередництво Організації Об'єднаних Націй була укладена «Зернова угода» з Туреччиною, спрямована на забезпечення безпечного транспортування зерна та харчових продуктів з портів Одеси, Чорноморська та Південного. Це угода відкрила можливість для експорту українського зерна та мала позитивний вплив на глобальну продовольчу безпеку.

Протягом часу, коли діяла угода, Україна успішно експортувала 16 мільйонів тонн зерна [38]. При цьому 17 липня 2023 року росія в одноосібному порядку вийшла із зернової угоди та продовжила нищити портову інфраструктуру (з 18.07.2023 знищено 105 об'єктів портової інфраструктури).

За попередніми оцінками, загальний розмір безпосередніх збитків транспортної інфраструктури в Україні становить \$36,6 млрд. Водночас, непрямі збитки оцінюються на \$23,2 млрд. Ця сума включає втрати доходів підприємств сектору, витрати на демонтаж пошкоджених об'єктів, економічні витрати, зменшення інвестицій у дорожнє будівництво, а також витрати, пов'язані з виконанням цивільних та військових завдань та інші супутні втрати. Зменшення обсягів автомобільних перевезень виявилось менш негативним фактором завдяки підтримці Європейського Союзу та відкриттю нових пунктів пропуску на західному кордоні України. Щоб підтримати український експорт, ЄС уклав угоду з Україною, яка тимчасово дозволяла імпортувати української продукції автомобільним транспортом без будь-яких обмежень. Для цього ЄС припинив використання системи дозволів для вантажних автомобільних перевезень з Україною [39].

Автомобільна та залізнична інфраструктура відіграє критичну роль у проведенні евакуації та переселення населення, транспортуванні військової техніки та доставці гуманітарних вантажів. Крім того, вона сприяє нормальному функціонуванню економіки, соціальної сфери та промисловості. Вкрай залежні від транспортного сектору галузі включають сільське господарство, металургію, вугільну промисловість, гірничо-металургійний комплекс та сектор оборони.

Попри значні пошкодження транспортної інфраструктури України під час війни, проводиться поступова реконструкція та відновлення, відкриття нових маршрутів та логістичних хабів. Із залученням іноземних інвестицій і модернізацією рухомого складу транспортна система повертається до повноцінного функціонування. Здійснюючи свої основні завдання, вона стає основою для подальшого відновлення після війни.

Зараз існуючі зусилля та зміни слугують фундаментом для подальшого розвитку транспортної системи після закінчення конфлікту. Проте, потужності для перевезення вантажів через західні кордони використовуються лише на 55,8%, і це обумовлено обмеженою пропускнуою здатністю європейської залізничної мережі. Залізничний транспорт в Європейському Союзі залишається другорядним видом транспорту, оскільки більшість вантажів перевозиться автомобільним транспортом, водним шляхом та контейнерними перевезеннями. В Україні вантажів, які перевозяться залізницею, складає близько 65% [33,38,40].

У 2022 році сільськогосподарський сектор зазнав зменшення приблизно на 25% через зниження виробництва рослинницької продукції та скорочення поголів'я худоби [33,42]. Процес весняної посівної характеризувався зменшенням посівних площ на 30% у порівнянні з попереднім роком, головним чином через тимчасову окупацію територій із сільськогосподарськими угіддями, а також внаслідок труднощів у доступі до пального [33,42]. Це призвело до зниження врожайності багатьох сільськогосподарських культур у порівнянні з рекордними показниками 2021 року. В цілому врожай у 2022 році перевищив показники 2012 року, але залишився нижчим, ніж протягом наступних років. Блокада морських портів призвела до того, що українські фермери не могли вчасно експортувати врожай 2021 року. Крім того, частина елеваторів опинилася на тимчасово окупованих територіях, а інша частина була зруйнована або пошкоджена армією країни-загарбника. Станом на червень 2023 року економічні втрати агропромислового комплексу складають приблизно \$40,3 млрд.

Сектор тваринництва також відчув важкі наслідки війни, де худоба та птиця стали жертвами обстрілів. У весняний період, через невизначеність та активні бойові дії, птахофабрики не могли вчасно приступити до закладання яєць в інкубатори. Це призвело до подальшого підвищення цін на яйця восени, перевищуючи традиційні сезонні коливання [33,42]. Втрата сільськогосподарських угідь та сільгосптехніки, необхідність використання генераторів, зростання вартості пального, довготривала та витратна логістика, а

також втрата можливості скористатися вигодами високих світових цін мали негативний вплив на фінансові показники аграрних компаній.

Внаслідок повномасштабного російського вторгнення в Україну мільйони людей були змушені залишити свої домівки. Ця міграція має значні економічні та гуманітарні наслідки як для України, так і для країн, які прийняли вимушених переселенців. Для України міграція означає втрату робочої сили, зменшення податкових надходжень і зростання соціальних витрат. Для країн-партнерів міграція означає збільшення навантаження на соціальні системи, а також виклик для інфраструктури та ринку праці.

Вимушена еміграція означає, що бізнес втрачає працівників, які є важливими для його діяльності. Це призводить до зниження продуктивності праці, зростання витрат на заміщення працівників та погіршення якості обслуговування клієнтів. ВСБ витрачає більше коштів на пошук та залучення нових працівників. Це призводить до зростання витрат на персонал, а також до погіршення фінансових результатів. Еміграція сприяє зменшенню попиту на товари та послуги бізнесу. Це призводить до зниження доходів бізнесу та погіршення його фінансового становища.

Розглянемо динаміку кількості ВПО та кількості громадян України, які знаходяться за кордоном з початку повномасштабного вторгнення до вересня 2023 року на рисунку 1.8.

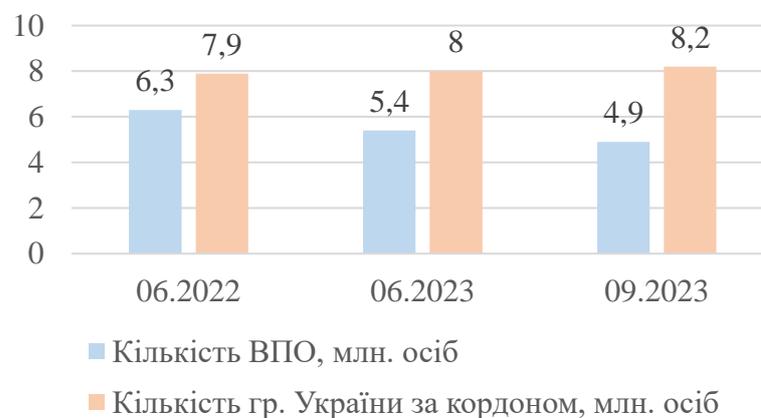

Рис. 1.8. Динаміка кількості ВПО та кількості громадян України, які знаходяться за кордоном за червень 2022 по вересень 2023 року, млн. осіб

*Складено автором за даними [41]

З рисунка видно, що 2022 – 2023 рік кількість ВПО поступово зменшується, за досліджуваний період зменшення становило 1,4 млн. осіб, при цьому кількість громадян за кордоном постійно збільшується і станом на 09.2023 рік становить 8,2 млн. осіб.

Також доцільно розглянути розміщення ВПО по областях України на 01.09.2023 рік на рисунку 1.9.

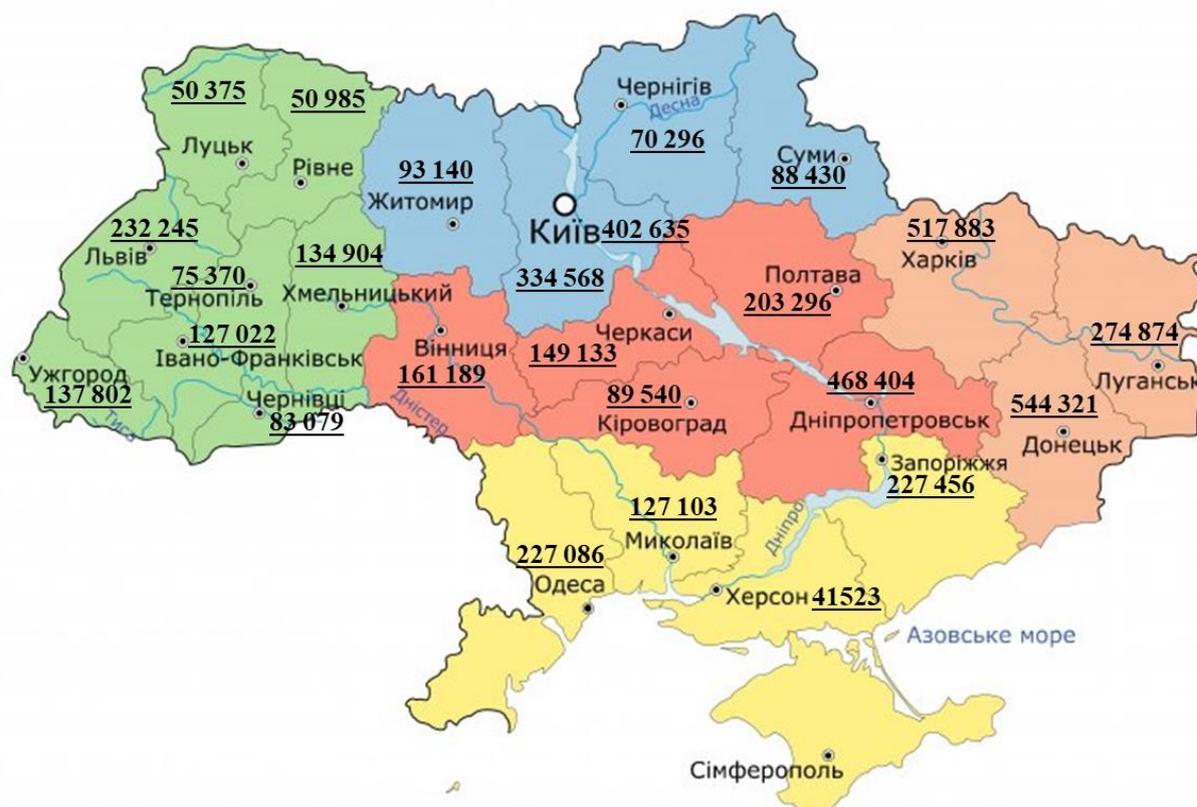

Рис. 1.9. Розподіл ВПО по регіонам України станом на 01.09.2023 року, осіб

* Складено автором за даними [41]

З наведеної інформації на рисунку 1.9 видно, що найбільше ВПО проживає в регіонах, які найбільше постраждали від бойових дій. Це Донецька, Харківська, Дніпропетровська, Луганська області, а також Київ та Київська область. Ці регіони були або повністю, або частково окуповані російськими військами, і внаслідок бойових дій були зруйновані або пошкоджені житлові будинки, інфраструктура, промислові підприємства. Внаслідок цього мільйони людей

були змушені покинути свої домівки. Найменше ВПО проживає в регіонах, які були відносно безпечними під час війни. Це Рівненська, Волинська та Херсонська області. Ці регіони не були окуповані російськими військами, і в них не було значних руйнувань. Вплив війни на внутрішню міграцію в Україні буде тривати ще довго, а разом з тим це суттєво буде впливати на рівень фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу. Повернення ВПО додому буде можливим лише після завершення війни та відновлення зруйнованих регіонів.

1.3. Вплив фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу на стійкість національної економіки

Національна економіка це система, якій притаманні всі риси системності, зокрема такі, як наявність структурних одиниць, зв'язків між ними та стану рівноваги.

При визначенні стійкості національної економіки необхідно враховувати притаманні даній системі три види рівноваги (рівновагу системи, макроекономічну та динамічну). Зокрема під ними слід розуміти наступне:

- рівновагу економічної системи як стан системи, що характеризується рівністю попиту та пропозиції;
- макроекономічну рівновагу як єдиний ціновий рівень, при якому величина запропонованої на ринку сукупної продукції дорівнює величині сукупного попиту;
- динамічну рівновагу як ситуацію, за якої економічна система розвивається так, що в результаті різноманітних дій економічних агентів параметри її розвитку залишаються в межах допустимих величин [43].

Деякі вчені розглядають під категорією стійкості національної економіки здатність системи зберігати свою структуру і функціональні особливості під впливом внутрішніх чинників на протязі певного часового періоду. Інші притримуються думки, що стійкість економіки, це здатність системи зберігати

рівновагу при зміні параметрів зовнішнього середовища. Однак необхідно зазначити, що стійкість національної економіки забезпечується лише за економічної стійкості її структурних компонентів: територій, галузей, секторів економіки, підприємств. Проте структурні складові стійкості національної економіки не обмежуються лише структурними складовими самої національної економіки, а є більш широкою категорією. Розглянемо детально структурні складові стійкості національної економіки на рисунку 1.

Рис. 1.10. Структурні складові стійкості національної економіки

*Складено автором

Враховуючи, що кожна національна економіка є частиною світового господарства, то цілком логічно, що структурні складові стійкості національної економіки поділятимуться на зовнішні та внутрішні. Зовнішня структурна складова містить у собі два компоненти: економічний та геополітичний. У даному випадку економічна зовнішня структурна складова виражає загальний стан і тенденції розвитку світового господарства, кон'юнктуру світових товарних

і фондових ринків. Геополітична зовнішня складова визначає стан відносин між національними економіками як в цілому світі, так і в окремо взятих регіонах. Внутрішні компоненти стійкості національної економіки доцільно розподілити на три види: політичні, економічні та соціальні.

Також внутрішню стійкість розділяють за рівнями такими, як загальнонаціональний, галузевий, територіальний (регіональний), сфер бізнесу (малого, середнього та великого підприємництва), окремих підприємств, господарюючих суб'єктів. Забезпечення сукупної економічної стійкості залежить від забезпечення економічної стійкості кожної структурної одиниці.

Досягти внутрішньої рівноваги та стійкості національної економіки можливо лише за взаємного узгодження вказаних внутрішніх структурних складових.

Великий і середній бізнес (ВСБ) є важливим сектором економіки України. Він забезпечує значну частину ВВП, створює робочі місця та сплачує податки. Тому фінансово-економічна безпека ВСБ є важливим фактором для стійкості національної економіки.

Фінансово-економічна безпека ВСБ означає його здатність успішно функціонувати та розвиватися в умовах різних загроз та ризиків. Ця безпека забезпечується ефективним управлінням підприємством, а також сприятливими економічними, політичними та соціальними умовами.

Держава створює передумови функціонування ВСБ та суттєво впливає на рівень фінансово-економічної безпеки. Основні фактори з боку держави, які впливають на фінансово-економічну безпеку ВСБ, зображені на рисунку 1.11.

Рис. 1.11. Основні фактори з боку держави, які впливають на фінансово-економічну безпеку ВСБ

*Складено автором

Стабільне економічне зростання, низький рівень інфляції та високий рівень зайнятості створюють сприятливі умови для розвитку ВСБ, при цьому з одного боку сильна конкуренція може призвести до зниження цін та маржинального прибутку, що може негативно вплинути на фінансово-економічну безпеку ВСБ, а з іншого – стимулювати ВСБ до розвитку якості та інноваційності товарів та послуг.

Сприятливий інвестиційний клімат може залучити іноземні інвестиції, які сприятимуть розвитку ВСБ. Стабільний політичний режим створює передбачуваність і надійність політичного середовища, що важливо для прийняття інвестиційних рішень. Законність та правопорядок. Законність та правопорядок створюють умови для захисту прав власності та захисту від злочинності.

Високий рівень корупції негативно впливає на інвестиційний клімат та створює додаткові ризики для бізнесу. Розвиток інформаційних технологій. Розвиток інформаційних технологій створює нові можливості для бізнесу, але також підвищує ризики, пов'язані з кібербезпекою.

Фінансово-економічна безпека ВСБ має важливе значення для стійкості національної економіки з таких причин.

По-перше, ВСБ є основним джерелом економічного зростання. Він створює робочі місця, інвестує в економіку та сплачує податки.

По-друге, ВСБ забезпечує стабільність економіки. Він допомагає пом'якшити наслідки економічних криз та інших несприятливих подій.

По-третє, ВСБ сприяє розвитку інновацій. Він створює нові продукти та послуги, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності економіки.

На нашу думку вплив фінансово-економічної безпеки ВСБ на стійкість національної економіки найбільш яскраво проявляється в наступному (рис 1.12):

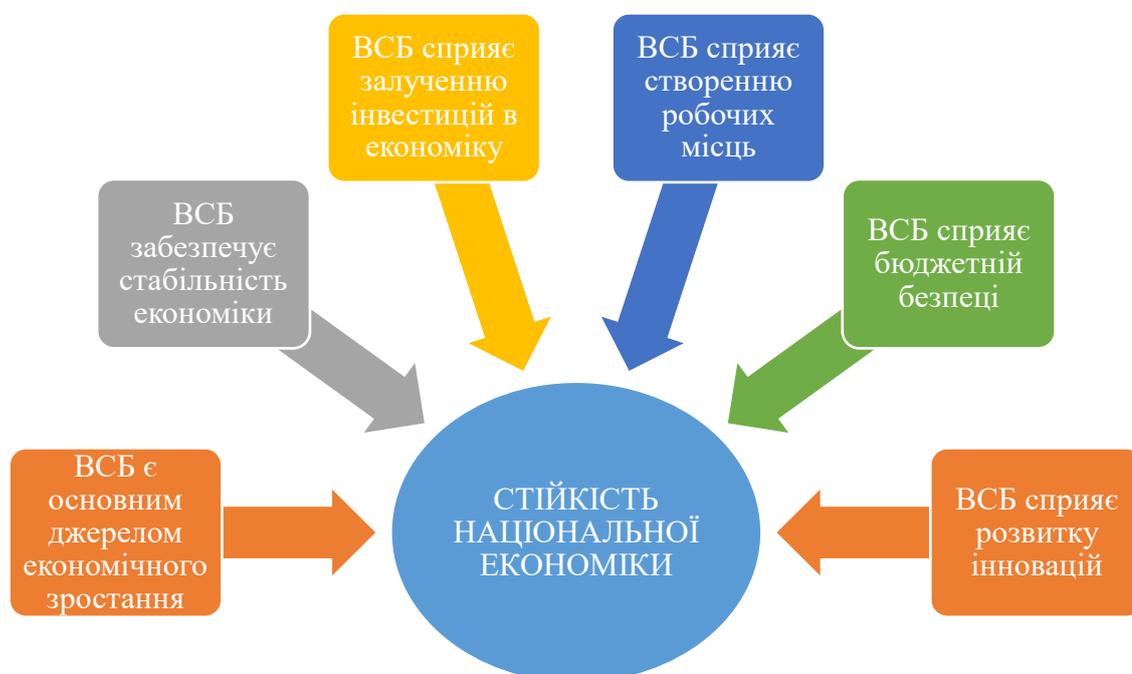

Рис. 1.12. Вплив фінансово-економічної безпеки ВСБ на стійкість національної економіки

*Складено автором

ВСБ є основним джерелом економічного зростання. Він створює робочі місця, інвестує в економіку та сплачує податки. Економічна безпека ВСБ дозволяє йому ефективно функціонувати та розвиватися, що сприяє економічному зростанню країни.

ВСБ забезпечує стабільність економіки. Він допомагає пом'якшити наслідки економічних криз та інших несприятливих подій. Фінансово-економічна ВСБ дозволяє йому протистояти таким кризам і зберігати свою діяльність, що сприяє стабільності економіки.

ВСБ сприяє розвитку інновацій. Він створює нові продукти та послуги, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності економіки. Фінансово-економічна ВСБ дозволяє йому інвестувати в дослідження та розробки, що сприяє розвитку інновацій.

Фінансово-економічна ВСБ сприяє створенню робочих місць, що підвищує рівень зайнятості в країні. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню доходів населення та збільшенню споживчого попиту, що позитивно впливає на економіку.

Фінансово-економічна ВСБ сприяє залученню інвестицій в економіку. Це, в свою чергу, сприяє розвитку виробництва, підвищенню продуктивності праці та зростанню ВВП.

Фінансово-економічна безпека ВСБ сприяє сплаті податків ВСБ. Це, в свою чергу, забезпечує надходження коштів до державного бюджету, які можуть бути використані для фінансування державних програм та соціальних виплат.

Розділяємо думку, що ВСБ необхідно вживати заходи антикризового управління, щоб підтримувати рівень економічної безпеки на високому рівні, що в свою чергу сприятиме стійкості національної економіки

В умовах ринкової економіки підприємства постійно стикаються з невизначеністю та ризиками. В Україні, у контексті економічної нестабільності, ці ризики традиційно були вищими порівняно із розвиненими країнами. Починаючи з 2020 року, вплив ризиків на підприємницьку діяльність в Україні зріс через пандемію COVID-19, а в 2022 році ситуацію ще загострила повномасштабна війна. Враховуючи ці обставини, важливим завданням є впровадження ефективного механізму управління кризовими ситуаціями на підприємстві. Цей механізм повинен бути спрямований на зменшення впливу

ризиків нестабільного середовища та забезпечення своєчасного виявлення та подолання кризових явищ.

В умовах нестабільного ринкового оточення важливим аспектом успішного підприємництва є антикризове управління, також відоме як кризовий менеджмент (з англійської — crisis management). Сам термін «управління» має різноманітні визначення у різних контекстах. У випадку кризового менеджменту «управління» розглядається як система заходів, спрямованих на досягнення конкретної мети. Таким чином, об'єднуючи це поняття з «кризами», ми отримуємо «антикризове управління» — систему, яка забезпечує стійке функціонування підприємства за рахунок своєчасного виявлення та подолання загроз як ззовні, так і всередині.

Мета антикризового управління полягає в збереженні або максимізації ресурсів та отриманні доходів в повному обсязі через прийняття ефективних управлінських рішень. Це означає, що основна мета - забезпечити економічну безпеку підприємства, зберегти його активи, максимізувати прибуток, захистити репутацію, підвищити кредитний рейтинг та збільшити ринкову вартість компанії шляхом мінімізації ризиків.

Основні завдання антикризового управління включають в себе вчасне виявлення потенційних ризиків, відповідне визначення їх розміру та вагомості, ефективну реакцію на суттєві ризики, систематичний контроль і моніторинг як ризиків, так і заходів щодо їх зменшення, а також регулярне повідомлення керівництва про існуючі ризики та розробку стратегії антикризового управління.

Такі вчені, як Т. Гавриленко [44], К. Головач [45], Л. Зверук [46], М. Мальчик [47], Л. Мартюшева [48], А. Олешко [49], А. Погребняк [50], Т. Сак і Л. Ющишина [51], досліджували питання антикризового управління. Кожен з учених пропонує власний підхід до розуміння та створення механізму антикризового управління, зокрема враховуючи особливості різних галузей.

Враховуючи вищезазначені погляди та аналізуючи суміжні категорії і поняття, можна сформулювати визначення механізму антикризового управління як складної системи цілеспрямованого впливу на економічну діяльність. Цей

механізм використовує взаємопов'язані та взаємодоповнюючі елементи, спрямовані на передбачення, запобігання, подолання та зменшення ймовірності виникнення кризи під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища.

Враховуючи вищезазначені точки зору та оглядаючи суміжні концепції і терміни, наша концепція механізму антикризового управління формулюється наступним чином: це складна система впливу на економічну діяльність, яка використовує взаємопов'язані та взаємодоповнюючі елементи для передбачення, запобігання, подолання та зменшення ймовірності виникнення кризових ситуацій під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників.

Для розгляду взаємозв'язку функціонування складових механізму антикризового управління можна ввести термін «архітектура». У порівнянні понять «механізм» та «архітектура» в контексті антикризового управління, можна сказати, що механізм представляє собою сукупність цілеспрямованих операційних дій, тоді як архітектура надає структуру або структурний опис цих дій [52].

Основні складові структури антикризового управління та їх докладний опис подані на рисунку 1.13.

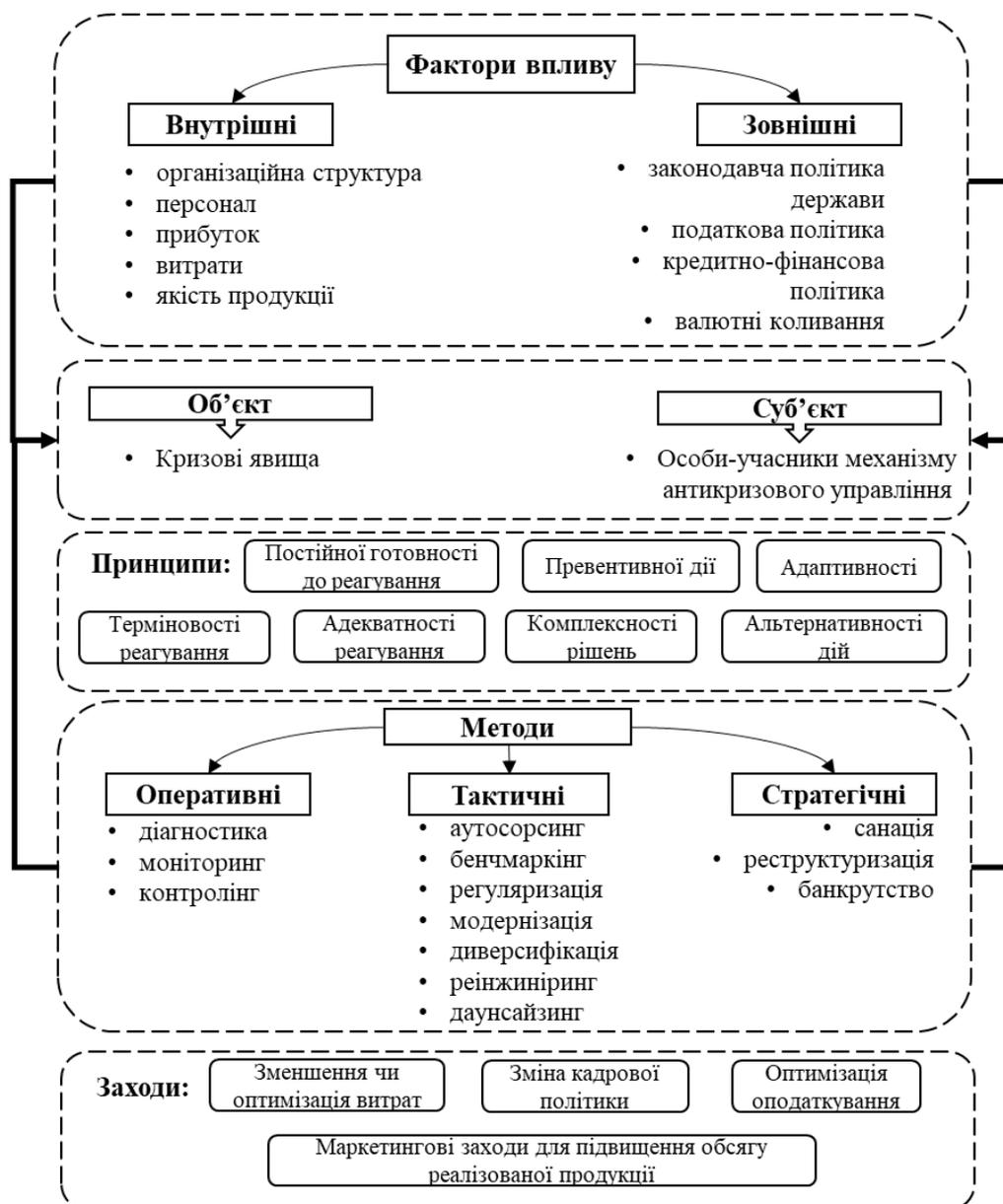

Рис. 1.13. Елементи архітектури механізму антикризового управління в аспекті забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

*Складено автором на основі [53]

Складність архітектури обумовлена не лише значною кількістю складових, але і їх різноманітністю, яка включає людський капітал, методи, абстрактні концепції, такі як мети та принципи.

Архітектура антикризового управління підприємства має служити основою для визначення структури антикризового управління, включаючи мети,

принципи, методи, ключові показники діагностики та інше. Вона також повинна охоплювати інформацію, необхідну для антикризового управління, таку як дані, документи і інші ресурси, а також інформаційні технології, які автоматизують процеси антикризового управління на підприємстві [53].

Антикризове управління є складним і комплексним завданням. Воно вимагає компетентності та досвіду від керівників і менеджерів ВСБ.

Впровадження заходів антикризового управління ВСБ сприятиме стійкості національної економіки з таких причин.

По-перше, ВСБ зможе ефективно протистояти кризовим ситуаціям. Це дозволить йому продовжувати свою діяльність, навіть в умовах кризи. По-друге, ВСБ зможе швидко відновитися після кризи. Це дозволить йому швидко повернутися до нормального функціонування та сприятиме стійкості економіки.

Таким чином, антикризове управління ВСБ є важливим фактором для забезпечення стійкості національної економіки.

Висновки до розділу 1

Таким чином, підсумовуючи вище викладене можна зробити наступні висновки.

Так, фінансово-економічна безпека суб'єкта великого та середнього бізнесу (далі ВСБ) – це, такий його стан, який дозволяє мінімізувати дію негативних зовнішніх та внутрішніх чинників та формувати підґрунтя для ефективного функціонування та розвитку у майбутньому.

На сьогодні провідні науковці виокремили п'ять основних підходів до трактування сутності поняття фінансово-економічна безпека підприємства: як частину загальної безпеки підприємства, що вимагає відповідного набору інструментів для її забезпечення, як окремий важіль управління підприємством, який передбачає здатність ефективно використовувати фінансові ресурси, як важливий елемент у захисті фінансових інтересів підприємства від потенційних небезпек та ризиків та інші підходи. Об'єктом фінансово-економічної безпеки

суб'єкта ВСБ є фінансова діяльність самого підприємства, а також його технічна, інтелектуально-кадрова складова. Предметом фінансово-економічної безпеки суб'єкта ВСБ є різноманітні фінансові аспекти, які підприємство повинно захищати та забезпечувати їхню стабільність і стійкість.

Дослідивши поняття детермінанти фінансово-економічної безпеки ВСБ ми дійшли висновку, що під цим поняттям розуміють фактори, які безпосередньо впливають на рівень фінансово-економічної безпеки ВСБ. Фактори можуть бути екзогенними та ендогенними. Екзогенні фактори - фактори, які виникають поза підприємством і не залежать від його діяльності. Ендогенні фактори - фактори, які виникають всередині підприємства і залежать від його діяльності.

Проаналізувавши негативний вплив від війни на ФЕБ ВСБ, зазначимо, що лише за попередніми даними прямі втрати економіки України становлять 150,5 млрд. дол. США. Велика кількість активів підприємств було зруйновано, розірвано основні логістичні ланцюжки, багато підприємств були змушені призупинити або скоротити свою діяльність. Це призвело до зниження обсягів виробництва та реалізації продукції, що негативно вплинуло на фінансові результати підприємств.

Проаналізувавши поняття стійкість національної економіки дійшли висновку, що це здатність системи зберігати рівновагу при зміні параметрів зовнішнього середовища. Стійкість національної економіки досягається за рахунок стійкості її структурних складових – зовнішньої та внутрішньої. Вплив фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу на стійкість національної економіки проявляється в тому, що сектор ВСБ забезпечує значну частину ВВП, створює робочі місця та сплачує податки. Держава в свою чергу створює передумови функціонування ВСБ та суттєво впливає на рівень фінансово-економічної безпеки. Основними факторами, які створює держава і вони впливають на фінансово-економічну безпеку ВСБ є: стан економіки країни, рівень корупції, стабільність політичного режиму та інвестиційний клімат.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

2.1. Наукові підходи до формування фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

В умовах постійної мінливості зовнішнього середовища підприємствам доводиться стикатися з безліччю ризиків та загроз, які негативно впливають на їх фінансову діяльність. Для мінімізації негативних наслідків цих впливів необхідно постійно удосконалювати систему управління фінансовою безпекою підприємства. Нехтування цим питанням може призвести до погіршення фінансового стану підприємства, його економічного зростання і навіть до виникнення кризових явищ.

Дослідженню питань оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств присвячено значну кількість робіт українських науковців, серед яких Рета М. В, Гарячева К. С., Матвійчук Л. О., Іванова А. О., Савицька О. І., Сиволап Л.А., Меліхова Т.О, Почечун О. І. та ін. [54-69].

Вивчення економічної літератури показує, що перші наукові роботи, присвячені оцінюванню економічної та фінансово-економічної безпеки України, були опубліковані наприкінці ХХ століття. Ці роботи заклали основи двох найбільш поширених на сьогодні підходів до оцінювання економічної безпеки: індикаторного та функціонального [70,71].

Індикаторний підхід передбачає порівняння фактичних показників економічного та фінансового стану країни з пороговими значеннями, які характеризують певний рівень безпеки. Функціональний підхід передбачає оцінку ступеня досягнення цілей економічної безпеки.

Обидва підходи були успішно адаптовані для оцінювання економічної та фінансової безпеки не лише на рівні держави, а й на інших рівнях економічної системи, таких як регіон, галузь та підприємство.

Індикаторний підхід до оцінювання економічної та фінансово-економічної безпеки є найбільш поширеним. Він передбачає порівняння фактичних значень показників (індикаторів) з їх пороговими значеннями, які характеризують певний рівень безпеки. Чим меншим є відхилення фактичних значень показників від порогових, тим вищим є рівень безпеки. Найвищий рівень безпеки досягається за умови, що всі показники знаходяться в межах порогових значень і не суперечать один одному [70,72].

Використання індикаторного підходу є досить простим, але вимагає досконалої методичної бази для побудови системи індикаторів економічної та фінансової безпеки та визначення їх порогових значень.

У сучасних дослідженнях індикаторний підхід до оцінювання економічної та фінансової безпеки переважно використовується на макрорівні, тобто для оцінки стану економіки держави, регіону або галузі. При оцінюванні економічної безпеки підприємства індикаторний підхід застосовується значно рідше, оскільки для кожного підприємства важливо мати власну систему індикаторів, порогові значення яких визначаються з урахуванням його специфіки [74-75].

Згідно з сучасними дослідженнями, функціональний підхід є найбільш поширеним методом оцінювання фінансово-економічної безпеки систем різного рівня. Він передбачає розрахунок комплексних показників економічної безпеки за виділеними функціональними складовими та інтегрального показника фінансово-економічної безпеки.

У науковій літературі існує широкий спектр методичних підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. М. В. Рета, А. О. Іванова, розглядають традиційні методики, що базуються на оцінці ефективності та надійності функціонування підприємств. Сиволап Л.А зазначає, що вони є більш поширеними, але мають недоліки, пов'язані з визначенням пріоритетності оціночних показників, трудомісткістю проведення та інтерпретації результатів оцінки. Нетрадиційні методики, що базуються на оцінці рівня розвитку, ризиків, ринкової вартості підприємства, є більш складними, але дозволяють отримати більш точну оцінку [56,60].

Л. І. Донець і Н. В. Ващенко пропонують оцінювати фінансову безпеку підприємства на основі аналізу його фінансової звітності, фінансового стану та результатів господарської діяльності. Така методика дозволяє оцінити лише фактичний фінансовий стан підприємства [62].

В. Т. Сусіденко вважає, що фінансово-економічна безпека підприємства - це складне поняття, яке вимагає особливих підходів і методів. На його думку, оцінка фінансово-економічної безпеки не може бути зведена лише до аналізу фінансового стану підприємства [63].

У науковій літературі обґрунтовано доцільність застосування різних методів оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства. Існує шість основних підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва, які можна об'єднати в такі групи зображені на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Основні групи підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва

*Складено автором на основі [76]

Дослідження грошових потоків дозволяє оцінити здатність підприємства генерувати грошові кошти для задоволення своїх поточних зобов'язань та інвестиційних потреб. Чистий грошовий потік характеризує різницю між

надходженням і витратою коштів у аналізованому періоді часу в розрізі окремих його інтервалів.

Розрахунок чистого грошового потоку по підприємству в цілому, окремих його структурних підрозділах (центрах відповідальності), різних видах господарської діяльності або окремих господарських операціях здійснюється за наступною формулою:

$$\text{ЧГП} = \text{ПГП} - \text{НГП}, \quad (2.1)$$

де, ЧГП — сума чистого грошового потоку в розглянутому періоді часу;

ПГП — сума позитивного грошового потоку (надходжень коштів) у розглянутому періоді часу;

НГП — сума негативного грошового потоку (витрат коштів) у розглянутому періоді часу.

Як видно з цієї формули, у залежності від співвідношення обсягів позитивного і негативного потоків сума чистого грошового потоку може характеризуватися як позитивною, так і негативною величинами, що визначають кінцевий результат відповідної господарської діяльності підприємства.

Оцінка фінансової стійкості підприємства. Цей підхід дозволяє оцінити здатність підприємства витримувати зміни в зовнішньому середовищі та протистояти ризикам. Відносні показники оцінки фінансової стійкості підприємства представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Відносні показники оцінки фінансової стійкості

Показник	Розрахунок	Зміст	Норматив	Тип фінансової стійкості
1	2	3	4	5
Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	$KA = CK / VB$	Відношення власного капіталу до валюти балансу	0,5-0,9	Абсолютна стійкість

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	$KPK = \frac{ЗК}{ВБ}$	Відношення позикового капіталу до валюти балансу	0-0,5	Нестійка
Коефіцієнт фінансового ризику	$KФР = \frac{KPK}{(1 - КА)}$	Відношення позикового капіталу до власного капіталу	0-1	Нестійка
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у валюті балансу	$KPO = \frac{OC}{ВБ}$	Відношення реальної вартості основних засобів до валюти балансу	0,5-0,7	Достатня стійкість
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів та запасів у валюті балансу	$KPOЗ = \frac{(OC + З)}{ВБ}$	Відношення реальної вартості основних засобів та запасів до валюти балансу	0,7-0,9	Достатня стійкість
Коефіцієнт маневреності	$KM = \frac{(СК - ЗК)}{ВБ}$	Відношення чистого прибутку до валюти балансу	0,3-0,5	Достатня стійкість
Коефіцієнт інвестування	$KI = \frac{(З + В)}{СК}$	Відношення обсягу інвестицій до величини власного капіталу	0,5-0,7	Достатня стійкість

*Складено автором

Нормативи відносних показників оцінки фінансової стійкості підприємства залежать від галузевої приналежності підприємства, принципів його кредитування, структури пасиву, репутації підприємства тощо. Тому для характеристики значень цих коефіцієнтів потрібно зіставляти їх у часі за групами споріднених підприємств. Загалом, для оцінки фінансової стійкості підприємства необхідно досліджувати всі показники, наведені в таблиці. При цьому слід враховувати, що будь-який показник має певні обмеження, тому для отримання більш повної картини фінансового стану підприємства необхідно використовувати комплексний підхід.

Методи прогнозування банкрутства дозволяє прогнозувати ймовірність банкрутства підприємства на основі аналізу його фінансових показників.

Визначення інтегральних показників. Цей підхід дозволяє отримати комплексну оцінку фінансово-економічної безпеки підприємства на основі аналізу набору показників.

Фінансові показники-індикатори. Даний підхід дозволяє оцінити фінансову безпеку підприємства на основі аналізу окремих фінансових показників.

Ресурсно-функціональний підхід дозволяє оцінити фінансову безпеку підприємства з урахуванням його ресурсного потенціалу та функціональних можливостей.

Кожен підхід має свої переваги та недоліки. Наприклад, підхід на основі дослідження грошових потоків дозволяє отримати точну оцінку фінансово-економічної безпеки підприємства, але він є досить складним і трудомістким. Підхід на основі оцінки фінансової стійкості підприємства є більш простим і доступним, але він не дозволяє отримати всебічної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства. Вибір методу оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства залежить від цілей оцінки, специфіки діяльності підприємства та наявності доступної інформації.

Підхід до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства на основі дослідження грошових потоків має такі недоліки: не враховуються всі фактори, які впливають на фінансову безпеку підприємства, використовуються абсолютні показники, які є менш інформативними, ніж відносні, підхід є вузьконаправленим і використовується для визначення оперативних цілей [63].

Прихильники ресурсно-функціонального методу оцінки фінансово-економічної безпеки також мають ряд недоліків: підхід є досить громіздким, оскільки вимагає оцінки всієї діяльності підприємства, є вузьконаправленим, оскільки зводиться до оцінки використання ресурсів на підприємстві [59].

Оцінка фінансово-економічної безпеки підприємства на основі оцінки фінансової стійкості передбачає визначення ступеня достатності власних чи позичених оборотних засобів для виконання виробничо-збутової діяльності.

С. Н. Ілляшенко виділяє п'ять зон фінансової стійкості [64-65]:

- 1) абсолютна фінансова стійкість - підприємство має достатньо власних оборотних коштів для забезпечення безперебійної роботи;
- 2) нормальна фінансова стійкість - підприємство має достатньо власних оборотних коштів для забезпечення безперебійної роботи, але має певні резерви для погашення поточних зобов'язань;
- 3) нестійке фінансове становище - підприємство має недостатньо власних оборотних коштів для забезпечення безперебійної роботи, але має можливість залучити додаткові кошти для погашення поточних зобов'язань;
- 4) критичний фінансовий стан - підприємство не має можливості забезпечити безперебійну роботу за рахунок власних коштів і не має можливості залучити додаткові кошти для погашення поточних зобов'язань;
- 5) кризовий фінансовий стан - підприємство не може забезпечити безперебійну роботу і має значні поточні зобов'язання, які не може виконати.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що оцінка рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на основі оцінки його фінансової стійкості на підставі аналізу оборотних коштів не дає повного уявлення про загальний рівень стану фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва.

Це пов'язано з тим, що фінансова стійкість підприємства залежить не лише від достатності оборотних коштів, але й від інших факторів, таких як: власні кошти підприємства, поточні зобов'язання підприємства, рентабельність підприємства, ліквідність підприємства, здатність підприємства до адаптації до змін зовнішнього середовища

Тому для оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства необхідно використовувати комплексний підхід, який враховує всі фактори, що впливають на фінансовий стан підприємства.

Метод оцінки фінансово-економічної безпеки на основі методів прогнозування банкрутства полягає в застосуванні моделей прогнозування банкрутства.

Ці моделі адаптовані до економіки України та є досить простими та швидкими у розрахунках. Це дозволяє використовувати їх як метод експрес-діагностики фінансово-економічної безпеки підприємства [66].

Однак, як єдиний комплексний метод оцінки фінансово-економічної безпеки, метод прогнозування банкрутства є вузьконаправленим. Він дозволяє лише прогнозувати ймовірність банкрутства підприємства, але не дає оцінки інших аспектів фінансово-економічної безпеки, таких як фінансова стійкість, ліквідність, рентабельність тощо.

На наш погляд, запитам користувачів щодо оцінки рівня фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва найбільш відповідають методи оцінки на основі визначення індикаторних показників та на основі інтегральних показників.

Методи оцінки на основі визначення індикаторних показників дозволяють оцінити окремі аспекти фінансово-економічної безпеки підприємства, такі як фінансова стійкість, ліквідність, рентабельність тощо.

Методи оцінки на основі інтегральних показників дозволяють отримати комплексну оцінку фінансово-економічної безпеки підприємства, враховуючи всі її аспекти.

Дослідження показало, що деякі методи оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства не знайшли практичного застосування та наукової підтримки. На думку Т. О. Меліхової, недооціненими з точки зору практичної та наукової цінності є такі методичні підходи до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства [59]:

- 1) прибутково-інвестиційний підхід, який дозволяє оцінити фінансову безпеку підприємства на основі його прибутковості та інвестиційної привабливості;
- 2) тримірний підхід, який розглядає фінансову безпеку підприємства з трьох основних аспектів: фінансової стійкості, ліквідності та рентабельності;
- 3) індикаторно-індексний підхід, який передбачає використання набору фінансових показників для оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства;

- 4) програмно-цільовий підхід, який базується на розробці програми заходів щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства;
- 5) експертний підхід, який передбачає використання експертних оцінок для оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства;
- 6) матричний підхід, який дозволяє оцінити фінансову безпеку підприємства на основі матриці, в якій відображені різні фактори, що впливають на її стан;
- 7) вузькофункціональний підхід, який фокусується на оцінці окремих аспектів фінансово-економічної безпеки підприємства;
- 8) підхід на основі теорії економічних ризиків, який дозволяє оцінити фінансову безпеку підприємства з урахуванням ризиків, яким воно піддається;
- 9) бухгалтерський підхід, який передбачає оцінку фінансово-економічної безпеки підприємства на основі його бухгалтерської звітності.

Ці методи мають певні переваги та недоліки. Однак вони не отримали широкого поширення в практиці управління фінансовою безпекою підприємств.

На думку Т. О. Меліхової, це пов'язано з тим що, деякі методи є занадто складними або трудомісткими для практичного застосування. Інші методи не враховують всіх факторів, що впливають на фінансову безпеку підприємства. Деякі методи не мають достатньої теоретичної обґрунтованості. Інші методи не були перевірені в ході практичного застосування.

Для підвищення ефективності оцінки фінансово-економічної безпеки великих та середніх підприємств необхідно вдосконалювати існуючі методи та розробляти нові методи, які будуть відповідати практичним потребам і матимуть наукове обґрунтування.

Варто відзначити цікавий, але непопулярний метод оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства на основі використання стратегічно-цільового підходу. Сутність цього методу полягає в оцінці рівня досягнення стратегічно важливих фінансових цілей підприємства, таких як: максимізація чистого грошового потоку, ринкова вартість підприємства, узгодженість основних фінансових інтересів учасників [67].

Оцінка рівня досягнення цих цілей дозволяє визначити, чи забезпечує фінансова політика підприємства досягнення стратегічних цілей. У разі виявлення відхилень від поставлених цілей, фінансову стратегію розвитку підприємства необхідно скоригувати. Стратегічно-цільовий підхід до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства підтверджує наявність вартісного підходу до управління фінансовою безпекою. Вартісний підхід полягає в максимізації вартості підприємства як інноваційного товару.

Для великого бізнесу, як правило, використовують більш складні методи і моделі оцінки, які враховують широкий спектр факторів, що впливають на фінансово-економічну безпеку підприємства. Для середнього бізнесу, як правило, використовують більш прості методи і моделі, які дозволяють швидко і ефективно оцінити фінансовий стан підприємства.

У сучасних умовах, що характеризуються високою динамікою зовнішнього середовища, для оцінювання фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу все більшого значення набувають нефінансові методи. Це пов'язано з тим, що фінансові показники не завжди можуть повною мірою відображати реальний фінансовий стан підприємства.

Додаткові моделі, які можна використовувати для оцінювання фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу представлені на рисунку 2.2.

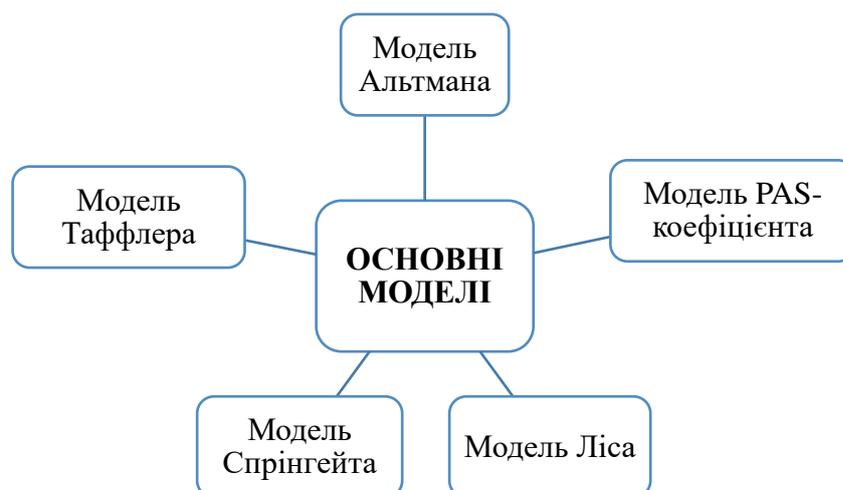

Рис. 2.2. Основні моделі для оцінювання фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

*Складено автором

Модель Альтмана - це модель прогнозування банкрутства, яка дозволяє оцінити ймовірність банкрутства підприємства протягом двох років. Модель Альтмана заснована на аналізі п'яти фінансових показників підприємства: коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт рентабельності оборотних активів, коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт фінансової автономії, коефіцієнт рентабельності власного капіталу. На основі цих показників розраховується інтегральний показник - Z-score. Значення Z-score дозволяє оцінити ймовірність банкрутства підприємства.

Модель Альтмана широко використовується в усьому світі для оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств. Модель має ряд переваг, зокрема:

- проста у використанні;
- модель Альтмана показала високу точність прогнозування банкрутства, досягаючи 80-90%.

Формула моделі Альтмана існує у кількох варіаціях, що розроблялись для різних типів компаній та галузей. Найпоширеніші формули це двофакторна та п'ятифакторна модель.

1. Двофакторна модель:

$$Z = 0,717 * X1 + 0,847 * X2 + 3,107 * X3 + 0,420 * X4 + 0,998 * X5 \quad (2.2)$$

де, X1 — оборотний капітал / активи;

X2 — нерозподілений прибуток / активи;

X3 — прибуток до оподаткування / активи;

X4 — ринковий капітал / заборгованість;

X5 — виручка / активи.

Інтерпретація результатів: $Z < 0$ — ймовірність банкрутства менше 50 % і зменшується в міру зменшення значення Z, $Z > 0$ — ймовірність банкрутства більше 50 % і збільшується в міру збільшення значення Z, $Z = 0$ — ймовірність банкрутства дорівнює 50 %.

2. П'ятифакторна модель:

$$Z = 1,2 * X1 + 1,4 * X2 + 3,3 * X3 + 0,6 * X4 + X5, \quad (2.3)$$

де, X1 — оборотний капітал / активи;

X2 — нерозподілений прибуток / активи;

X3 — прибуток до оподаткування / активи;

X4 — ринкова вартість власного капіталу / заборгованість;

X5 — виручка / активи.

Значення Z-score та інтерпретація: $Z < 1,81$ — Висока ймовірність банкрутства, $1,81 \leq Z \leq 2,99$ — Зона невизначеності; $Z > 2,99$ — Низька ймовірність банкрутства.

Модель PAS-коефіцієнта - це модель оцінки фінансової стійкості підприємства, яка заснована на аналізі коефіцієнта фінансової автономії. Коефіцієнт фінансової автономії - це фінансовий показник, який відображає частку власного капіталу в загальній сумі активів підприємства.

Модель PAS-коефіцієнта передбачає, що підприємство є фінансово стійким, якщо коефіцієнт фінансової автономії перевищує певне значення. Це значення визначається в залежності від галузі, в якій працює підприємство, та інших факторів.

Формула моделі PAS-коефіцієнта така:

$$PAS = 2,67 * (K1 + K2 + K3 + K4), \quad (2.4)$$

де, $K1 = (\text{валова виручка} / \text{активи}) - 1$;

$K2 = (\text{чистий прибуток} / \text{активи}) + 1$;

$K3 = (\text{оборотні активи} / \text{заборгованість}) - 1$;

$K4 = (\text{кредитори} / \text{власний капітал}) - 1$.

Значення PAS-коефіцієнта та інтерпретація: $PAS < 0,2$ — висока ймовірність банкрутства; $0,2 \leq PAS \leq 0,6$ — зона невизначеності; $PAS > 0,6$ — низька ймовірність банкрутства.

Модель Романа Ліса - це модель оцінки фінансової стійкості підприємства, яка заснована на аналізі чотирьох фінансових коефіцієнтів. Критичні значення коефіцієнтів Романа Ліса визначаються в залежності від галузі, в якій працює підприємство, та інших факторів.

Модель Романа Ліса для оцінки фінансового стану підприємства з точки зору ймовірності його банкрутства виглядає наступним чином:

$$Z = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4, \quad (2.5)$$

де, X_1 – відношення обігового капіталу до суми активів;

X_2 – відношення прибутку від продажів до суми активів;

X_3 – відношення нерозподіленого прибутку до суми активів;

X_4 – відношення власного капіталу до позикового.

Граничне значення складає 0,037. Чим більшим є значення Z , тим вища платоспроможність підприємства

Модель Спрінгейта - це модель оцінки фінансової стійкості підприємства, яка заснована на аналізі чотирьох фінансових коефіцієнтів.

Модель Г. Спрінгейта має наступний вигляд:

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D, \quad (2.6)$$

де, A – відношення робочого капіталу до загальної вартості активів;

B – відношення оподаткованого прибутку і відсотків до загальної вартості активів;

C – відношення оподаткованого прибутку до короткотермінової заборгованості;

D – відношення об'єму продаж до загальної вартості активів.

Якщо $Z < 0,862$, то підприємство вважається потенційним банкрутом, при показнику Спрінгейта більше за 0,862 підприємство можна вважати таким, що функціонує нормально.

Прогнозна модель платоспроможності Таффлера є чотирьохфакторною, підхід до прогнозування банкрутства заснований на «Z-рахунку».

Модель Таффлера має наступний вигляд:

$$Z = 0,53 * X1 + 0,13 * X2 + 0,18 * X3 + 0,09 * X4, \quad (2.7)$$

де, $X1$ – (чистий прибуток до оподаткування / оборотні зобов'язання);

$X2$ – (кредитори / активи);

$X3$ – (запаси / активи);

$X4$ – (виручка / активи).

На першій стадії, за допомогою комп'ютерної техніки, обчислюються 80 фінансових співвідношень для збанкрутілих і платоспроможних компаній. На другій стадії, використовуючи статистичний метод багатомірного дискримінанта, визначається, які співвідношення найкраще виділяють дві групи компаній. Для кожного співвідношення розраховується коефіцієнт, який показує, наскільки воно важливе для прогнозування платоспроможності.

Вибіркові підрахунки співвідношень є типовим методом визначення ключових вимірів діяльності компанії, таких як прибутковість, відповідність оборотного капіталу, фінансовий ризик та ліквідність. Поєднуючи ці показники та зводячи їх відповідним чином, модель платоспроможності дає точну картину фінансового стану компанії.

Таффлер розділяє компанії на дві групи: ті, що зазнали банкрутства, і ті, що є успішними. Потім він шукає фінансові показники, які найбільш чітко відрізняють ці дві групи. Чим більше компанія схожа на групу банкрутів, тим вище її ризик банкрутства.

Значення Z -рахунку та інтерпретація: $Z < 0,26$ – висока ймовірність банкрутства; $0,26 \leq Z \leq 0,42$ – зона невизначеності; $Z > 0,42$ – низька ймовірність банкрутства.

Використання зарубіжних моделей оцінки ризику банкрутства на вітчизняних підприємствах має певні обмеження.

Дослідження показали, що ці моделі не повністю враховують особливості вітчизняної економіки, такі як: різниця в методиках відображення інфляційних факторів, різна структура капіталу підприємств, суттєві відмінності в законодавстві.

Ці фактори можуть призвести до похибок у прогнозуванні ризику банкрутства українських підприємств. Зазначені моделі можна використовувати додатково для цілей оцінки фінансово-економічної безпеки, так і для розробки заходів щодо її підвищення.

2.2. Систематизація основних критеріїв та показників фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

Підприємство, яке функціонує у динамічному економічному середовищі, постійно стикається з ризиками, які можуть негативно вплинути на його фінансово-економічну безпеку.

Визначення критеріїв, показників та інструментів оцінки економічної безпеки підприємства є важливою науково-практичною і прикладною проблемою.

Показники фінансово-економічної безпеки - це конкретні величини, які характеризують фінансовий стан та фінансову діяльність підприємства. Вони відображають певні аспекти фінансово-економічної безпеки підприємства.

Основна відмінність між показником та критерієм фінансово-економічної безпеки полягає в тому, що показник відображає певний аспект фінансово-економічної безпеки підприємства, а критерій є набором показників, які

дозволяють оцінити загальний рівень фінансово-економічної безпеки підприємства.

У наукових дослідженнях існує метод оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на основі визначення інтегральних показників та на основі індикаторного підходу.

Інтегральний показник фінансово-економічної безпеки має ряд переваг перед окремими показниками. По-перше, він дозволяє отримати більш повне уявлення про стан фінансового стану підприємства. По-друге, він дозволяє виявити взаємозв'язки між окремими показниками. По-третє, він дозволяє порівняти рівень фінансово-економічної безпеки різних підприємств.

Однак метод оцінки фінансово-економічної безпеки на основі інтегральних показників має і ряд недоліків. По-перше, для кожного автора методика розрахунку інтегрального показника може бути різною, що ускладнює порівняння результатів оцінки. По-друге, не існує єдиних рекомендацій щодо визначення рівнів фінансово-економічної безпеки, що може призвести до прийняття необґрунтованих та нерациональних рішень щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Індикаторний підхід до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства передбачає порівняння фактичних значень показників фінансово-економічної безпеки з пороговими (граничними) значеннями цих показників. Рівень фінансово-економічної безпеки підприємства досягається, коли всі обрані показники знаходяться в межах порогових значень. В Україні індикаторний підхід до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства є досить поширеним. Його використовують як фінансові установи, так і підприємства різних галузей. Однак, як зауважує Т.О. Меліхова, при цьому не завжди враховуються недоліки цього підходу [81].

В науковій літературі немає затвердженого переліку показників, які використовуються для оцінки фінансово-економічної безпеки. Це пояснюється тим, що фінансово-економічна безпека підприємства є складним поняттям, яке включає в себе різні аспекти діяльності підприємства.

Один з варіантів переліку показників для оцінки фінансово-економічної безпеки пропонує Ю.О. Швець. Він включає в себе наступні показники: фондоддача, рентабельність продажів, коефіцієнт придатності основних засобів, рентабельність активів, коефіцієнт покриття, рентабельність власного капіталу, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт зміни чистого прибутку, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт зміни валюти балансу, коефіцієнт автономії, коефіцієнт зміни оборотності оборотних коштів та інші [82].

Ю.О. Швець і В.Т. Сусіденко пропонують різні переліки показників для оцінки фінансово-економічної безпеки. Перелік Ю.О. Швець включає в себе 16 показників, а перелік В.Т. Сусіденко - 26 показників. Обидва переліки включають в себе показники, які характеризують такі аспекти фінансово-економічної безпеки, як: платоспроможність, фінансова стійкість, ефективність діяльності. Перелік В.Т. Сусіденко включає в себе такі показники, які не включені до переліку Ю.О. Швеця: точка беззбитковості, обсяг інвестицій, обсяг кредитів та позик [63-64].

Формування переліку показників, які будуть враховані при оцінці фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва, доцільно здійснювати за такими принципами: адекватність (показники повинні відображати всі аспекти фінансово-економічної безпеки підприємства), достовірність (показники повинні бути обґрунтовані та отримані з надійних джерел), об'єктивність (показники повинні бути незалежні від суб'єктивної оцінки аналітика), практична цінність - показники повинні бути корисними для прийняття управлінських рішень.

У таблиці 2.1 представлені показники, що відображають фінансове положення, результативність виробництва та динаміку економічного прогресу підприємства. Ці показники є основою для забезпечення необхідного рівня фінансової стійкості підприємства.

Таблиця 2.1

Показники оцінки фінансово-економічної безпеки великого та середнього
бізнесу

№ п/п	Показник	Стимулятор/ Дестимулятор	Нормативне значення
1	Коефіцієнт поточної ліквідності	стимулятор	>1
2	Коефіцієнт термінової ліквідності	стимулятор	0,6-0,8
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	стимулятор	>0
4	Чистий оборотний капітал, тис. грн.	стимулятор	>0
5	Коефіцієнт автономії (платоспроможності)	стимулятор	>0,5
6	Коефіцієнт фінансування	дестимулятор	<1
7	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	стимулятор	>0,1
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	стимулятор	>0
9	Коефіцієнт оборотності активів	стимулятор	чим більше, тим краще
10	Коефіцієнт оборотності ДЗ	стимулятор	чим більше, тим краще
11	Коефіцієнт оборотності КЗ	стимулятор	чим більше, тим краще
12	Коефіцієнт оборотності нематеріальних активів	стимулятор	чим більше, тим краще
13	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	стимулятор	чим більше, тим краще
14	Коефіцієнт рентабельності (активів, продаж, продукції, власного капіталу)	стимулятор	>0
15	Рентабельність капіталу	стимулятор	>10%
16	Прибутковість	стимулятор	чим більше, тим краще
17	Доступність зовнішнього фінансування	стимулятор	чим більше, тим краще

* Складено автором на основі [76]

Для того, щоб оцінити економічну безпеку підприємства, необхідно визначити, за якими ознаками можна зробити висновок про те, чи знаходиться підприємство в економічній безпеці. Ці ознаки називаються критеріями економічної безпеки підприємства.

Критерій - це ознака, за якою можна зробити оцінку, визначення або класифікацію.

Оцінка безпеки за критеріями включає в себе різні економічні оцінки, такі як:

- ресурсний потенціал і можливості його розвитку;
- цілісність території і економічного простору;
- суверенітет, незалежність і здатність протистояти зовнішнім загрозам;
- соціальна стабільність і вирішення соціальних конфліктів [77].

Фінансово-економічна безпека ВСБ може бути оцінена за різними критеріями, які можна розділити на чотири основні групи, зображені на рисунку 2.3.

Рис. 2.3. Основні групи критеріїв для оцінки фінансово-економічної безпеки ВСБ

*Складено автором на основі [78]

Організаційна сторона - здатність підприємства зберігати свою організаційну цілісність та нормальне функціонування основних підрозділів. Цей критерій включає в себе такі показники, як: наявність у підприємства статуту та інших внутрішніх документів, що регулюють його діяльність; наявність у підприємства належної організаційної структури; наявність у підприємства ефективної системи управління; наявність у підприємства кваліфікованого персоналу.

Юридична сторона - дотримання підприємством чинного законодавства та відсутність претензій з боку правоохоронних органів та контрагентів. Цей критерій включає в себе такі показники, як: наявність у підприємства ліцензій та дозволів, необхідних для здійснення його діяльності; відсутність у підприємства судових позовів та інших спорів з правоохоронними органами; дотримання підприємством вимог трудового законодавства.

Інформаційна сторона - здатність підприємства захистити свою конфіденційну інформацію від витоку або розголошення. Цей критерій включає в себе такі показники, як: наявність у підприємства системи захисту інформації; проведення в підприємстві заходів щодо підвищення обізнаності працівників про необхідність захисту інформації; наявність у підприємства процедур реагування на випадки витоку інформації.

Економічна сторона - прагнення підприємства отримувати стабільний прибуток і рентабельно працювати. Цей критерій включає в себе такі показники, як: обсяги продажів; прибуток; рентабельність; фінансова стійкість.

Крім кількісних показників, які характеризують фінансовий стан підприємства, можна використовувати також якісні показники. Л.С. Яструбецька пропонує визначати такі якісні показники фінансово-економічної безпеки підприємства: оцінка рівня корпоративної культури, оцінка роботи кадрової служби, оцінка роботи служби захисту інформації, оцінка роботи юридичної служби, оцінка роботи служби управління фінансовою безпекою [66].

Аналіз наукових досліджень щодо оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства показує, що серед науковців немає єдиної позиції щодо формування методу оцінки. Так, деякі науковці пропонують використовувати індикаторний підхід, інші - ресурсно-функціональний, а треті - комбінований підхід. Характеристика основних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства представлена у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Характеристика основних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства

Підхід	Суть підходу	Переваги підходу	Недоліки підходу	Представники
Індикаторний (пороговий)	Порівняння фактичних показників діяльності підприємства з пороговими значеннями встановлених індикаторів	Крім поточної оцінки рівня економічної безпеки можна розрахувати прогнозну оцінку	Складність визначення граничного рівня індикаторів, відсутність встановлених загальних індикаторів	Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко, Л.Є. Шульженко, М.В. Кравченко
Ресурсно-функціональний	Визначення стану ресурсів та їх використання з метою протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам. Оцінка рівня економічної безпеки визначається за кожною функціональною складовою економічної безпеки підприємства	Можливість визначення «слабких» сторін за кожною функціональною складовою	Рівень економічної безпеки часто порівнюють з ефективністю використання ресурсів, а оцінити його можна лише в динаміці	В.Г. Алькема, М.І. Копитко, Г.Є. Дем'яненко, С.Ф. Покропивний
Програмно-цільовий (комплексний)	Порівняння фактичних показників діяльності підприємства з визначеними орієнтирами діяльності. Можливість визначення поточної, тактичної та стратегічної оцінок	Можливість визначення поточної, тактичної та стратегічної оцінок	Суб'єктивізм, оцінки, кінцевий результат залежать від формування системи показників	С.Б. Довбня
Функціональний	Формування інтегрального показника на основі виділення функціональних видів економічної безпеки менеджменту підприємства	Можливість знайти та виділити проблемні області менеджменту підприємства та більш детально зосередити свою увагу на «вузьких місцях» в управлінні	Розрахунок лише внутрішньої складової економічної безпеки підприємства	О.В. Ілляшенко

*Складено автором на основі [59]

Крім того, немає однастайності щодо критеріїв, які б визначали рівень фінансово-економічної безпеки підприємства. Так, узагальнені критерії для визначення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу на думку різних науковців представлені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Критерії для визначення рівня фінансово-економічної безпеки підприємств

Джерело	Визначення критеріїв
1	2
С.М. Ілляшенко	<ol style="list-style-type: none"> 1. Абсолютний - підприємство має достатньо коштів для покриття поточних витрат та зобов'язань, а також для фінансування інвестиційних проектів. 2. Нормальний - підприємство має достатньо коштів для покриття поточних витрат та зобов'язань, але не має достатньо коштів для фінансування інвестиційних проектів. 3. Хиткий - підприємство має проблеми з платоспроможністю і може зіткнутися з труднощами при виникненні непередбачених витрат. 4. Критичний - підприємство знаходиться в критичному становищі і може опинитися на межі банкрутства, крім власних оборотних коштів, середньо-й довгострокових позик і кредитів, залучаються ще й короткострокові. 5. Кризовий - підприємство не має коштів для покриття поточних витрат та зобов'язань і не може отримати кредити для подолання кризи.
Є.П. Картузов	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нормальний рівень - підприємству достатньо власних коштів для забезпечення фінансово-економічної безпеки 2. Нестабільний рівень - підприємство має проблеми з платоспроможністю і може зіткнутися з труднощами при виникненні непередбачених витрат. 3. Критичний рівень - підприємству недостатньо власних коштів, може зіткнутися з труднощами при виникненні непередбачених витрат. 4. Кризовий рівень - критичний стан діяльності, підприємство визнане банкрутом
М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева	<p>Досягнути високого рівня фінсово-економічної безпеки можливо якщо:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вивільнення інвестованого капіталу відбувається у передбачені строки в результаті комерційної діяльності. 2. Наявність можливості пролонгації строків повернення фінансових позик. 3. Здійснення платежів, строк оплати яких настав, за рахунок надходжень від операційної та інвестиційної діяльності.

*Складено автором на основі [76, 69; 70; 71; 72; 54-55]

3. Варналій у своїй роботі, влучно зазначає, те, що фінансово-економічна безпека підприємства - це стан, при якому підприємство має достатньо фінансових ресурсів для забезпечення своєї діяльності та виконання зобов'язань,

тому пропонує використовувати метод таксономії, що є одним із методів оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства. Він дозволяє отримати всебічну та достовірну оцінку фінансово-економічної безпеки підприємства за допомогою порівняння його показників з показниками «еталонного» підприємства [76].

Еталонне підприємство - це підприємство, яке має найкращі відносні характеристики фінансово-економічної безпеки. Воно відбирається експертним методом.

Інтегральне значення рівня фінансово-економічної безпеки «еталонного» підприємства розраховується за усередненими значеннями показників ефективності діяльності підприємств серед збанкрутілих.

Інтегральне значення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства розраховується як наближене значення до «еталонного» підприємства. Чим більша різниця (віддаленість) між досліджуваним підприємством і «еталонним», тим вищий рівень його фінансово-економічної безпеки.

Оцінка рівня фінансово-економічної безпеки підприємства за методом таксономії здійснюється шляхом порівняння показників фінансового стану підприємства із «еталонними» показниками фінансово-економічної безпеки підприємства-банкрута.

Якщо значення показника фінансового стану підприємства перевищує значення відповідного показника «еталонного» підприємства-банкрута, то це свідчить про надійний фінансовий стан підприємства і відсутність загрози банкрутства.

І навпаки, якщо значення показника фінансового стану підприємства нижче значення відповідного показника «еталонного» підприємства-банкрута, то це може свідчити про незадовільний фінансовий стан підприємства і загрозу банкрутства.

Чим більше за модулем значення показника фінансового стану підприємства відхиляється від значення відповідного показника «еталонного» підприємства-банкрута, тим більшою є ймовірність банкрутства підприємства.

Узагальнюючи, можна сказати, що метод таксономії дозволяє оцінити рівень фінансово-економічної безпеки підприємства шляхом порівняння його показників із показниками «еталонного» підприємства-банкрута [76].

Схематичне зображення послідовності етапів під час застосування методу таксономії зображено на рисунку 2.4.

Рис 2.4. Схематичне зображення процесу визначення рівня фінансово-економічної безпеки суб'єкта великого/середнього бізнесу за методом таксономії

*Складено автором на основі [76]

На першому етапі необхідно визначити, які показники фінансового стану будуть використовуватися для оцінки. Ці показники повинні бути репрезентативними для оцінки фінансового стану підприємства та його здатності до виконання зобов'язань.

На другому етапі на основі абсолютних показників фінансового стану підприємства обчислюються відносні індекси. Відносні індекси дозволяють порівняти фінансовий стан підприємства з фінансовим станом інших підприємств.

На третьому етапі визначається рівень фінансово-економічної безпеки «еталонного» підприємства. «Еталонним» підприємством є підприємство, яке має найкращі відносні характеристики фінансово-економічної безпеки.

На четвертому етапі визначається інтегральне значення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. Інтегральне значення дозволяє отримати всебічну оцінку фінансово-економічної безпеки підприємства.

Інтегральний показник фінансово-економічної безпеки великого та середнього підприємства за функціональними компонентами визначається за формулою:

$$i_i^{\Sigma} = \sqrt{w_j} \sum_{j=1}^k \left(1 - \frac{x_j}{x_{max}}\right)^2, \quad (2.8)$$

де, i_i^{Σ} – інтегральна оцінка окремого індикатора за і-ою функціональною компонентою;

w_j – питома вага значимості j-го індикатора і-ої функціональної компоненти;

k - кількість індикаторів і-ої функціональної компоненти фінансово-економічної безпеки суб'єкта ВСБ.

На п'ятому етапі визначаються основні показники-стимулятори та -дестимулятори діяльності підприємства. Показники-стимулятори сприяють підвищенню фінансово-економічної безпеки підприємства, а показники-дестимулятори – її зниженню.

На шостому етапі аналізуються отримані результати оцінки. Аналіз дозволяє виявити сильні та слабкі сторони у діяльності підприємства.

Підсумовуючи, вище викладене зазначимо, що фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу – це здатність не тільки вижити, але й розвиватися в умовах постійно мінливого зовнішнього середовища. Оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства – це складний процес, який вимагає від менеджерів глибоких знань і досвіду. Постійний моніторинг

фінансово-економічної безпеки дозволяє своєчасно виявити і усунути можливі загрози, а також вчасно внести корективи в стратегію підприємства.

Подальших досліджень потребує розроблення алгоритму, який дозволить автоматично визначати рівень фінансово-економічної безпеки ВСБ і своєчасно вносити необхідні зміни в стратегію діяльності підприємства.

2.3. Особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в умовах повоєнного відновлення економіки

Війна в Україні завдала значних збитків економіці країни, в тому числі і великому та середньому бізнесу. Для забезпечення його подальшого розвитку та відновлення в умовах повоєнного періоду необхідно забезпечити належний рівень фінансово-економічної безпеки.

Фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу в умовах повоєнного відновлення економіки характеризується наступними особливостями.

По-перше, висока динамічність та невизначеність середовища. Військові дії, санкції, економічні потрясіння призвели до значних змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі бізнесу. Це вимагає від нього гнучкості та адаптивності, швидкого реагування на зміни.

По-друге, збільшення ризиків. В умовах повоєнного відновлення економіки ризики для бізнесу значно зростають. Це пов'язано з такими факторами, як:

- зниження попиту на товари та послуги;
- збільшення витрат на сировину, матеріали, енергію;
- нестабільність валютних курсів;
- посилення конкуренції.

По-третє, нестача ресурсів. Внаслідок війни багато підприємств зазнали значних збитків, втратили активи та ринки збуту. Це призвело до зниження їхньої фінансової спроможності та можливості залучати необхідні ресурси.

Враховуючи вище сказане, особливо гостро постає питання для підприємств, організацій та держави у воєнний час вживати заходів щодо забезпечення своєї фінансово-економічної безпеки. Це необхідно для гарантування безперебійної роботи критичної інфраструктури, стратегічно важливих компаній і для відновлення економіки у післявоєнний період.

Управління фінансово-економічною безпекою має бути комплексним і послідовним. Воно включає оцінку загроз і ризиків, запровадження заходів щодо їх мінімізації, забезпечення фінансової стабільності та економічної безпеки.

Перші наукові дослідження з питань фінансово-економічної безпеки підприємств та фінансових установ України були проведені починаючи з 2012 року. У тематичних публікації автори запропонували концептуальну модель системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств та фінансових установ України [81].

У наукових публікації Зачосовою Н.В. були розроблені концептуальні засади формування комплексної системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств та фінансових установ України [82].

Останнім часом науковці все частіше звертаються до питань оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання під впливом ризиків і невизначеності [83].

Вчені пропонують різні набори індикаторів для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, а також етапи аналізу стану економічної безпеки підприємств різних видів економічної діяльності.

У сучасних умовах, які характеризуються цифровізацією економічних відносин та реаліями VUCA і BANI світів, стратегічний менеджмент фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур набуває особливої актуальності [84-85].

VUCA світ характеризується такими особливостями: Volatile (мінливість) - швидкі зміни, які важко передбачити; Uncertainty (непевність) - відсутність чітких прогнозів про майбутнє; Complexity (складність) - багатофакторність і

взаємозалежність процесів; Ambiguity (неоднозначність) - відсутність однозначної інтерпретації подій.

BANI світ характеризується такими особливостями: Brittle (крихкість) - нездатність системи до адаптації до змін; Agile (гнучкість) - здатність системи до швидкої адаптації до змін; Nonlinear (нелінійність) - непередбачуваність наслідків змін; Incomprehensible (незбагненна) - складність розуміння процесів.

Проектний підхід – це спосіб забезпечення економічної безпеки, який передбачає розробку та реалізацію окремих проектів, спрямованих на захист від ризиків і загроз.

Перші дослідження проектного підходу до забезпечення економічної безпеки були проведені в 2008 році. Ляшенко О.М. запропонувала застосувати цей підхід для забезпечення економічної безпеки холдингу [86]. Занора В.О. та Сільченко Б.І. у 2017 році майже досягли вирішення проблеми управління системою економічної безпеки підприємства на основі проектного підходу [87].

В останні роки використання проектного підходу для підвищення ефективності управління фінансово-економічною безпекою бізнесу стає все більш популярним.

Цьому сприяють такі фактори, як: зростання складності та невизначеності зовнішнього середовища, в якому працюють підприємства; потреба в більш ефективних методах управління ризиками та загрозами для фінансово-економічної безпеки бізнесу.

Серед науковців, які досліджують проектний підхід до управління фінансово-економічною безпекою бізнесу, можна виділити таких, як Вівчар О.І. та Шатарський А.Я.

Вівчар О.І. аналізує нормативно-правові засади методології економічної безпеки підприємства на основі застосування проектного підходу у фокусі сучасних викликів [88].

Шатарський А.Я. пропонує проектні рішення щодо зміцнення економічної безпеки підприємств мережевих структур у фокусі сучасних викликів та загроз [89].

Управління фінансово-економічною безпекою за процесним підходом передбачає, що менеджмент суб'єкта господарювання здійснює послідовні дії, спрямовані на забезпечення безпеки підприємства. Ці дії можна розділити на етапи зображені на рисунку 2.5.

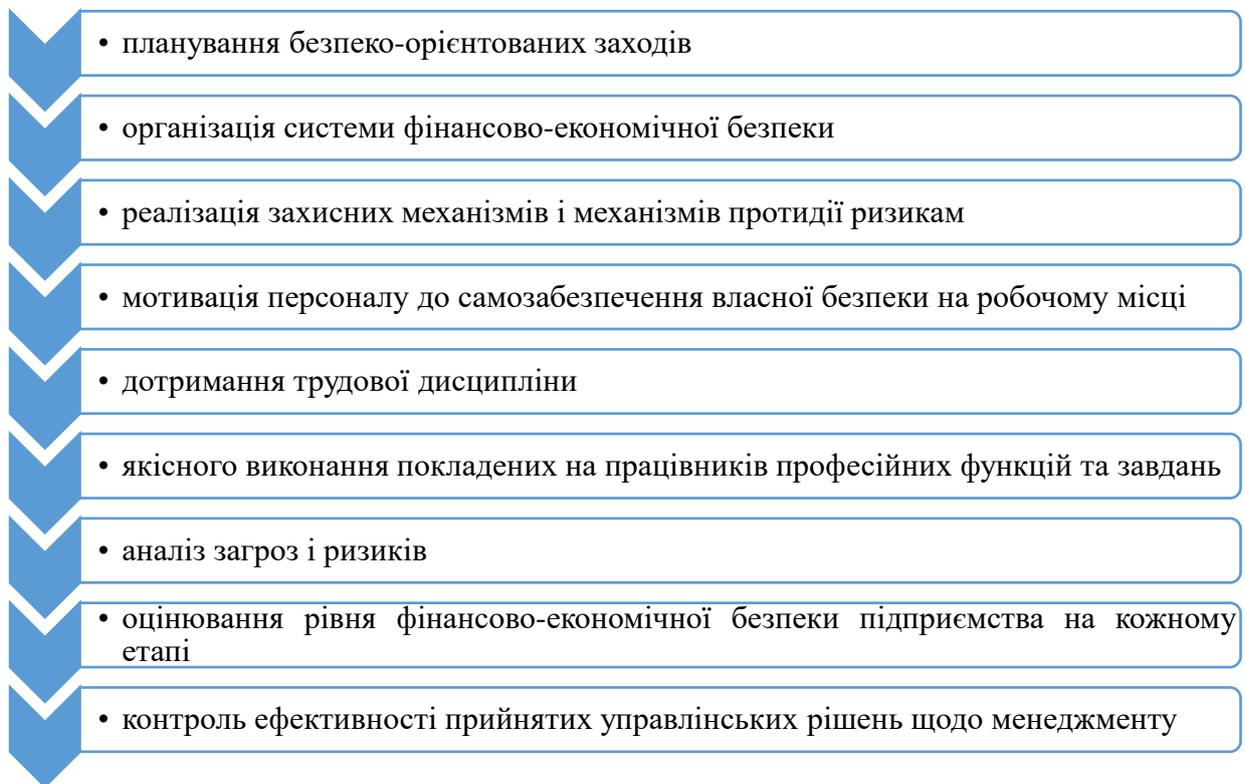

Рис. 2.5. Етапи управління фінансово-економічною безпекою великого та середнього бізнесу за процесним підходом

*Складено автором на основі [90]

Системний підхід до управління фінансово-економічною безпекою передбачає розгляд фінансово-економічної безпеки як складної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів. Ці елементи включають в себе наступне. По-перше, фінансову складову - стан фінансових ресурсів підприємства, його платоспроможності, ліквідності, інвестиційної привабливості.

По-друге, матеріальну складову - стан матеріальних ресурсів підприємства, його виробничих потужностей, запасів. По-третє, кадрову складову - рівень кваліфікації та мотивації персоналу, його професійну

підготовку та відповідальність. По-четверте, інформаційну складову - рівень захищеності інформації, її надійність і достовірність.

Відповідно до розмірів суб'єкта господарювання, його форми власності, видів економічної діяльності, наявних власних і залучених активів, система фінансово-економічної безпеки може мати просту або складну структуру.

Проста структура системи фінансово-економічної безпеки включає лише кілька основних підсистем, наприклад, фінансову, матеріальну, кадрову та інформаційну. Така структура зазвичай характерна для невеликих підприємств.

Складна структура системи фінансово-економічної безпеки, крім внутрішнього середовища організації, охоплює і зовнішні фактори впливу на ефективність діяльності. Така структура зазвичай характерна для великих підприємств, які працюють в умовах високої невизначеності та ризику. Окрім традиційних підходів до управління фінансово-економічною безпекою, таких як процесний та системний, існує ряд інших підходів, які пропонуються вченими та практиками.

Гармонізаційний підхід передбачає інтеграцію різних підходів до управління фінансово-економічною безпекою, таких як системний, процесний, функціональний та ін. Це дозволяє забезпечити більш комплексний та ефективний захист від загроз фінансово-економічній безпеці підприємства. Змішаний підхід передбачає використання елементів різних підходів до управління фінансово-економічною безпекою в залежності від конкретних умов діяльності підприємства. Функціональний підхід передбачає розгляд управління фінансово-економічною безпекою як сукупності окремих функцій, таких як аналіз загроз і ризиків, розробка заходів щодо їх мінімізації, контроль за виконанням заходів тощо.

Проектний підхід передбачає розгляд управління фінансово-економічною безпекою як послідовності окремих проектів, спрямованих на досягнення конкретних цілей. Проектне управління фінансово-економічною безпекою є відносно новим підходом, який набуває все більшої популярності [91].

Вівчар О.І. вважає, що процес забезпечення економічної безпеки можна розглядати як послідовність окремих проєктів, спрямованих на досягнення конкретних цілей. Це дозволяє забезпечити цілеспрямованість, ефективність та адаптивність системи забезпечення економічної безпеки [88]. Проєктний підхід є ефективним способом забезпечення економічної безпеки підприємства. Цей підхід дозволяє забезпечити цілеспрямованість, ефективність та адаптивність системи забезпечення економічної безпеки.

Занора В.О вважає, що систему фінансово-економічної безпеки можна розглядати як проєкт, який реалізується менеджментом підприємства. Цей проєкт має конкретні цілі, які досягаються за допомогою послідовності етапів: планування, організації, реалізації та контролю [87].

Управління фінансово-економічною безпекою як проєкт передбачає чітке визначення мети, суб'єктів та об'єктів управління, а також результату, який очікується отримати від проєкту. Це дозволяє забезпечити ефективне управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Специфіка проєктного підходу до управління фінансово-економічною безпекою полягає в тому, що він передбачає використання процесів проєктного управління. Це дозволяє забезпечити цілеспрямованість, ефективність та адаптацію системи фінансово-економічної безпеки.

Умови війни ставлять перед суб'єктами великого та середнього бізнесу нові завдання в галузі фінансово-економічної безпеки. Проєкт з управління фінансово-економічною безпекою повинен бути спрямований на забезпечення безперервної роботи підприємства та захисту його активів від ризиків, пов'язаних з війною. Для цього система фінансово-економічної безпеки повинна мати здатність до дистанційної керованості та реалізації своїх функцій у цифровому просторі.

Аналіз досліджень і публікацій у галузі менеджменту фінансово-економічної безпеки в довоєнний період свідчить, що основні акценти робилися на наступних аспектах: стратегічний менеджмент, антикризовий менеджмент,

ризик-менеджмент, управління фінансовою санацією, забезпечення надійності персоналу та інші.

Умови воєнного стану спричиняють істотні зміни у функціонуванні суб'єктів господарювання. Тому специфіка досліджень менеджменту фінансово-економічної безпеки в умовах воєнного стану має враховувати наступні особливості.

По-перше, відсутність стійкості зовнішнього середовища: воєнні дії, санкції та інші фактори роблять неможливим прогнозування майбутнього і стійке функціонування підприємства в традиційному розумінні.

По-друге, ризики для фінансово-економічної безпеки істотно зростають у зв'язку з війною.

По-третє, підприємствам необхідно швидко адаптуватися до нових умов ведення бізнесу, що вимагає нових підходів до управління фінансово-економічною безпекою.

Враховуючи ці особливості, дослідження менеджменту фінансово-економічної безпеки в умовах воєнного стану повинні зосереджуватися на наступних темах:

1) нові підходи до управління ризиками: розробка нових методів ідентифікації, оцінки та управління фінансово-економічними ризиками в умовах воєнного стану;

2) впровадження концепції сталого розвитку: забезпечення фінансово-економічної безпеки в довгостроковій перспективі в умовах воєнного стану;

3) розвиток цифрових технологій: використання цифрових технологій для підвищення ефективності управління фінансово-економічною безпекою.

Ці дослідження будуть сприяти розробці ефективних механізмів забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. Війна спричиняє істотні зміни у зовнішньому середовищі, підвищує рівень ризиків та вимагає від бізнесу швидкої адаптації до нових умов. Ці зміни створюють нові особливості для управління фінансово-

економічною безпекою великого та середнього бізнесу. Основні особливості систематизовано на рисунку 2.6.

Традиційні напрями безпеки орієнтованого управління	Загрози, спровоковані або інтенсифіковані війною	Негативні наслідки для стану фінансово-економічної безпеки	Можливі управлінські засоби протидії
Стратегічний менеджмент	Втрата стратегічних партнерів, контрагентів, ринків	Руйнування системи безпеки	Швидкий перегляд стратегічних орієнтирів
Ризик-менеджмент	Фізичне знищення активів та персоналу, зупинка виробництва, поруш. платіжної дисципліни	Неможливість попередження, мінімізації та контролю усіх видів ризику	Використання додаткових інструментів захисту та диверсифікації діяльності
Антикризовий менеджмент	Виникнення або посилення кризових явищ, розширення можливості їх природи	Боротьба з кризами на етапі їх інтенсивного розвитку	Розробка нових маркетингових стратегій
Управління персоналом	Втрата кваліфікованих кадрів, інтелектуального капіталу	Кадрові ризики від нових працівників	Надання переваги дистанційній командній роботі
Фінансовий менеджмент	Руйнування активів, неможливість здійснювати фінансові розрахунки через блекаути, тривоги	Втрата платоспроможності та фінансової стійкості	Залучення альтернативних джерел фінансування (гранти, міжнародна допомога)
Управління змінами	Необхідність запровадження змін без належної підготовки	Невідпрацьовані та неапробовані бізнеспроцеси з непередбачуваним результатом	Пришвидшення процесу адаптації до змін
Управління розвитком	Спрямовування ресурсів з векторів розвитку бізнесу на подолання наслідків війни	Додаткові загрози від нових векторів діяльності, які важко передбачити через війну	Робота за песимістичними сценаріями розвитку бізнесу

Рис. 2.6. Особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в умовах повоєнного відновлення економіки

*Складено автором

Релокація підприємств відіграє важливу роль у забезпеченні фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в умовах повоєнного відновлення економіки.

Підприємства можуть перевезти свої виробничі потужності до 16 регіонів України, які не розташовані в зоні бойових дій.

Найпопулярнішими регіонами для релокації українських підприємств стали Закарпатська та Львівська області, куди переїхало по 120 та 199 компаній відповідно. Також популярними були Чернівецька область - 78 релокантів та Івано-Франківщина – 70 підприємств. Найменше підприємств переїхало до Одеської області – 3 підприємства, Житомирської області – 6 підприємств та Кіровоградської області - 17 підприємств.

Релокація підприємств може призвести до значних позитивних наслідків для їхньої фінансово-економічної безпеки. По-перше, релокація може призвести до зниження витрат підприємства на виробництво, транспортування та інші операції. Це може бути пов'язано з більш низькою вартістю робочої сили, енергії та інших ресурсів в нових місцях розташування.

По-друге, підвищення ефективності виробництва. Релокація може призвести до підвищення ефективності виробництва підприємства. Це може бути пов'язано з кращою інфраструктурою, більш сприятливим бізнес-кліматом та іншими факторами.

По-третє, розширення ринків збуту. Релокація може призвести до розширення ринків збуту продукції підприємства. Це може бути пов'язано з близькістю до нових ринків, а також з більш сприятливими умовами для експорту.

Таким чином, релокація підприємств може сприяти стійкому фінансово-економічному розвитку великого та середнього бізнесу в умовах повоєнного відновлення економіки.

Підсумовуючи вище, викладене, зазначимо, що війна розв'язана РФ проти України створила нові загрози для фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу. Мінімізація впливу цих загроз є актуальним завданням для науковців та фахівців з безпеки - орієнтованого управління та ризик-менеджменту.

Висновки до розділу 2

Відтак, узагальнюючи вище викладене можемо зробити наступні висновки.

Розглядаючи наукові підходи до формування фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу, встановлено, що сьогодні існує 2 основних підходи до оцінювання фінансово-економічної безпеки: індикаторний та функціональний. Індикаторний підхід передбачає порівняння фактичних показників економічного та фінансового стану країни з пороговими значеннями, які характеризують певний рівень безпеки. Функціональний підхід передбачає оцінку ступеня досягнення цілей економічної безпеки. Також, існує шість основних підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва, серед яких: дослідження грошових потоків, оцінка фінансової стійкості підприємства, методи прогнозування банкрутства, визначення інтегральних показників, фінансові показники-індикатори та ресурсно-функціональний підхід. Кожен підхід має свої переваги та недоліки та може використовуватися в залежності від обсягу наявної інформації та від кінцевої мети оцінки. Крім цього додатковими моделями, які можна використовувати для оцінювання ФЕБ великого та середнього бізнесу є: модель Альтмана, модель PAS-коефіцієнта, модель Ліса, модель Спрінгейта та модель Таффлера.

Враховуючи те, що більшість суб'єктів великого та середнього бізнесу функціонують у мінливому економічному середовищі, постійно протидіють ризикам та загрозам, які можуть негативно вплинути на його фінансово-економічну безпеку, то визначення критеріїв та інструментів оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства є важливою науково-практичною і прикладною проблемою. Основна відмінність між показником та критерієм фінансово-економічної безпеки полягає в тому, що показник відображає певний аспект фінансово-економічної безпеки підприємства, а критерій є набором

показників, які дозволяють оцінити загальний рівень фінансово-економічної безпеки підприємства.

Серед основних показників оцінки ФЕБ великого та середнього бізнесу можна виділити: коефіцієнти ліквідності, розмір чистого оборотного капіталу, коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансування, коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт оборотності активів, дебіторської та кредиторської заборгованості, власного капіталу, нематеріальних активів, коефіцієнти рентабельності, прибутковість, доступність зовнішнього фінансування

Для того, щоб оцінити економічну безпеку підприємства, необхідно визначити, за якими ознаками можна зробити висновок про те, чи знаходиться підприємство в економічній безпеці. Критерій - це ознака, за якою можна зробити оцінку, визначення або класифікацію. Фінансово-економічна безпека ВСБ може бути оцінена за різними критеріями, які можна розділити на чотири основні групи: організаційні, юридичні, інформаційні, економічні.

Як зазначалося раніше, війна в Україні завдала значних збитків економіці країни, в тому числі і великому та середньому бізнесу. Фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу в умовах повоєнного відновлення економіки характеризується наступними особливостями: висока динамічність та невизначеність середовища, збільшення кількості та вагомості ризиків, нестача ресурсів.

Умови війни ставлять перед суб'єктами великого та середнього бізнесу нові завдання в галузі фінансово-економічної безпеки. Дослідження менеджменту фінансово-економічної безпеки в умовах воєнного стану повинні зосереджуватися на наступних темах: нові підходи до управління ризиками, впровадження концепції сталого розвитку, розвиток цифрових технологій.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

3.1. Системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку великого та середнього бізнесу в Україні

Війна має катастрофічні наслідки для всіх галузей економіки в Україні та суттєво впливає на рівень-фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу.

Внаслідок бойових дій було зруйновано або пошкоджено значну частину інфраструктури, включаючи дороги, мости, аеропорти, порти, заводи та фабрики. Це призвело до порушення ланцюгів постачання, підвищення витрат на транспортування та інші операції, а також до зменшення обсягу виробництва.

Динаміка зміни чисельності населення України ілюструється наведеним нижче рисунком 3.1

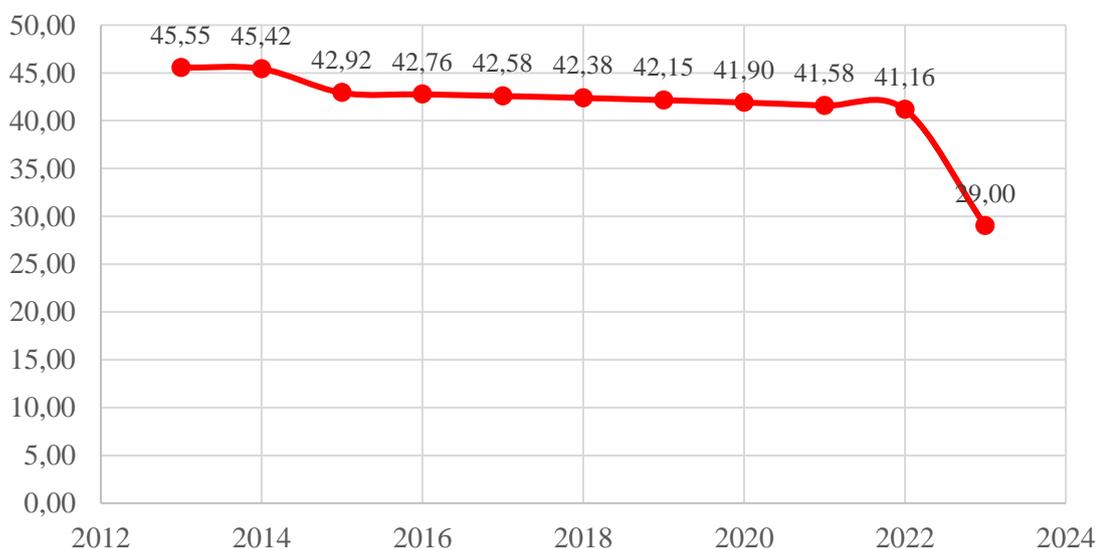

Рис. 3.1. Динаміка зміни чисельності населення України за 2013-2022 роки, млн. осіб

*Складено автором за даним [35]

Внаслідок війни населення України скоротилося приблизно на 20% та за попередніми розрахунками складає 29 млн. осіб. Це призвело до зниження попиту на товари та послуги, що також негативно вплинуло на економіку. Багато іноземних компаній покинули Україну внаслідок війни. Це призвело до втрати робочих місць, зменшення податкових надходжень та погіршення інвестиційного клімату.

Всі ці фактори призвели до різкого падіння ВВП України. Динаміка зміни валового внутрішнього продукту представлена на рисунку 3.2.

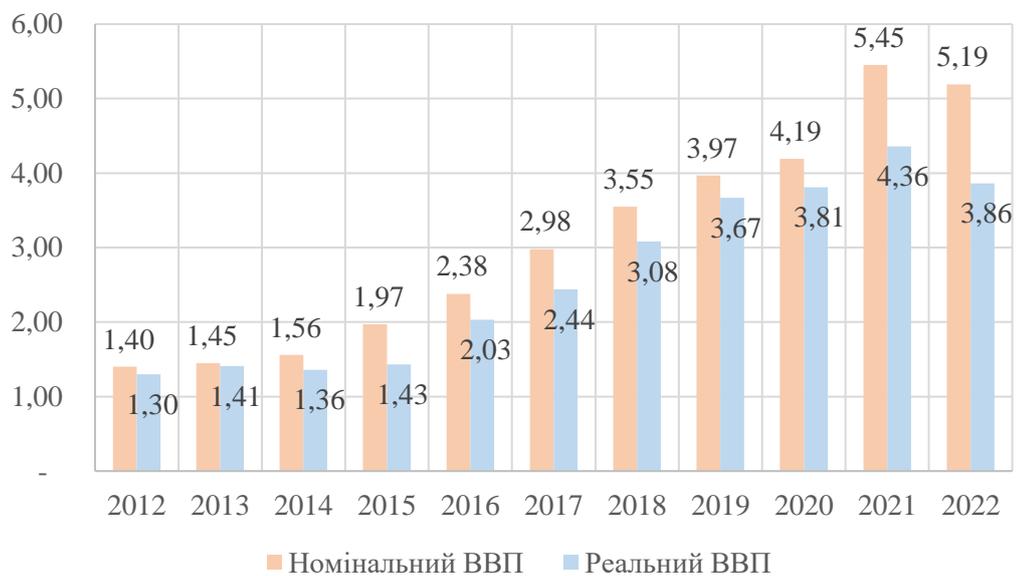

Рис. 3.2. Динаміка зміни номінального та реального ВВП України за 2012-2013 роки, трлн. грн

*Складено автором за даними [35]

У 2022 році ВВП України скоротився на 35%. Це найбільше падіння ВВП в історії України. Традиційно найбільшу частину української економіки становлять споживчі витрати, які у 2022 році впали на 27%. Експорт – друга за важливістю стаття в створенні ВВП – знизився на 42% передусім через блокаду, яку Росія влаштувала українським морським портам. Крім того, окупанти зруйнували чимало потужностей основних експортерів, зокрема «Азовсталь» та Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча.

При цьому імпорт зменшився не надто сильно – на 19%. Не в останню чергу – через обсяги ввезеного з-за кордону пального, які в фізичних одиницях майже не змінилися. Щоправда, ця новина не дуже оптимістична, адже імпорт зменшує ВВП.

Зростання було лише в комунальному та державному секторах. Перший забезпечував населення звичними послугами, а держава суттєво збільшила воєнні витрати: зарплати військовослужбовцям, видатки на підготовку кадрів, виплати переселенцям. Частка витрат держави в структурі ВВП вимушено зросла майже в півтора разу до 30%.

Інфляція негативно впливає на фінансово-економічну безпеку країни, внаслідок зниження купівельної спроможності населення, зниження ефективності виробництва та нестабільність фінансової системи. Динаміка рівня інфляції в Україні за 2013-2023 роки зображено на рисунку 3.3.

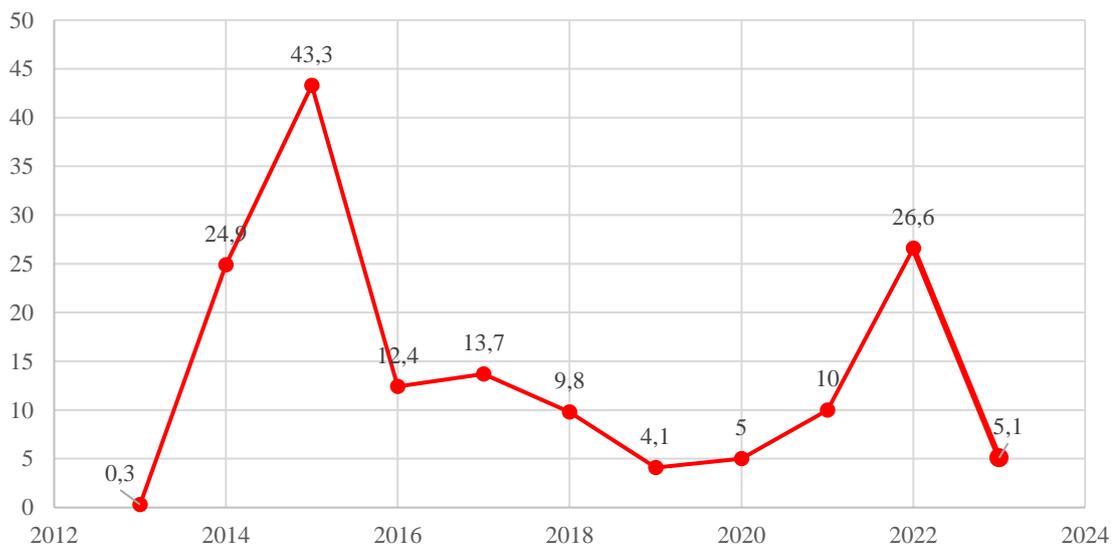

Рис. 3.3. Динаміка рівня інфляції в Україні за 2013-2023 роки, %

*Складено автором за даними [35]

Аналізуючи отримані результати, можемо зазначити, що рівень інфляції в Україні за 2013 - 2023 роки був досить високим. Найвищий рівень інфляції спостерігався у 2015 році, коли він становив 43,3%, найнижчий у 2013 році – 0,3%. У 2022 році рівень інфляції становив 28%. Попри продовження війни, у 2023 році ціни в Україні зростають значно повільніше, ніж у всіх прогнозах.

Наприкінці жовтня НБУ поліпшив прогноз інфляції на кінець 2023 року з 10,6% до 5,8%. Основний чинник цього перегляду – вплив високих врожаїв на динаміку продовольчих цін. Водночас НБУ підвищив прогноз інфляції на 2024 рік – з 8,5% до 9,8%.

Дефіцит державного бюджету - це перевищення видатків бюджету над його доходами. Вцілому дефіцит державного бюджету негативно впливає на фінансово-економічну безпеку країни в таких аспектах: зниження фінансової стабільності, зниження економічного зростання, зниження довіри до країни. Динаміка рівня дефіциту бюджету України за 2013-2023 роки представлена на рисунку 3.4.

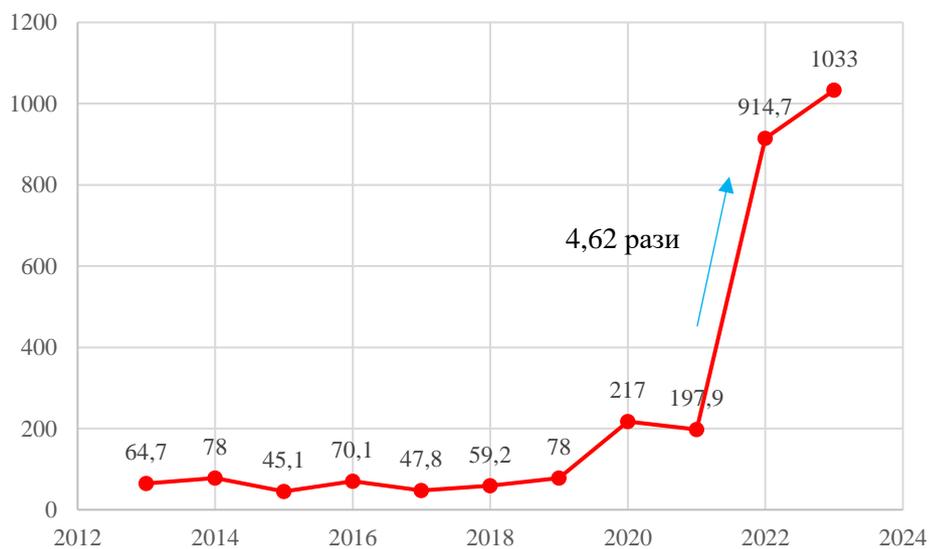

Рис. 3.4. Динаміка рівня дефіциту бюджету України за 2013-2023 роки, млрд.грн

*Складено автором за даними [35]

Загалом, рівень дефіциту державного бюджету України за 2013-2022 роки був на досить високому. Це було обумовлено такими факторами, як: війна на сході України, яка призвела до зростання видатків на оборону та соціальні програми, економічна криза, яка почалася у 2014 році, нестабільність валютного ринку, яка призвела до девальвації гривні.

До основних наслідків війни для фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні можна віднести наступне. По-перше, внаслідок війни багато підприємств зазнали значних збитків. Це призвело до зниження їхньої платоспроможності, що може призвести до їхнього банкрутства.

По-друге, багато підприємств не можуть своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання. Це призвело до збільшення їхньої заборгованості, що може призвести до проблем з доступом до фінансування. По-третє, внаслідок війни в Україні спостерігається зниження інвестицій. Це пов'язано з нестабільним бізнес-кліматом та високими ризиками.

В цьому розрізі доцільно оцінити показники діяльності великих та середніх підприємств України за 2013 – 2022 роки.

Кількість суб'єктів господарювання є важливою складовою фінансово-економічної безпеки регіону та в цілому всієї країни, адже більша кількість суб'єктів може зменшити ризик внаслідок диверсифікації. Якщо одна галузь чи компанія зазнає труднощі, інші можуть продовжувати працювати, що зменшує загальний ризик. Збільшення кількості суб'єктів може призвести до підвищення конкуренції. Це може стимулювати компанії до більш ефективної роботи та інновацій, що, в свою чергу, може поліпшити їхню фінансову стійкість. З іншого боку велика кількість суб'єктів господарювання із низькою фінансовою стійкістю є тягарем для фінансово-економічної безпеки регіону та в цілому всієї країни, тому важливо дотримуватися балансу між збільшенням кількості підприємств та їх фінансовою стійкістю. Розглянемо динаміку кількості великих та середніх підприємств України за 2017-2022 роки на рисунку 3.5.

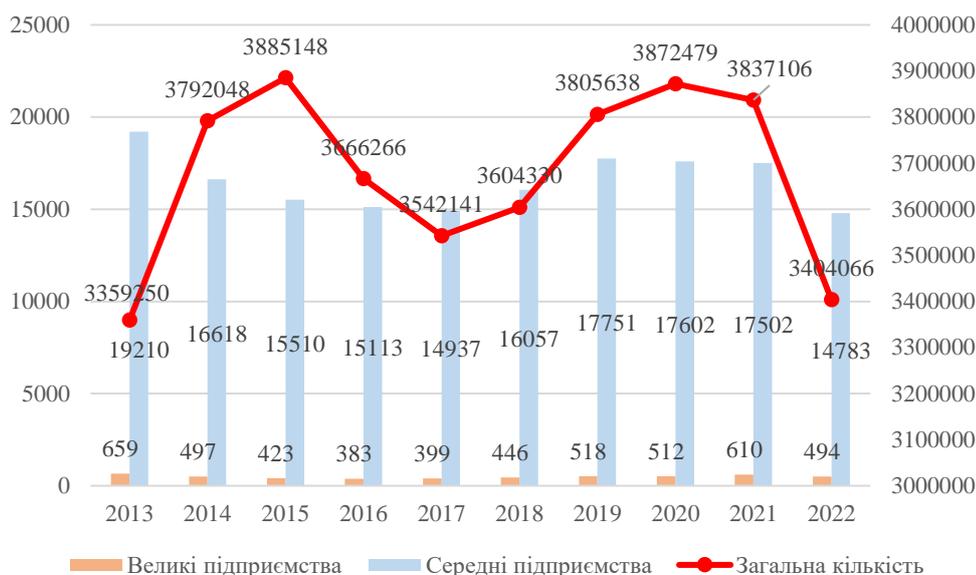

Рис. 3.5. Динаміка кількості великих та середніх підприємств України за 2013 – 2022 роки, одиниць

*Складено автором за даними [35]

Як бачимо із рисунку 3.1 кількість великих і середніх підприємств в Україні з 2014 року до 2022 року зменшилася на 22,5%. Загальна картина свідчить про зменшення кількості суб'єктів господарювання після 2020 року та суттєве зменшення загальної кількості підприємств, а також ВСП у 2014-2016 роках та у 2022 році. Суттєве зменшення кількості суб'єктів господарювання у 2014 – 2016 роках пов'язано із анексією Криму та початку війни на Донбасі. З 2017 по 2020 рік спостерігаємо загальну тенденцію до покращення бізнес-клімату та умов введення підприємницької діяльності, про що свідчить зростання кількості великих підприємств на 113 одиниць, середніх підприємств на 2665 одиниць та загальної кількості на 35566 одиниць. З 2020 по 2022 рік прослідковується тенденція до зменшення кількості підприємств, що пов'язано із наслідками короно-кризи та повномасштабним вторгненням. При цьому негативні наслідки війни вражають, загальна кількість суб'єктів господарювання зменшилася на 433040 одиниць, великі підприємства на 116 одиниць та середні на 2719 одиниць. Отримані результати свідчать про необхідність створення стратегій для підтримки стійкості економіки.

Багато всесвітньо відомих економістів, менеджерів і підприємців вважають, що працівники є одним із найважливіших ресурсів на підприємстві. Людський капітал визнається ключовим для досягнення успіху та стійкості організації. Якісні та мотивовані працівники можуть впливати на ефективність виробництва, інновації, якість продукції, обслуговування клієнтів, а також на загальний розвиток підприємства.

Управління та розвиток людського капіталу стали важливою складовою стратегічного управління підприємством, оскільки компетентні та залучені працівники можуть вносити значний вклад у конкурентоспроможність організації та підвищення її рівня фінансово-економічної безпеки. Розглянемо динаміку кількості зайнятих працівників великих та середніх підприємств України за 2013-2022 роки на рисунку 3.6.

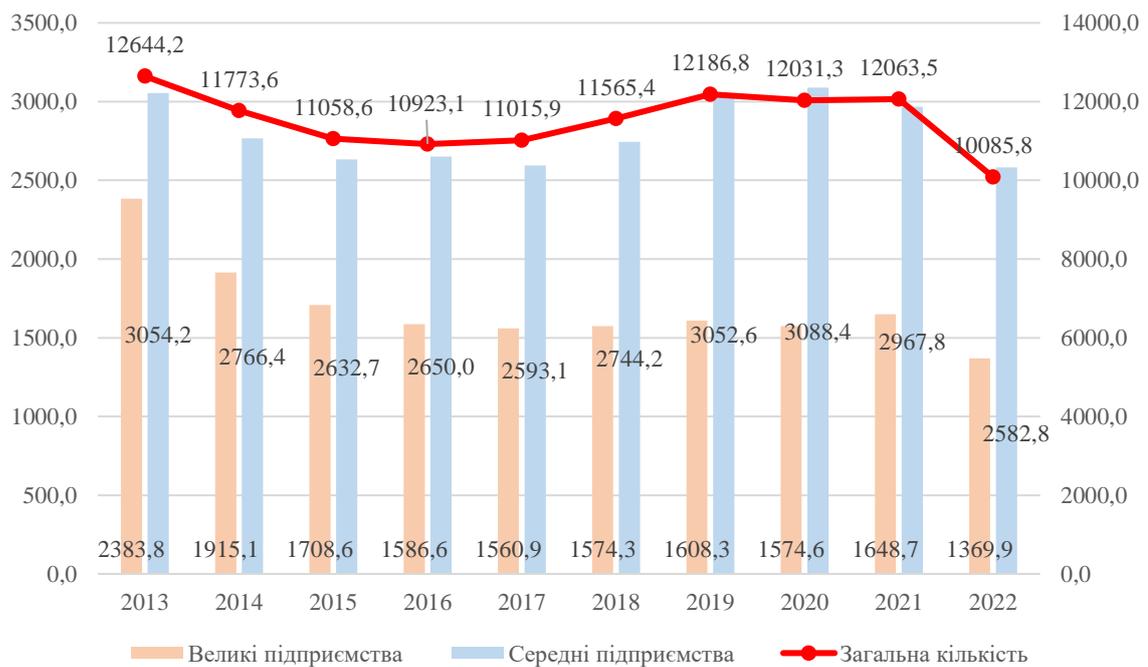

Рис. 3.6. Динаміка кількості зайнятих працівників великих та середніх підприємств за 2013-2022 роки, тис. осіб

*Складено автором за даними [35]

Отже, на основі даних рисунка 3.2, можна зробити висновок, що загальна кількість зайнятих працівників в Україні має на тенденцію до зменшення

протягом 2013 по 2022 роки. Кількість зайнятих працівників у період з 2014 по 2016 роки зменшилася на 16,5%.

У 2022 році кількість зайнятих працівників у великих та середніх підприємствах в Україні зменшилася на 29,2%. У 2022 році кількість зайнятих працівників у великих підприємствах зменшилася на 16,9%, а кількість зайнятих працівників у середніх підприємствах - на 12,9%. Загальна кількість зайнятих працівників зменшилася з 12644,2 тис. осіб в 2013 році до 10085,8 тис. осіб у 2022 році. Зменшення зайнятості великих підприємств з 2013 по 2022 рік склало понад 42%, а середніх підприємств - близько 15,4%.

Спостерігається загальна тенденція до зменшення кількості зайнятих працівників, як на рівні ВСБ, як і на рівні всієї країни. Причинами цього є наявні проблеми на ринку праці України, основними з яких є: велика кількість молоді є безробітною, недостатня кількість вакансій в деяких галузях, велика кількість низкопродуктивних робочих місць із низьким рівнем оплати праці, демографічна криза пов'язана із війною та якістю життя.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) є одним із ключових показників фінансової стійкості та безпеки підприємства. Збільшення обсягу реалізації продукції призводить до зростання доходу підприємства. Великий обсяг реалізації є передумовою для збільшення обсягу прибутку, що в свою чергу впливає на фінансову стійкість. Розглянемо динаміку обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) великими та середніми підприємствами України за 2017-2022 роки на рисунку 3.7.

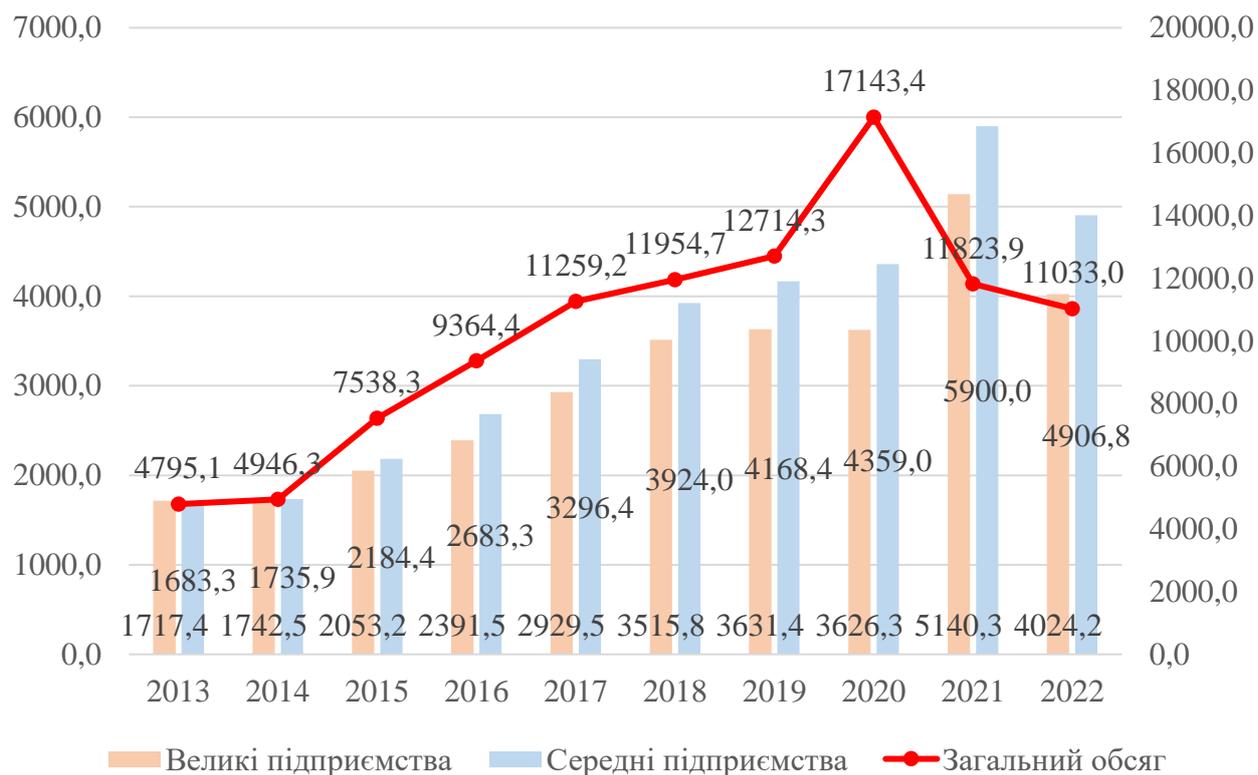

Рис. 3.7. Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) великими та середніми підприємствами України за 2013-2022 роки, млрд. грн

*Складено автором за даними [35]

На основі отриманих даних, можемо зробити висновок, що обсяг реалізованої продукції в Україні зростав протягом усього періоду з 2013 по 2021 рік, спостерігається значне зменшення в 2022 році. З 2013 по 2016 рік обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) великими і середніми підприємствами в Україні зріс на 195%. У 2013 році обсяг реалізованої продукції становив 4,8 трлн грн. У 2016 році ця кількість збільшилася до 9,36 трлн грн.

З 2017 по 2021 рік обсяг реалізованої продукції для середніх підприємств зріс на 2604 млрд. грн, для великих підприємств на 2210,8 млрд. грн та в загальному на 564,7 млрд. грн. Як бачимо, великі підприємства роблять значний внесок у обсяг реалізованої продукції, але вони також відчули зменшення в 2022 році. Зменшення в 2022 році стосується і великих, і середніх підприємств, що пов'язано з різними негативними факторами, які спричинила війна.

Обсяг чистого прибутку підприємства є важливим показником його фінансового стану та безпосередньо впливає на його фінансову безпеку. По-перше, великий обсяг чистого прибутку дозволяє підприємствам розвивати свою діяльність, інвестувати в нові проекти, технології та ринки, що призводить до збільшення конкурентоспроможності та довгостроковому успіху. По-друге, значні обсяги чистого прибутку дозволяють підприємству ефективно погашати свої зобов'язання та уникати проблем із заборгованістю. По-третє, частина чистого прибутку може використовуватися для створення резервів, які можуть використовуватися для покриття можливих ризиків та непередбачених витрат. Розглянемо динаміку обсягу чистого прибутку великих та середніх підприємств України за 2017-2022 роки на рисунку 3.8.

Рис. 3.8. Динаміка обсягу чистого прибутку великих та середніх підприємств України за 2013-2022 роки, млрд. грн

*Складено автором за даними [35]

Отже, з 2013 по 2021 рік спостерігається загальний позитивний тренд у зростанні чистого прибутку великих та середніх підприємств. З 2013 по 2016 роки обсяг чистого прибутку великих і середніх підприємств в Україні збільшився приблизно на 123%. Як видно з графіка, найбільше скорочення

чистого прибутку відбулося в 2014 та в 2022 році. Це пов'язано з тим, що в цей період анексія Криму та початок війни на Донбасі призвели до значного погіршення економічних умов в Україні. У 2015 році ситуація дещо стабілізувалася, але обсяг чистого збитку становив 373,5 млрд.грн. У 2016 році відбулося суттєве зростання обсягу чистого прибутку.

Так, обсяг чистого прибутку середніх підприємств з 2017 по 2021 рік зменшився на 421,6 млрд. грн. Обсяг чистого прибутку великих підприємств за 2017-2021 роки зріс на 324,2 млрд. грн. Важливо відзначити що в 2022 році, в обох категоріях спостерігається отримання збитків, що може свідчити про негативні наслідки війни для економіки та нестабільність фінансового стану підприємств. У 2022 році чистий прибуток великих підприємств зменшився на 570,6 млрд грн, або на 128%, а чистий прибуток середніх підприємств - на 842,9 млрд грн, або на 201%.

Обсяг капітальних інвестицій має позитивний вплив на рівень фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні. Капітальні інвестиції спрямовуються на розширення та модернізацію виробництва, впровадження нових технологій, підвищення якості продукції та послуг. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств, зростанню їхнього прибутку та фінансової стійкості. Розглянемо динаміку обсягу капітальних інвестицій великих та середніх підприємств України за 2013-2022 роки на рисунку 3.9.

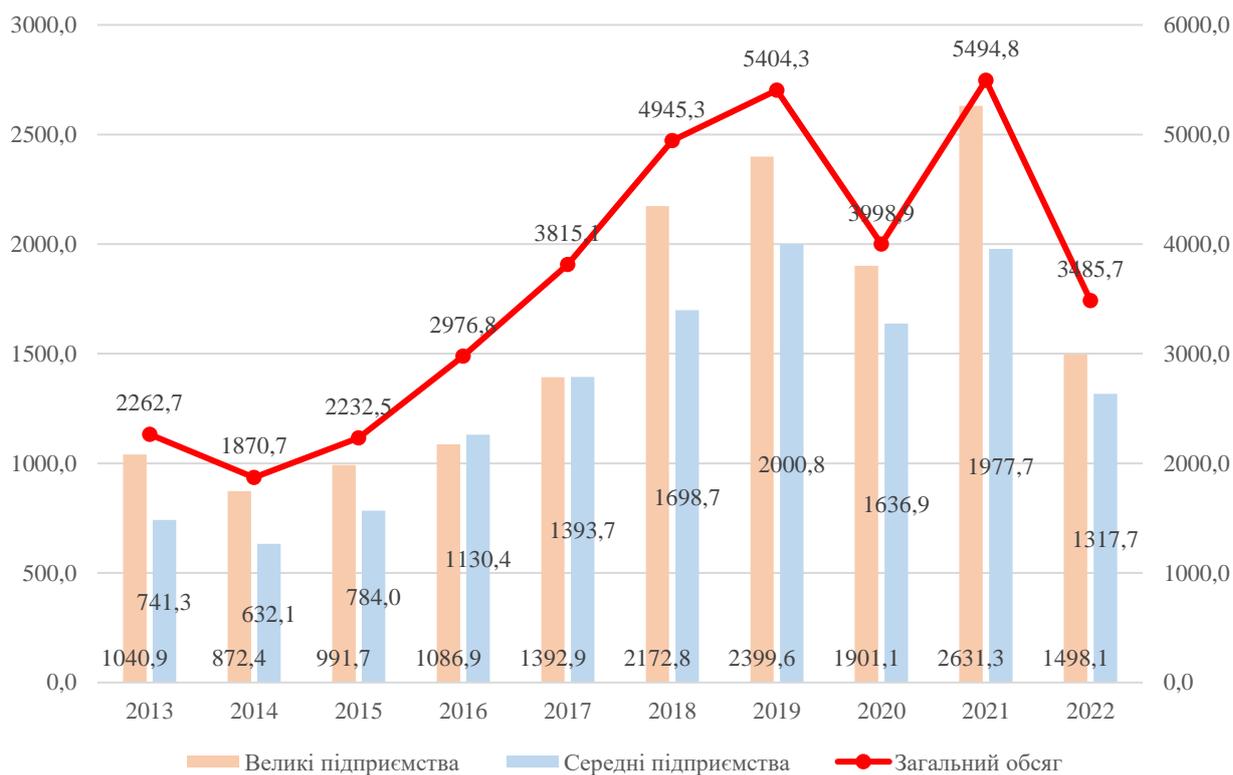

Рис. 3.9. Динаміка обсягу капітальних інвестицій великих та середніх підприємств України за 2013-2022, млн. грн

*Складено автором за даними [35]

Отже, можна сказати, що з 2013 по 2015 роки інвестиційна активність підприємств в Україні значно знизилася. Це негативно вплинуло на економічний розвиток країни, призвело до зменшення виробництва, зростання безробіття та погіршення добробуту населення. У 2013 році обсяг капітальних інвестицій становив 2,262 млрд. грн. У 2015 році ця кількість зменшилася до 2,232 млрд. грн. У 2022 році обсяг капітальних інвестицій підприємств в Україні зменшився на 36,5% порівняно з 2021 роком. Це найбільше падіння за останні 10 років. У 2022 році найбільше падіння обсягу капітальних інвестицій відбулося в промисловості, торгівлі та транспорті. Це пов'язано з тим, що ці галузі найбільше залежать від інфраструктури, яка була пошкоджена або зруйнована внаслідок війни.

Необоротні та оборотні активи, власний капітал є важливими показниками фінансового стану підприємства, які впливають на його фінансово-економічну

безпеку. Особливо це важливо для великого та середнього бізнесу, який має більші масштаби діяльності та відповідно більші ризики.

Чим більша вартість необоротних активів, тим більший потенціал для розвитку підприємства. Необоротні активи є джерелом формування амортизаційних відрахувань, які є частиною грошових потоків підприємства.

Оборотний капітал є необхідним для забезпечення безперервності операційної діяльності підприємства. Оборотні активи є джерелом формування грошових коштів, які необхідні для погашення поточних зобов'язань.

Власні джерела фінансування (власний капітал) є найбільш надійними та гарантують фінансову незалежність підприємства. Власний капітал є основою фінансової стійкості підприємства.

Розглянемо динаміку обсягів необоротних та оборотних активів, власного капіталу великих та середніх підприємств України за 2013 – 2022 роки на рисунку 3.10.

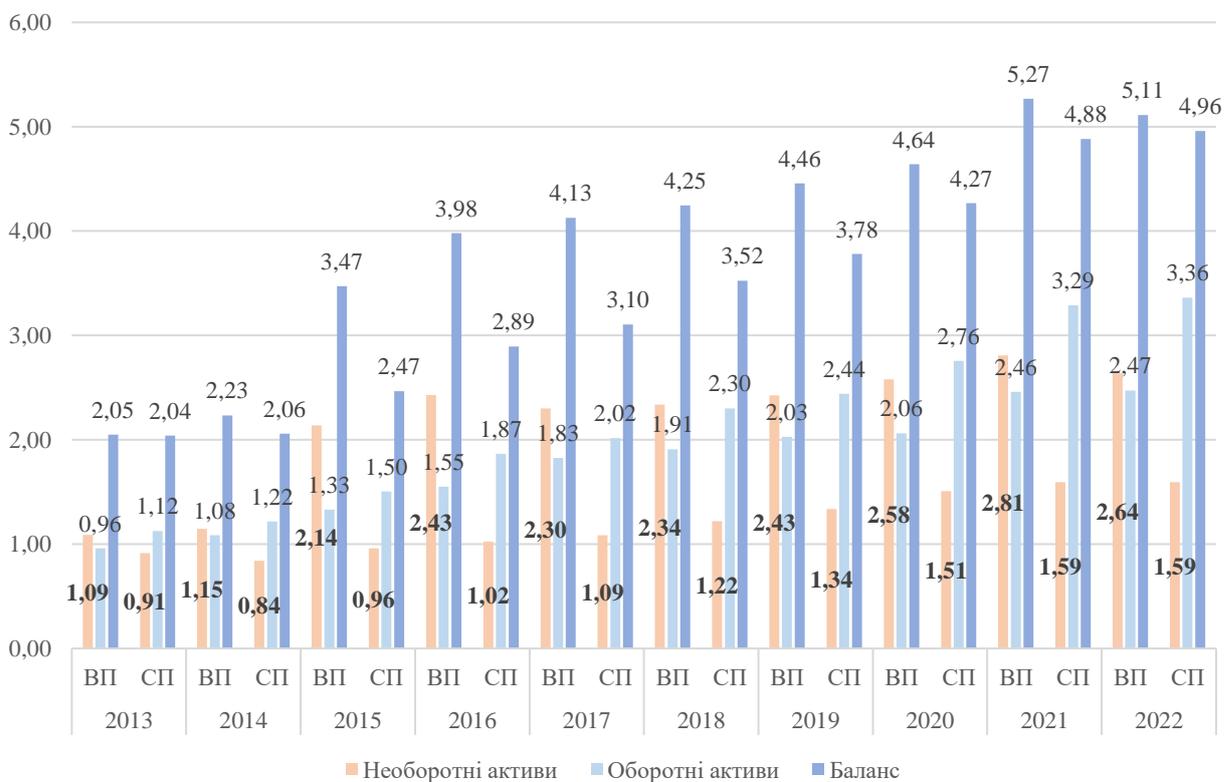

Рис. 3.10. Динаміка необоротних та оборотних активів великих та середніх підприємств в Україні за 2013 – 2022 роки, трлн. грн

*Складено автором за даними [35]

Отже, за даними рисунка 3.10 можна, зробити висновок, що у великих підприємств вартість необоротних активів у середньому в 1,65 рази вища, ніж у середніх підприємств. Це свідчить про те, що великі підприємства мають більш розвинену матеріально-технічну базу та більший потенціал для розвитку. У великих підприємствах частка необоротних активів у загальній вартості активів становить у середньому 75%, а у середніх підприємств - 60%. Це свідчить про те, що великі підприємства мають більшу частку основного капіталу в загальних активах, що є основою для забезпечення безперервності діяльності підприємства.

У великих підприємств вартість оборотних активів у середньому на 26,4% рази вища, ніж у середніх підприємствах. Це свідчить про те, що великі підприємства мають більші поточні ресурси, необхідні для забезпечення безперервності операційної діяльності.

У великих підприємствах частка оборотних активів у загальній вартості активів становить у середньому 25%, а у середніх підприємствах - 40%. Це свідчить про те, що великі підприємства мають меншу частку оборотного капіталу в загальних активах, що може негативно позначитися на їх ліквідності.

У великих підприємств вартість оборотних активів у середньому на 23% нижча, ніж у середніх підприємствах. Це свідчить про те, що середні підприємства мають більшу частку власних джерел фінансування, що гарантує їх фінансову незалежність.

Загалом, можна сказати, що великі підприємства в Україні мають більш розвинену матеріально-технічну базу, більший потенціал для розвитку, більші поточні ресурси та більшу частку власних джерел фінансування. Це свідчить про те, що вони мають більшу фінансово-економічну безпеку, ніж середні підприємства. Однак, середні підприємства мають більшу гнучкість і адаптивність, ніж великі підприємства. Вони можуть швидше реагувати на зміни ринкових умов і вимог споживачів. Середні підприємства, як правило, більш соціально відповідальні, ніж великі підприємства. Вони можуть більше уваги

приділяти соціальним аспектам своєї діяльності, таким як охорона навколишнього середовища, соціальне забезпечення працівників тощо.

Додана вартість - це те, що підприємство створює, виробляючи продукцію. Вона дорівнює різниці між вартістю готової продукції та вартістю сировини, матеріалів та послуг, які були використані для її виробництва.

Підприємствам важливо створювати додану вартість з кількох причин. По-перше, додана вартість є джерелом доходу для підприємства. Вона включає заробітну плату, прибуток та амортизацію. Заробітна плата є джерелом доходу для працівників, а прибуток і амортизація є джерелом коштів для розвитку підприємства.

По-друге, додана вартість є показником ефективності діяльності підприємства. Вона відображає, скільки додаткової вартості створюється в результаті виробництва одиниці продукції. Чим більша додана вартість, тим ефективніше працює підприємство.

По-третє, додана вартість є фактором економічного розвитку країни. Вона є частиною валового внутрішнього продукту (ВВП), який є одним із основних показників економічного розвитку країни. Чим більша додана вартість, тим вищий рівень економічного розвитку країни.

Отже, створення доданої вартості є важливою метою для будь-якого підприємства. Воно дозволяє підприємству отримувати дохід, розвиватися та сприяти економічному розвитку країни. Пропонуємо розглянути динаміку обсягів доданої вартості за витратами виробництва великих та середніх підприємств за 2012 – 2020 роки на рисунку 3.11.

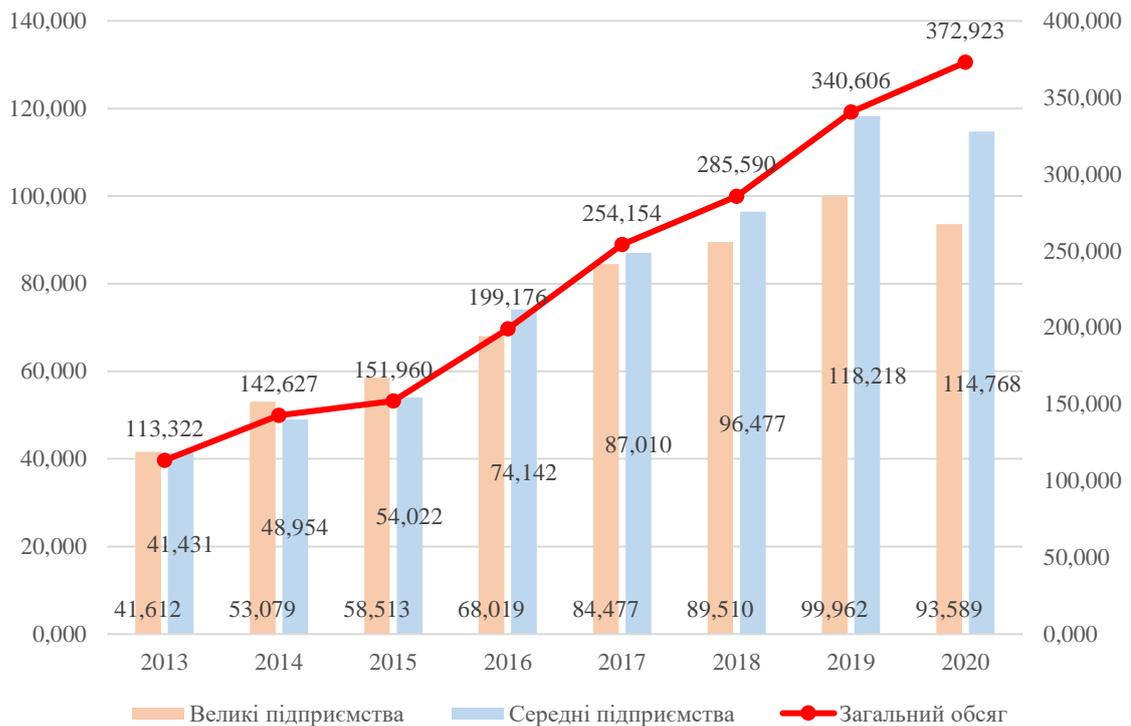

Рис. 3.11. Динаміка доданої вартості за витратами виробництва великих та середніх підприємств за 2012 – 2020 роки, млрд. грн.

*Складено автором за даними [35]

Узагальнюючі дані на рисунку 3.11 можемо зробити висновок, що за період 2013-2020 рр. загальний обсяг доданої вартості за витратами виробництва в Україні збільшився з 113,322 млрд грн до 372,923 млрд грн, тобто на 232,5%. Це зростання відбулося за рахунок обох категорій підприємств: великих та середніх. Обсяг доданої вартості за витратами виробництва великих підприємств збільшився з 41,612 млрд грн до 93,589 млрд грн, тобто на 122,7%. Обсяг доданої вартості за витратами виробництва середніх підприємств збільшився з 71,71 млрд грн до 279,334 млрд грн, тобто на 290,7%.

Це зростання є позитивним показником розвитку української економіки. Воно свідчить про те, що підприємства в Україні стали більш ефективними та стали створювати більше додаткової вартості.

Однак, слід зазначити, що темпи зростання доданої вартості за витратами виробництва в Україні все ще залишаються нижчими, ніж у багатьох інших країнах. Наприклад, у Польщі за той самий період обсяг доданої вартості за

витратами виробництва збільшився з 1,15 трлн злотих до 2,8 трлн злотих, тобто на 150%.

Підсумовуючи вище викладене, можемо зробити висновок, що, повернення показників діяльності підприємств до довоєнного періоду вимагає системного підходу, розробки нових стратегій і заходів, як на рівні підприємств, так і на рівні країни. Так, для держави ставляться завдання пов'язані з розвитком стійкої та енергоєфективної інфраструктури, сприянням конкурентоспроможній промисловості і підвищенням рівня людського капіталу. Загрозою для післявоєнного відновлення України є втрата людського капіталу. Бізнес-спільнота висловлює очікування від Уряду ряду заходів для підтримки економіки. Тому наразі важливо розробити та впровадити реформи, спрямовані на залучення інвестицій в країну і, відповідно, на створення нових робочих місць, що сприятиме поверненню громадян України з-за кордону.

3.2. Методичний підхід до оцінювання фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

Фінансова нестабільність в Україні, яка характеризується постійними змінами внутрішнього і зовнішнього середовища, створює серйозні загрози для життєздатності підприємств. Ці загрози можуть призвести до зниження ефективності виробництва, раціональності використання ресурсів, платоспроможності та фінансової стійкості підприємств.

Фінансово-економічна безпека підприємства - це стан, при якому підприємство здатне задовольняти свої економічні потреби та інтереси в умовах постійних змін і загроз.

Фінансово-економічна безпека включає в себе багато складових, таких як фінансова, правова, технологічна, інформаційна, екологічна, кадрова, інтелектуальна та інші.

Так, фінансова складова є основою фінансово-економічної безпеки. Вона включає в себе такі коефіцієнти та показники, як: коефіцієнт фінансової

стійкості, коефіцієнт загальної та термінової ліквідності, коефіцієнт автономії, коефіцієнт оборотності активів та інші.

Правова складова включає в себе дотримання підприємством встановлених правил і норм у сфері економіки.

Технологічна складова включає в себе наявність у підприємства сучасних технологій, які забезпечують ефективність його діяльності.

Інформаційна складова включає в себе наявність у підприємства достовірної і своєчасної інформації, яка необхідна для ефективного управління.

Екологічна складова включає в себе дотримання підприємством екологічних норм, що забезпечує захист навколишнього середовища.

Кадрова складова включає в себе наявність у підприємства кваліфікованих кадрів, які забезпечують ефективну діяльність.

Інтелектуальна складова включає в себе наявність у підприємства інтелектуальної власності, яка є важливим активом і забезпечує конкурентоспроможність підприємства.

Кожна з цих складових взаємопов'язана і впливає на інші. Наприклад, фінансова стійкість підприємства залежить від його кадрової політики, а кадрова політика підприємства залежить від його фінансового стану.

Оцінка рівня фінансово-економічної безпеки повинна враховувати існуючий рівень безпеки, ймовірність настання небажаних негативних впливів та загроз, а також граничні допустимі значення показників.

Враховуючи вище викладене та проаналізувавши критерії та показники для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні, на основі принципів доступності даних, універсальності показників та здатності до порівняльного аналізу нами запропонований авторський підхід до такої оцінки, який базується на визначені інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки на основі 4 складових.

Цей підхід дозволяє виявити та проаналізувати проблеми в діяльності підприємства, оцінити його поточний стан та перспективи, а також визначити резерви для його стійкого розвитку.

Методика визначення інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу за даним підходом представлена послідовністю таких етапів.

Перший етап - це формування, групування вихідної інформації для проведення комплексної оцінки стану підприємства за даними фінансової звітності.

Другий етап - це вибір індикаторів комплексного аналізу стану підприємства, який виконується з точки зору обґрунтування взаємозв'язку показників аналізу з результатами фінансово-економічної діяльності підприємств.

Вихідні дані для комплексного аналізу та визначення інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні об'єднані в 4 групи, які представлені у таблиці 3.1

Таблиця 3.1

Складові та групи показників для розрахунку рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

Назва показника	Формула	Норм. значення	Стимулятор/дестимулятор
I складова - «Фінансова»			
Коеф. фінансової стійкості	$(ВК+ДЗ)/ВБ$	0,7	стимулятор
Коефіцієнт загальної ліквідності	$ОА/ПЗ$	1,5	стимулятор
Коефіцієнт термінової ліквідності	$(ОА-З)/ПЗ$	1	стимулятор
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$ГК/ПЗ$	0,2	стимулятор
Коефіцієнт загальної платоспроможності	$А/З$	2	стимулятор
Коеф. автономії	$ВК/ВБ$	0,7	стимулятор
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	$ЧД/ОА$	2	стимулятор
Коефіцієнт фінансування (покриття боргів власним капіталом)	$ДЗ/ВБ$	<1,5	дестимулятор
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»			
Коефіцієнт плинності кадрів	$(Чз - Чн.з) / Чсер$	<0,2	дестимулятор
Фондоозброєність працівників	$ОФ/Кп$	200 тис. грн	стимулятор
Індекс продуктивності праці	$Ов1/Ов0$	1	стимулятор
III складова - «Технічна»			
Коефіцієнт придатності основних засобів	$(ОЗ-Зн)/ОЗ$	>0,8	стимулятор
Фондовіддача	$Ов/ОЗ$	>0,5	стимулятор
Фондомісткість	$ОЗ/Ов$	<1	дестимулятор
Коефіцієнт зносу	$Зн/ОЗ$	<0,6	дестимулятор
IV складова - «Ринкова»			
Індекс приросту чистого доходу	$ЧД1/ЧД0$	1	стимулятор
Індекс реалізації продукції	$Вп1/Вп0$	1	стимулятор
Рентабельність продажів (чиста маржа)	$ЧП/В$	0,2	стимулятор
Рентабельність власного капіталу	$ЧП/ВК$	0,2	стимулятор
Рентабельність загальних активів	$ЧП/ВБсер$	0,2	стимулятор

*Складено автором на основі [54-76]

Третій етап – це оцінка динаміки ключових показників для обґрунтування взаємозв'язку індикаторів комплексного аналізу з результатами фінансово-економічної діяльності передбачає розрахунок індексів розвитку на основі фактичних даних і використання даних ретроспективного аналізу.

Аналіз відхилень фактичних показників від порогових значень є важливим інструментом аналізу фінансово-економічної діяльності підприємства. Такі відхилення можуть свідчити про наявність проблем у діяльності підприємства, а їх аналіз дозволяє виявити сильні та слабкі сторони діяльності підприємства та розробити заходи щодо їх усунення.

Четвертий етап – це розрахунок відхилень фактичних показників від порогових значень здійснюється шляхом віднімання фактичного значення показника від порогового значення. Якщо фактичне значення показника перевищує порогове значення, то відхилення буде позитивним. Якщо фактичне значення показника менше порогового значення, то відхилення буде негативним.

П'ятий етап – це розрахунок співвідношення фактичних показників із пороговими значення відбувається за наступною формулою:

$$y_{ij} = \frac{g_{ij}}{g_{ij}^*}, i = 1, r, j = 1, u, \quad (3.1)$$

де, g_{ij}^* – порогове значення кожного показника j -ї групи;

g_{ij} – фактичне значення кожного показника j -ї групи;

r – кількість показників;

u – кількість груп.

Шостий етап – це розрахунок інтегрованої оцінки i -го коефіцієнта в групі як добутку вагомості показника в групі та співвідношення i -го показника j -ї характеристики і порогово значення

$$I_j = q_{ij} * y_{ij}, i = 1, r, j = 1, u, \quad (3.2)$$

Сьомий етап – це розрахунок інтегрованої оцінки j -ї групи як середньозваженого за формулою:

$$G_j = \sum_{i=1}^{S_j} q_{ij} * y_{ij}, i = 1, r, j = 1, u, \quad (3.3)$$

де, G_j – оцінка j -ї групи;

q_{ij} – вагомість i -го показника;

y_{ij} – співвідношення i -го показника j -ї характеристики і порогового значення.

Восьмий етап – це формування інтегральної комплексної оцінки з урахуванням вагомості груп і даних, отриманих на 7 етапі.

Комплексна (інтегральна) оцінка = комплексна оцінка I групи (значимість групи * значення інтегрованої оцінки групи) + комплексна оцінка II групи (значимість групи * значення інтегрованої оцінки групи) + комплексна оцінка III групи (значимість групи * значення інтегрованої оцінки групи) + комплексна оцінка IV групи (значимість групи * значення інтегрованої оцінки групи).

Оптимальним є значення показника більші або ті, що дорівнюють рівне 1.

Висновки, які можна зробити розрахувавши інтегральну оцінку рівня фінансово-економічної безпеки ВСБ, залежать від результатів розрахунку.

Існує декілька підходів до визначення рівнів фінансово-економічної безпеки в залежності від інтегральної оцінки. На нашу думку найбільш оптимальний представлений у таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Рівні фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

Назва	Значення інтегральної оцінки	Характеристика
1	2	3
Високий рівень	$I > 0,8$	Характеризується високим рівнем фінансової стійкості, прибутковості, рентабельності, ліквідності, конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу. Підприємство здатне успішно протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, має значний потенціал для подальшого розвитку
Достатній рівень	$0,8 > I > 0,7$	Характеризується достатнім рівнем фінансової стійкості, прибутковості, рентабельності, ліквідності, конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу. Підприємство здатне успішно функціонувати в умовах звичайної господарської діяльності, але має певні обмеження в частині протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам.
Задовільний рівень	$0,7 > I > 0,6$	Характеризується задовільним рівнем фінансової стійкості, прибутковості, рентабельності, ліквідності, конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу. Підприємство здатне функціонувати в умовах звичайної господарської діяльності, але має значні обмеження в частині протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам.
Недостатній рівень	$0,6 > I > 0,5$	Характеризується недостатнім рівнем фінансової стійкості, прибутковості, рентабельності, ліквідності, конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу. Підприємство має значні проблеми в частині протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам, його діяльність може бути нестабільною.
Небезпечний рівень	$I < 0,5$	Характеризується небезпечним рівнем фінансової стійкості, прибутковості, рентабельності, ліквідності, конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу. Підприємство не здатне протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, його діяльність може призвести до банкрутства.

*Складено автором

Таким чином, інтегральна оцінка рівня фінансово-економічної безпеки ВСБ є важливим інструментом, який дозволяє оцінити стан фінансово-економічної безпеки підприємства та виявити потенційні загрози та ризики. На основі результатів розрахунку інтегральної оцінки керівництво підприємства може прийняти необхідні заходи для підвищення рівня фінансово-економічної безпеки.

3.3. Моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні

В умовах сьогодення важливо здійснювати моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні, адже великий та середній бізнес є важливим сектором економіки України. Він забезпечує значну частку ВВП країни, створює робочі місця та сприяє розвитку інновацій.

Фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу є важливою для економічної безпеки України. Якщо підприємства цього сектору не будуть мати достатнього фінансового потенціалу, вони не зможуть ефективно функціонувати та розвиватися. Це може негативно вплинути на економіку країни в цілому.

Враховуючи це, нами було проаналізовано ВВП України за 2022 рік за видами економічної діяльності, щоб зрозуміти, які галузі економіки є фундаментом для формування. Результати аналізу представлені на рисунку 3.12.

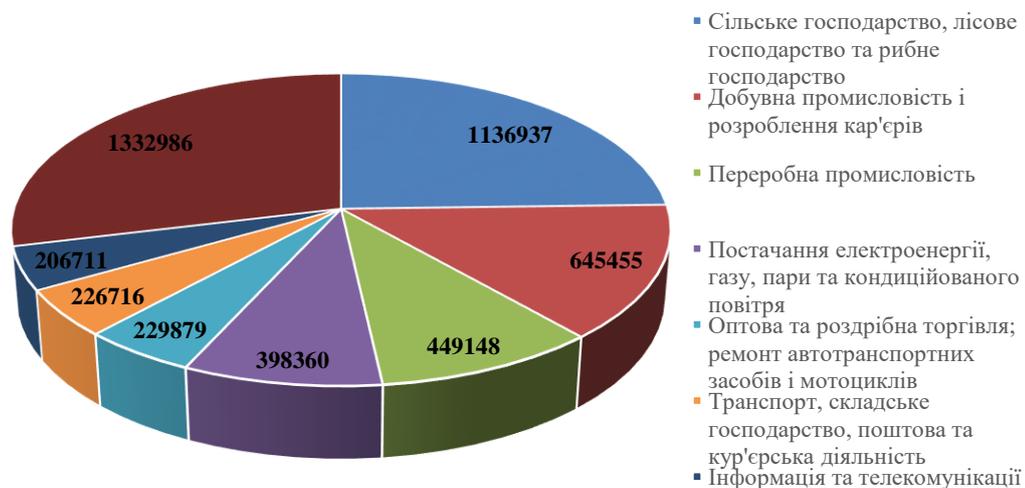

Рис. 3.12. Розподіл ВВП України за 2022 рік за видами економічної діяльності, млн. грн.

*Складено автором за даними [35]

Загалом ВВП України у 2022 році скоротився на 30,4 %. Це пов'язано з російською агресією, яка призвела до значних пошкоджень інфраструктури, а також до припинення або обмеження діяльності багатьох підприємств.

Сільське господарство є найбільшим сектором економіки України за обсягом створеної доданої вартості. У 2022 році на нього припадало 24,6 % ВВП країни. Це пов'язано з тим, що Україна є одним з найбільших виробників сільськогосподарської продукції у світі.

Добувна промисловість і розроблення кар'єрів є другим за величиною сектором економіки України. У 2022 році на нього припадало 14,0 % ВВП країни. Україна має значні запаси нафти, газу та інших корисних копалин.

Переробна промисловість є третім за величиною сектором економіки України. У 2022 році на нього припадало 9,7 % ВВП країни. На галузь постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря припадає 8,6% ВВП України.

Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів займає значну частину у формуванні ВВП країни. У 2022 році на нього припадало 5,0 % ВВП країни. Це пов'язано з тим, що Україна є розвиненою країною з великим споживацьким попитом.

Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність є важливою галуззю економіки України. У 2022 році на нього припадало 4,9 % ВВП країни. На галузь інформація та телекомунікації у 2022 році припадало 4,5 % ВВП країни. У цілому, структура ВВП України за галузями економіки залишається досить диверсифікованою. Це є позитивним фактором, оскільки дає можливість Україні протистояти зовнішнім шокам.

Враховуючи вище викладене, для моніторингу рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні нами було обрано по 1 підприємству, які провідними лідерами у своїй галузі, а також найбільшими платниками податків у країні, адже сплата податків підприємствами є одним з основних джерел формування доходів державного бюджету, що безпосередньо впливає на рівень її економічної безпеки.

До провідних компаній у с/г виробництві можна віднести - ТОВ «Кернел-Трейд». Це компанія, яка виробляє соняшникову олію і продає її по всьому світу. Вона є найбільшою компанією в Україні, яка займається цим видом діяльності, і

однією з найбільших у світі. Кернел також є важливим постачальником сільськогосподарської продукції з регіону Чорноморського басейну. Компанія була заснована в 1994 році. Кернел є одним з найбільших платників податків в Україні. У 2022 році компанія сплатила до державного бюджету понад 10 мільярдів гривень податків. Компанія також є важливим роботодавцем в Україні. Кернел забезпечує робочими місцями понад 10 тисяч працівників.

АТ «Укргазвидобування» – це одне з найбільших підприємств України в галузі видобутку природного газу. Компанія є дочірнім підприємством НАК «Нафтогаз України». Укргазвидобування видобуває близько 70% природного газу в Україні. Компанія має на балансі понад 400 газових родовищ, розташованих у різних регіонах України. У 2022 році компанія зайняла 12 місце в рейтингу великих платників податків України за загальною сумою сплачених податків і зборів. Компанія сплатила до бюджету України 56,891 млрд грн податків і зборів. Компанія забезпечує значні надходження до бюджету країни, що сприяє розвитку економіки України.

ТОВ «Метінвест-СМЦ» – це міжнародна гірничо-металургійна група компаній, яка володіє підприємствами в Україні, Італії, Болгарії, Великій Британії та США, є одним із найбільших підприємств переробної промисловості. У 2022 році Метінвест виробив 11,5 млн тонн сталі, що становить близько 20% виробництва сталі в Україні. Компанія також виробила 10,5 млн тонн прокату, 2,5 млн тонн труб та 1,5 млн тонн коксу.

ТОВ «Метінвест-СМЦ» є одним з найбільших платників податків в Україні. У 2022 році компанія сплатила до державного бюджету понад 27,314 мільярдів гривень податків. Компанія також є важливим роботодавцем в Україні. Метінвест-СМЦ забезпечує робочими місцями понад 90 тисяч працівників.

ДП НАЕК «Енергоатом» - це державна акціонерна компанія, яка займається виробництвом електроенергії на атомних електростанціях в Україні. Компанія є найбільшим виробником електроенергії в Україні, а також є одним з найбільших виробників електроенергії на атомних електростанціях у світі. У

2022 році Енергоатом виробив 50,4 млрд кВт-год електроенергії, що становить близько 50% виробництва електроенергії в Україні.

Енергоатом є одним з найбільших платників податків в Україні. У 2022 році компанія сплатила до державного бюджету понад 100 млрд гривень податків. Компанія також є важливим роботодавцем в Україні. Енергоатом забезпечує робочими місцями понад 50 тисяч працівників.

ТОВ «АТБ-Маркет» - найбільша мережа супермаркетів в Україні, яка займається оптовою та роздрібною торгівлею продуктами харчування, товарами повсякденного попиту та промисловими товарами. АТБ-Маркет є важливим роботодавцем в Україні. Компанія забезпечує робочими місцями понад 100 тисяч працівників. За результатами роботи у 2022 році АТБ-Маркет сплатила до державного бюджету України податків та зборів на загальну суму 20,44 млрд гривень.

ТОВ «Нова Пошта» провідна компанія України у сфері логістики та поштової діяльності. Компанія є важливим роботодавцем в Україні. «Нова Пошта» забезпечує робочими місцями понад 30 тисяч працівників. За результатами роботи у 2022 році ТОВ «Нова Пошта» сплатила до державного бюджету України податків та зборів на загальну суму 7,1 млрд гривень.

ПрАТ «Київстар» - це український телекомунікаційний оператор, який надає послуги мобільного зв'язку, фіксованого зв'язку, інтернету та телебачення. Компанія є лідером ринку телекомунікацій в Україні. Київстар є важливим роботодавцем в Україні. Компанія забезпечує робочими місцями понад 20 тисяч працівників. За результатами роботи у 2022 році Київстар сплатив до державного бюджету України податків та зборів на загальну суму 10,7 млрд гривень. Це на 16% більше, ніж у 2021 році.

Також, до даного переліку підприємств варто додати ДП «Конструкторське бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля». КБ «Південне» є одним з провідних розробників ракетно-космічної техніки в світі. Компанія має значний досвід і технологічний потенціал, що дозволяє їй створювати конкурентоспроможну продукцію, яка відповідає сучасним вимогам. КБ

«Південне» відіграє важливу роль в ракетно-космічній галузі України. Компанія є одним з провідних розробників ракетно-космічної техніки в світі і вносить значний вклад у розвиток науки і техніки України.

Моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні було розпочато із підприємства ТОВ «Кернел-Трейд». На основі даних фінансової звітності, були розраховані групи показників, які були запропоновані у підпункті 3.2 та представлені у таблиці А.1.

Як бачимо із даних таблиці А.1., фінансовий стан підприємства ТОВ «Кернел-Трейд» є задовільним і характеризується позитивними тенденціями.

Фінансова стійкість підприємства знизилася з 38% у 2013 році до 30% у 2022 році. Це означає, що частка власного капіталу в загальній структурі капіталу підприємства зменшилася, а частка позикового капіталу збільшилася. Це може бути пов'язано з тим, що підприємство залучає більше позикових коштів для фінансування своєї діяльності. Ліквідність підприємства є достатньою, але з тенденцією до зниження. Коефіцієнт загальної ліквідності в 2022 році становив 1,27, що нижче за нормативний рівень - 2. Коефіцієнт термінової ліквідності в 2022 році становив 0,94, що також нижче за нормативний рівень - 1,2. Це означає, що підприємство має достатньо оборотних активів для покриття своїх поточних зобов'язань, але ця здатність знизилася за останні роки враховуючи кризові явища, які відбувалося в країні. Платоспроможність підприємства є достатньою, але з тенденцією до зниження. Коефіцієнт загальної платоспроможності в 2022 році становив 1,42, що трохи нижче за нормативний рівень - 1,5. Це означає, що підприємство здатне виконати свої зобов'язання як поточні, так і довгострокові. Оборотність оборотних активів є досить високою. Коефіцієнт оборотності оборотних активів в 2022 році становив 1,44, що нижче за показник 2013 року - 1,91. Це означає, що підприємство все рівно ефективно використовує свої оборотні активи для генерування доходів.

Аналізуючи інтелектуальну та кадрову складову, зазначимо, що значення показників знаходяться в межах нормативних значень. Так, коефіцієнт плинності

кадрів знижується з 2013 року до 2022 року. У 2013 році він становив 8%, у 2022 році - 4%. Це може свідчити, що підприємство стає більш лояльним для працівників, і вони менше схильні до звільнення. Показники фондоозброєності свідчать про те, що підприємство збільшує свої капітальні витрати. Індекс продуктивності праці зростає з 2013 року до 2021 року. Це означає, що працівники підприємства стають більш продуктивними, і підприємство отримує більше доходів від кожного працівника. Загалом, показники II складової «Інтелектуальна та кадрова» свідчать про те, що підприємство ефективно використовує свій людський капітал.

Досліджуючи третю складову – технічну, зазначимо, що значення показників свідчать про те, що підприємство ефективно використовує свої основні засоби. Коефіцієнт придатності основних засобів зростає, фондівіддача та фондомісткість залишаються на рівні, а коефіцієнт зносу знижується. Це означає, що підприємство має достатньо придатних основних засобів, які ефективно використовуються для виробництва продукції.

Значення показників ринкової складової свідчать про те, що підприємство має позитивні результати діяльності на ринку, є лідером у своїй галузі. Індекс приросту чистого доходу та індекс реалізації продукції зростають, що свідчить про зростання прибутковості та продажів підприємства. Рентабельність власного капіталу та рентабельність загальних активів також є високими, що свідчить про ефективність використання власного капіталу та загальних активів.

Керуючись методикою розрахунку інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, нами було розраховано комплексну оцінку для кожної групи. Результати зображені на рисунку 3.13.

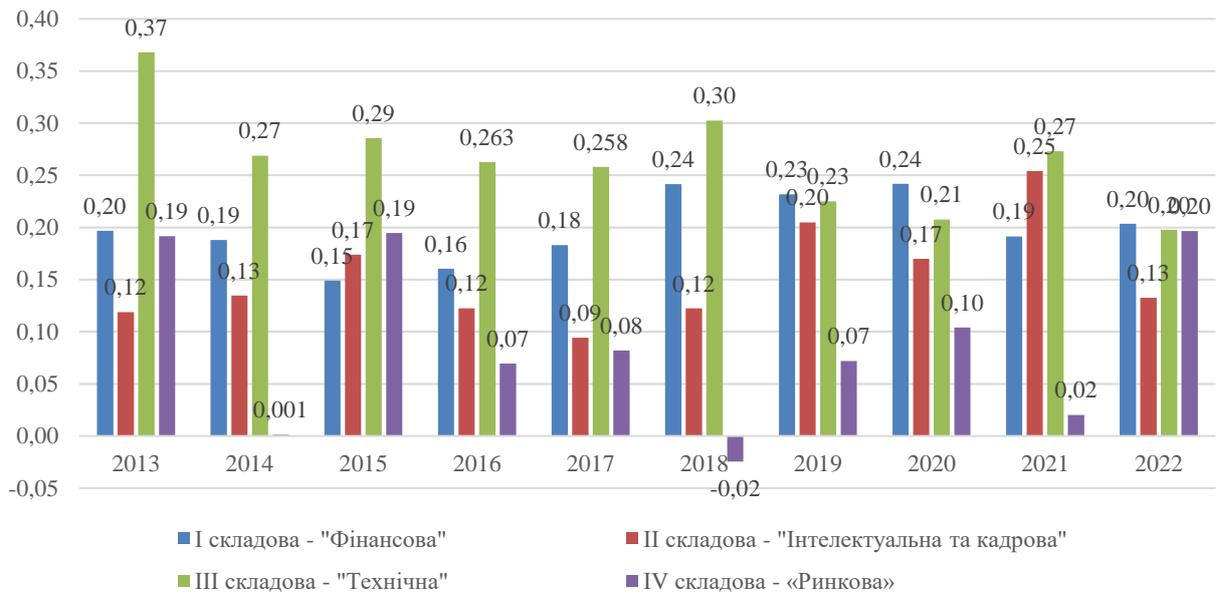

Рис. 3.13. Комплексна оцінка груп показників діяльності ТОВ «Кернел-трейд» за 2013 – 2022 роки

*Складено автором

Отже, виходячи з даних на рисунку 3.13, можемо зробити наступні висновки. Найвищу оцінку отримує технічна складова, яка характеризує стан основних засобів та технологій підприємства. Ця складова має найбільше значення для забезпечення фінансово-економічної безпеки, оскільки визначає можливості підприємства для виробництва конкурентоспроможної продукції та надання послуг. У 2013, 2014, 2015 та 2016 роках найменшу оцінку отримувала ринкова складова. Це може бути пов'язано з тим, що в ці роки на ринку відбувались значні зміни, які негативно вплинули на діяльність підприємства, а саме початок російської агресії на Донбасі. У 2021 та 2022 роках найменшу оцінку отримувала фінансова складова. Це може бути пов'язано з тим, що підприємство стикалось із фінансовими труднощами, спричиненими пандемією COVID-19 та початком повномасштабної війни.

Дослідивши оцінку кожної із складових нами було визначено інтегральну оцінку фінансово-економічної безпеки ТОВ «Кернел-Трейд» за 2013 – 2022 роки. Результати представлені на рисунку 3.14.

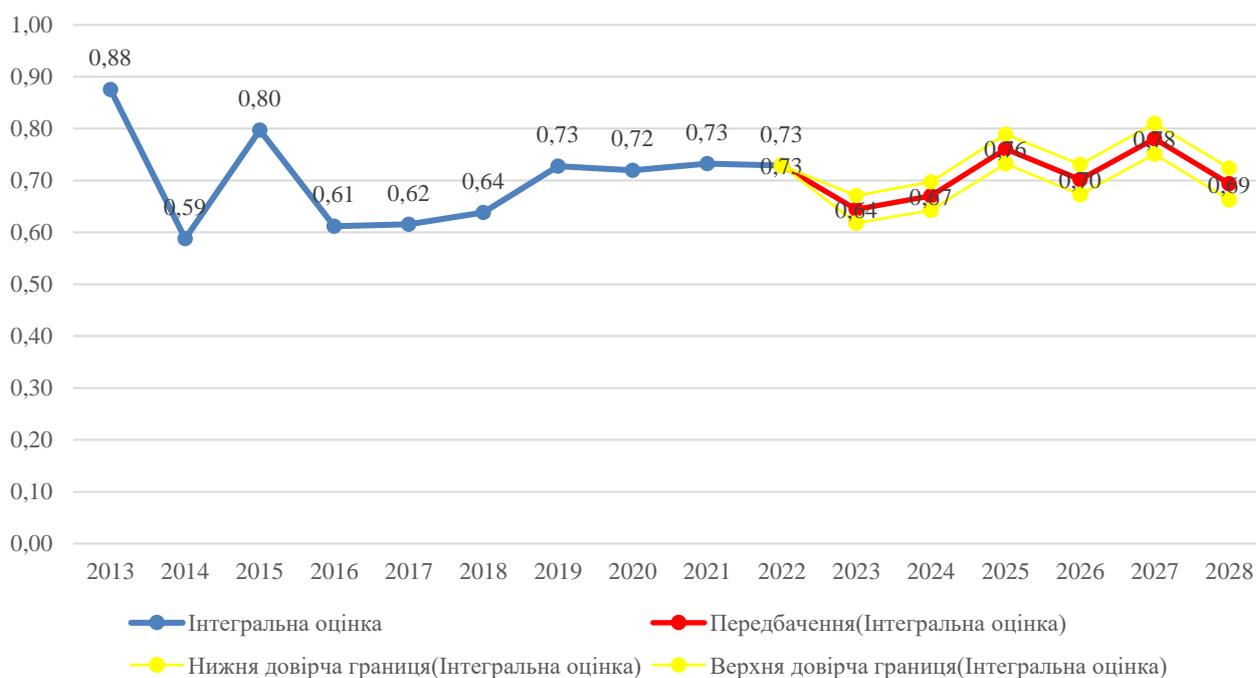

Рис. 3.14. Інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки ТОВ «Кернел-Трейд» за 2013 – 2022 роки та прогноз на 5 років

*Складено автором

Отже, виходячи із даних на рисунку 3.14 можемо зробити висновок, що ТОВ «Кернел-трейд» має високий рівень фінансово-економічної безпеки. За досліджуваний період інтегральна оцінка демонструє зростання, що свідчить про стабільний розвиток підприємства. Про стабільність також свідчить той факт, що навіть початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну суттєво не відобразився на рівні фінансово-економічної безпеки. Суттєве зменшення інтегральної оцінки у 2014 році пов'язано із російською агресією на Донбасі, внаслідок чого компанія втратила частину своєї продукції, ситуації в країні не сприяла діловій активності, відбулося суттєве зменшення цін на сировину у світі, а також девальвація гривні.

Як відомо, галузь сільського господарства в Україні є однією з найбільших і найважливіших галузей економіки. У 2022 році вона становила 10,6% ВВП України. ТОВ «Кернел-трейд», яскравий представник цієї галузі. На нашу думку, Заходи щодо покращення фінансово-економічної безпеки підприємств галузі сільського господарства повинні бути спрямовані на наступні напрямки:

підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг, забезпечення стабільної фінансової діяльності, зменшення ризиків. Для покращення конкурентоспроможності продукції та послуг підприємств галузі сільського господарства необхідно вжити наступних заходів: розвивати і впроваджувати інноваційні технології, підвищувати якість продукції та послуг, створювати додану вартість, а не лише експортувати сировину, розширювати ринки збуту.

Моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні було продовжено на основі даних фінсової звітності АТ «Укргазвидобування». Значення основних показників за 2013 – 2022 роки представлено у таблиці Б.1.

Отже, фінансова стійкість підприємства є задовільна. Значення коефіцієнту фінансової стійкості майже знаходиться в межах нормативного значення - 1. Це означає, що власний капітал підприємства покриває більше половини його активів. Ліквідність підприємства є нестабільна. Коефіцієнт загальної ліквідності у 2022 році впав до 0,51, що нижче нормативного значення. Це означає, що підприємство має недостатньо ліквідних активів для покриття своїх поточних зобов'язань. Загальна платоспроможність підприємства є задовільна. Коефіцієнт загальної платоспроможності у 2022 році становить 4,33, що вище нормативного значення - 2,5. Це означає, що підприємство має достатньо активів для покриття своїх поточних зобов'язань. Автономія підприємства є задовільна. Коефіцієнт автономії у 2022 році становить 0,77, що трохи нижче нормативного значення. Це означає, що власний капітал підприємства становить близько 77% його активів. Оборотність оборотних активів підприємства є високою. Коефіцієнт оборотності оборотних активів у 2022 році становить 5,93, що значно вище нормативного значення - 2. Це означає, що оборотні активи підприємства швидко перетворюються на грошові кошти. Фінансування (покриття боргів власним капіталом) підприємства є низьким. Коефіцієнт фінансування у 2022 році становить 0,1225, що значно нижче нормативного значення - 1,5. Це означає, що підприємство має недостатньо власного капіталу для покриття своїх довгострокових зобов'язань. Вцілому за

досліджуваний період що фінансове становище підприємства є задовільним, але є певні проблеми з ліквідністю.

Аналізуючи другу складову фінансово-економічної безпеки АТ «Укргазвидобування» зазначимо, що Коефіцієнт плинності кадрів є низьким, але стабільним. У 2022 році він становив 0,023, що нижче нормативного значення. Це означає, що підприємство має низький рівень плинності кадрів, що є позитивним фактором. Фондоозброєність працівників є високою. У 2022 році вона становила 4693,1 одиниць обладнання на одного працівника, що значно перевищує нормативне значення. Індекс продуктивності праці показує, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси. У разі цього підприємства індекс продуктивності праці зріс з 0,89 у 2013 році до 1,22 у 2022 році. Це означає, що підприємство стало більш ефективним у виробництві продукції або наданні послуг.

У технічній складовій відбулися значні позитивні зміни. Коефіцієнт придатності основних засобів зріс з -1,30 у 2013 році до 0,98 у 2022 році, що означає, що основні засоби підприємства стали більш придатними для використання. Показник фондovіддачі за досліджуваний період майже не змінився, фондомісткість дещо збільшилася, що означає, що підприємство тепер використовує більше основних засобів. Коефіцієнт зносу знизився з 2,30 у 2013 році до 0,02 у 2022 році, що означає, що основні засоби підприємства постійно оновлювалися. У цілому, ринкова складова діяльності підприємства за період 2013-2022 роки характеризується позитивними тенденціями. Обсяги реалізації продукції підприємства зростають, чистий дохід також зростає, але рентабельність продажів та рентабельність власного капіталу є недостатньо високими.

Керуючись методикою розрахунку інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, нами було розраховано комплексну оцінку для кожної групи показників. Результати зображені на рисунку 3.15.

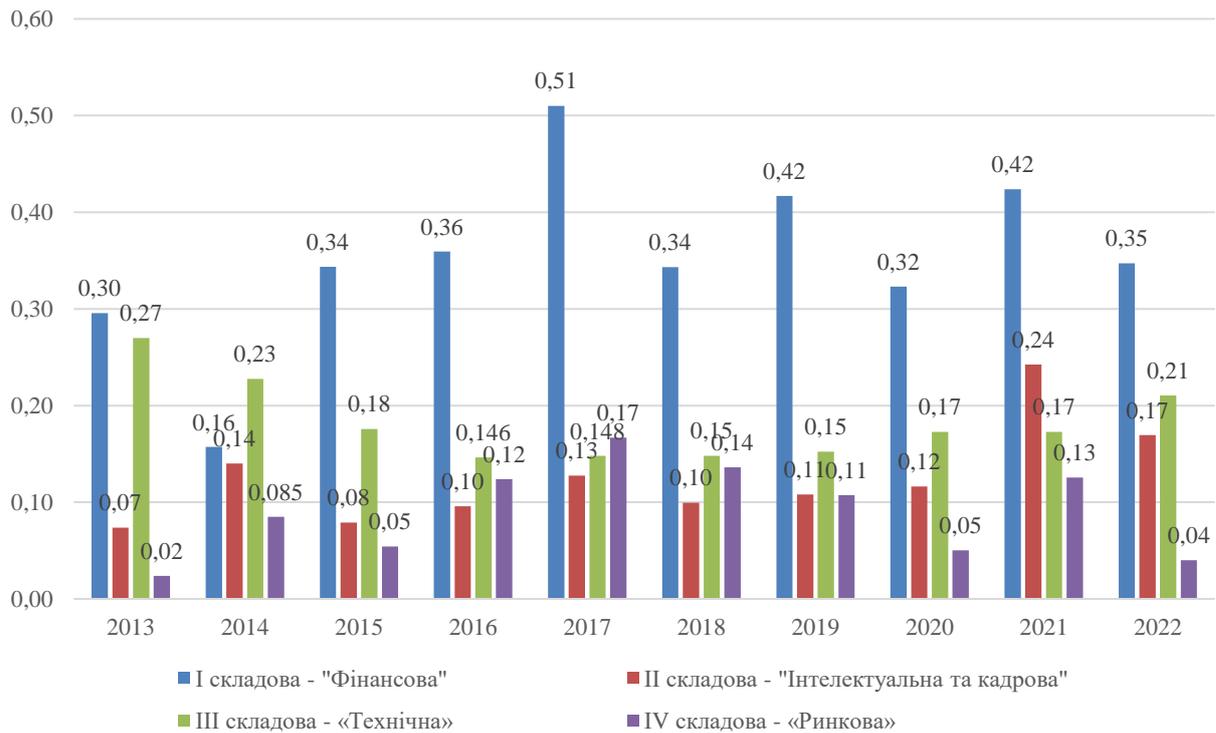

Рис. 3.15. Комплексна оцінка груп показників діяльності АТ «Укргазвидобування» за 2013 – 2022 роки

*Складено автором

Аналізуючи дані із рисунка 3.15, можна зробити наступні висновки. Фінансова складова є найбільшою і найстабільнішою за весь період. Її оцінка становить 0,35, що є досить високим показником. Це означає, що підприємство має достатній фінансовий ресурс для забезпечення своєї безпеки. Технічна складова має середню оцінку - 0,21. Це означає, що підприємство має достатній рівень технічного оснащення, але є певний потенціал для його підвищення. Кадрова складова також залишалася стабільно протягом досліджуваного періоду. Найменшою складовою безпеки підприємства є ринкова складова. Її оцінка має найнижчий рівень і постійно знижується. Це свідчить про те, що підприємство має проблеми на ринку, що може негативно позначитися на його діяльності.

Дослідивши оцінку кожної із складових нами було визначено інтегральну оцінку фінансово-економічної безпеки АТ «Укргазвидобування» за 2013 – 2022 роки. Результати представлені на рисунку 3.16.

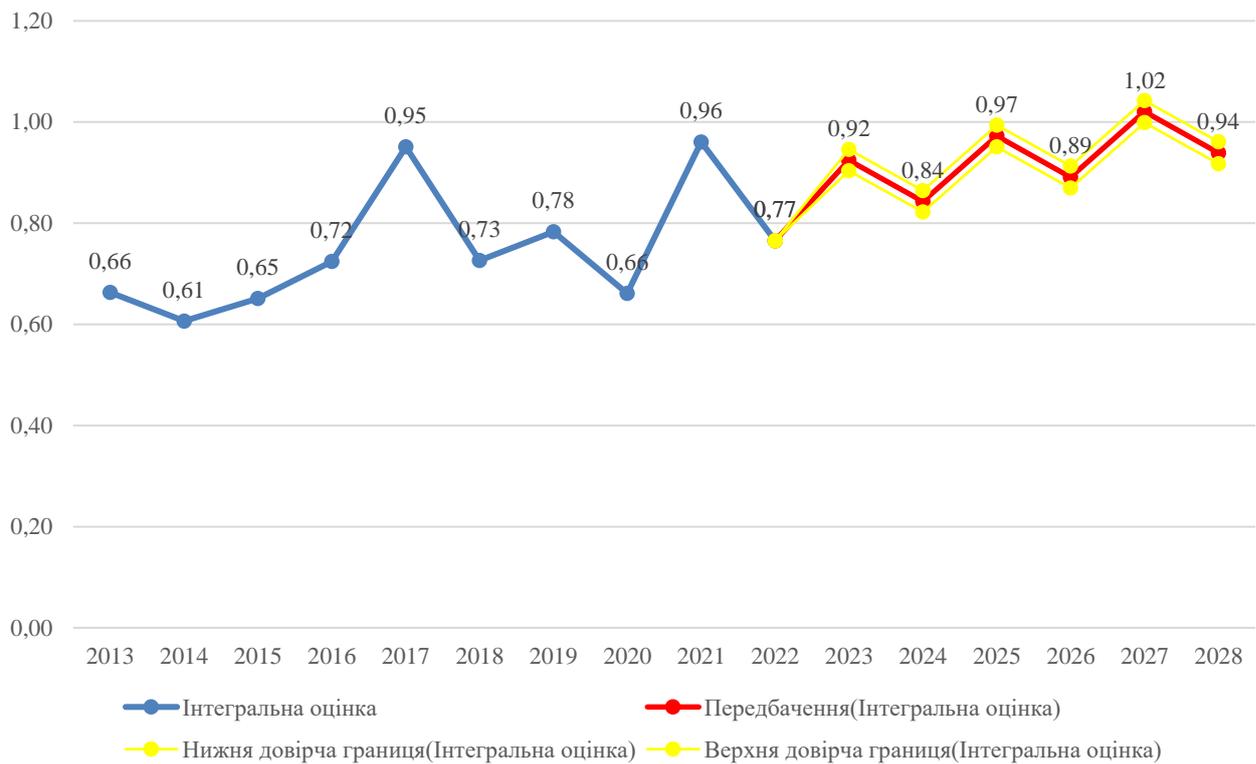

Рис. 3.16. Інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки АТ «УкрГазвидобування» за 2013 – 2022 роки та прогноз на 5 років

*Складено автором

Загалом, динаміка інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки АТ «УкрГазвидобування» за 2013-2022 роки є позитивною. З 2013 року до 2019 року показник поступово зростає, досягнувши свого максимуму в 2019 році на рівні 0,99. Однак, у 2020 році, внаслідок пандемії COVID-19 та падіння цін на нафту, інтегральна оцінка впала до 0,78. У 2021 році показник дещо відновився, досягнувши рівня 0,82. У 2022 році, внаслідок повномасштабної війни в Україні, інтегральна оцінка знову впала, але не так значно, як у 2020 році, досягнувши рівня 0,74. Загалом, можна сказати, що фінансово-економічна безпека АТ «УкрГазвидобування» на високому рівні. Однак, у 2020 та 2022 роках спостерігалося погіршення показника, що було пов'язано з зовнішніми факторами, які не залежали від компанії.

Також на нашу думку існують певні заходи, які можна вжити для підвищення фінансово-економічної безпеки добувної промисловості України.

По-перше, це розвиток альтернативних джерел енергії, що дозволить зменшити залежність від видобутку нафти та газу. По-друге, це інвестиції в модернізацію виробництва, що дозволить підвищити ефективність виробництва та зменшити витрати. По-третє, це розвиток добувної інфраструктури, що в свою чергу дозволить підвищити конкурентоспроможність українських компаній на світовому ринку. Впровадження цих заходів дозволить підвищити фінансово-економічну безпеку добувної промисловості України та забезпечити її стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

Моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні було продовжено на основі даних фінсової звітності ТОВ «Метінвест-СМЦ». Значення основних показників за 2013 – 2022 роки представлено у таблиці В.1.

Проаналізувавши значення показників фінансової складової можемо зробити висновок, що більшість із розрахованих показників за досліджуваний період відповідали нормативним значенням, або до них наближалися. Значення коефіцієнту абсолютної ліквідності були далекими від нормативними, що свідчить про підприємство не має достатньої кількості грошових коштів та їх еквівалентів для термінового погашення поточних зобов'язань. Значення коефіцієнту автономії також за досліджуваний період не відповідали нормативному 0,7, що може свідчити про те, що підприємство має надмірну залежність від зовнішніх джерел фінансування. Враховуючи вище викладене вважаємо, що фінансова складова фінансово-економічної безпеки ТОВ «Метінвест-СМЦ» знаходиться на задовільному рівні.

Досліджуючи інтелектуальну та кадрову складову, зазначимо, що вона знаходиться на високому рівні. Діяльність підприємства характеризується нарощенням виробництва, про що свідчить індекс продуктивності праці та фондоозброєність працівників, а також низький рівень плинності кадрів.

Говорячи про технічну складову зазначимо, що вона потребує покращень. Незадовільними залишаються показники коефіцієнту придатності основних засобів та коефіцієнту зносу, що свідчить про те, що основні засоби підприємства

мають високий рівень зносу. Це може призвести до зниження продуктивності праці, підвищення витрат на ремонт і обслуговування основних засобів, а також до погіршення фінансового стану підприємства.

Ринкова складова фінансово-економічної безпеки ТОВ «Метінвест-СМЦ» знаходиться на задовільному рівні. Для підприємства характерні високі показники рентабельності власного капіталу та загальних активів та дещо менші показники чистої маржі. Говорячи про індекси приросту чистого доходу та індекси реалізації продукції, то значення цих показників відповідали нормативним, не враховуючи кризові періоди в країні. Зазначимо, що ТОВ «Метінвест-СМЦ» за останні 5 років посідає 1-2 місце на ринку (місце на ринку – порядковий номер компанії серед інших фірм на ринку її основної діяльності, проранжованих за виручкою) та входить до ТОП-15 компаній в переробному секторі за чистим доходом від реалізації.

Керуючись методикою розрахунку інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, нами було розраховано комплексну оцінку для кожної групи показників. Результати зображені на рисунку 3.17.

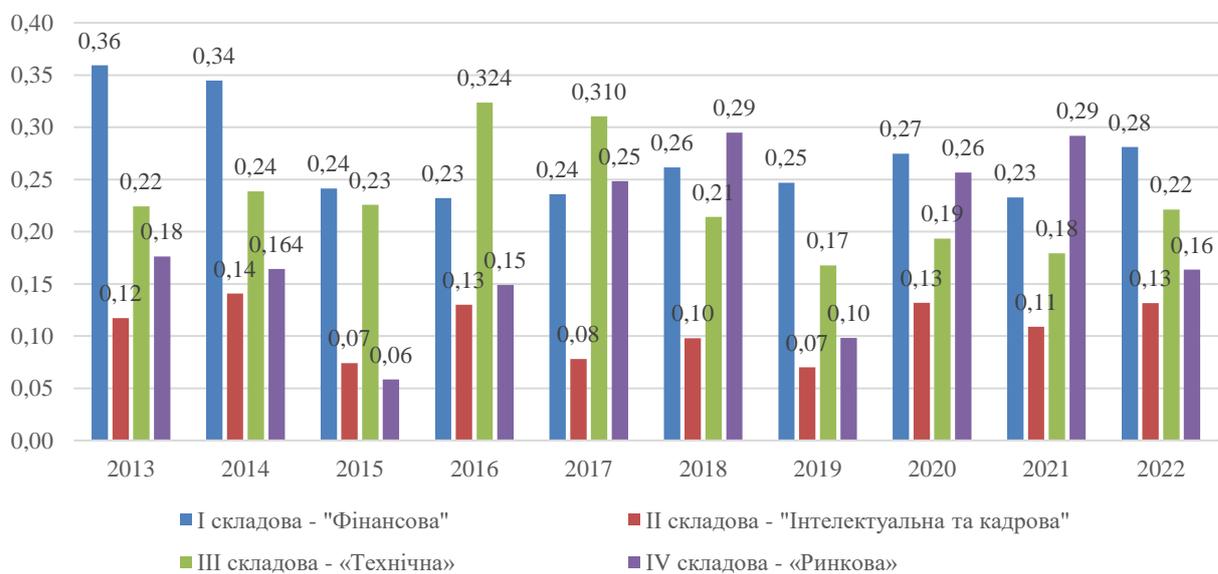

Рис. 3.17. Комплексна оцінка груп показників діяльності ТОВ «Метінвест-СМЦ» за 2013 – 2022 роки

*Складено автором

Дані рисунка 3.17 свідчать про те, що фінансова, ринкова та технічна складова фінансово-економічної безпеки підприємства мають найбільший вплив на формування інтегральної оцінки. Менший вплив має інтелектуальна та кадрова складова.

За досліджуваний період спостерігається певна стабільність в оцінках кожної складової. Це може свідчити, що діяльність ТОВ «Метінвест-СМЦ» за період 2013-2022 років характеризується позитивними тенденціями. Компанія продовжує розвиватися та зміцнювати свої позиції на ринку.

Дослідивши оцінку кожної із складових нами було визначено інтегральну оцінку фінансово-економічної безпеки ТОВ «Метінвест-СМЦ» за 2013 – 2022 роки. Результати представлені на рисунку 3.18.

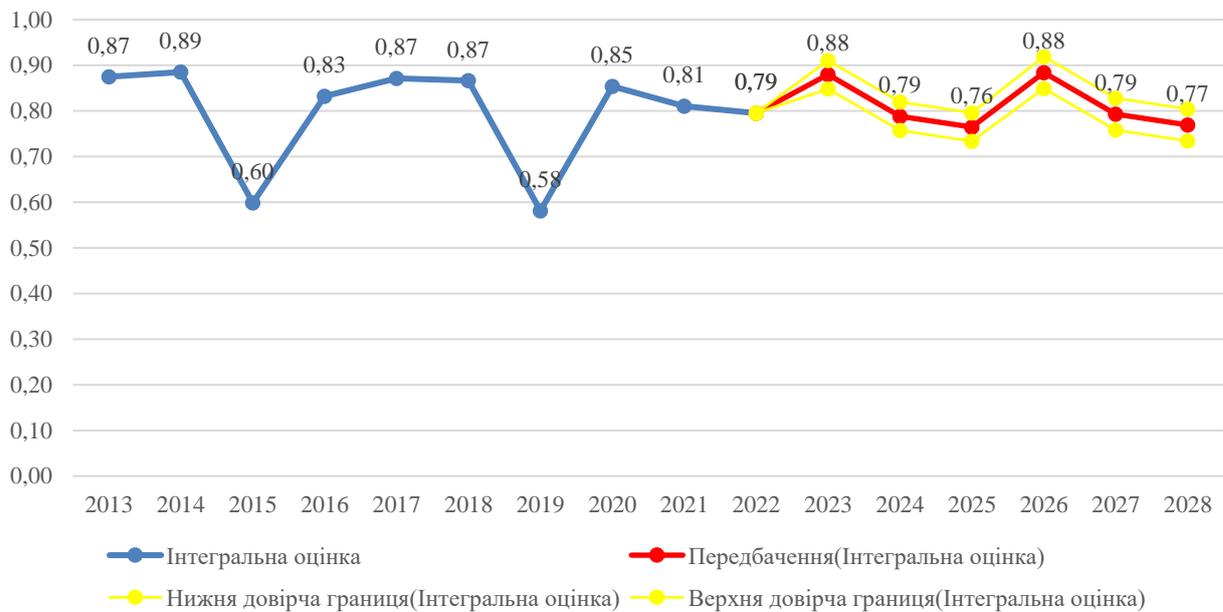

Рис. 3.18. Інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки ТОВ «Метінвест-СМЦ» за 2013 – 2022 роки та прогноз на 5 років

*Складено автором

Отже, на основі наведених даних можна зробити висновок, що фінансово-економічна безпека ТОВ «Метінвест-СМЦ» є досить високою. Інтегральний показник безпеки компанії в період з 2013 по 2022 рік коливається в межах 0,8-0,9, що свідчить про високий рівень фінсово-економічної безпеки. Суттєве зниження інтегральної оцінки у 2015 році пояснюється наступним. Війна на

Донбасі завдала значної шкоди діяльності «Метінвесту». Деякі важливі підприємства компанії були змушені зупинити виробництво через обстріли, руйнування енергетичної інфраструктури та залізничних шляхів. Ці фактори, а також зниження цін на сталь, вугілля та залізну руду, негативно позначилися на фінансовому становищі «Метінвесту-СМЦ». У 2019 році Генеральний директор компанії Юрій Риженков заявив, що в другій половині року на ринках почала розвиватися несприятлива тенденція. Ця тенденція призвела до падіння цін на сталь у четвертому кварталі до найнижчого рівня з 2016 року. У поєднанні з високими витратами на сировину це негативно позначилося на світових сталеливарних компаніях, включаючи «Метінвест».

У 2022 році інтегральний показник безпеки компанії знизився до 0,8, що пов'язано з економічною кризою, викликаною російською агресією проти України. Однак, навіть у таких складних умовах компанія змогла зберегти свій фінансовий стан і продовжувати свою діяльність. За прогнозом, інтегральний показник безпеки ТОВ «Метінвест-СМЦ» буде поступово зростати в наступні 5 років. Це пов'язано з відновленням економіки України та зростанням попиту на продукцію компанії.

Моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні було продовжено на основі даних фінсової звітності ДП НАЕК «Енергоатом». Значення основних показників за 2013 – 2022 роки представлено у таблиці Г.1

Проаналізувавши значення показників наведених у таблиці Г.1 можемо зробити наступні висновки. По-перше, аналізуючи фінансову складову зазначимо, що фінансова стійкість підприємства знижується з 2019 року. Це пов'язано з тим, що співвідношення власного капіталу до загальних зобов'язань зменшується. У 2019 році цей показник становив 0,85, а у 2022 році - 0,70. Це означає, що підприємство стає більш залежним від зовнішніх джерел фінансування, хоча показник залишається в нормативних межах. Ліквідність підприємства також знижується з 2019 року. Це пов'язано з тим, що співвідношення оборотних активів до короткострокових зобов'язань

зменшується. У 2019 році цей показник становив 1,027, а у 2022 році - 0,788. Це означає, що підприємство має все менше коштів, які можна швидко конвертувати в готівку, щоб виконати свої короткострокові зобов'язання.

Платоспроможність підприємства також знижується з 2019 року. Це пов'язано з тим, що співвідношення поточних активів до поточних зобов'язань зменшується. У 2019 році цей показник становив 2,52, а у 2022 році - 1,97. Це означає, що підприємство має все менше коштів, які можна використовувати для покриття своїх поточних зобов'язань. Загалом, фінансовий стан підприємства погіршується.

По-друге, інтелектуально-кадрова складова знаходиться на задовільному рівні. Всі із розрахованих показників знаходяться в нормативних межах. Кількість працюючих на підприємстві стабільна, щороку збільшується. Індекс продуктивності праці та фондоозброєність знаходиться в нормативних межах, це свідчить про те, що підприємство досягло оптимального рівня використання своїх трудових і матеріально-технічних ресурсів.

По-третє, технічна складова фінансово-економічної безпеки ДП НАЕК «Енергоатом» знаходиться на незадовільному рівні. Всі із розрахованих показників не знаходяться в нормативних межах. Причиною цього є наступне. Енергоатом - це підприємство з традиційними видами енергогенерації, які мають значний термін експлуатації основних засобів. За останні роки в Україні відбулося значне скорочення інвестицій у енергетичний сектор, що негативно вплинуло на стан основних засобів підприємств. На підприємстві можуть бути проблеми з управлінням основними засобами, такими як відсутність ефективних систем обліку та контролю, а також несвоєчасне проведення ремонтів та модернізації.

По-четверте, оцінка ринкової складової фінансово-економічної безпеки ДП НАЕК «Енергоатом» знаходиться на незадовільному рівні. Показники рентабельності не відповідають нормативним значенням, хоча наявна позитивна тенденція до збільшення чистого доходу підприємства та нарощуються обсяги виготовленої електроенергії. Державне регулювання цін на електроенергію є

однією з причин невідповідності показників рентабельності ДП НАЕК «Енергоатом» нормативним значенням. Ринкові ціни на електроенергію, як правило, значно вищі за регульовані ціни. Це означає, що ДП «Енергоатом» отримує нижчий дохід від реалізації електроенергії, ніж міг би отримати за ринкових цін. Також це є однією із причин незадовільного стану технічної складової, адже недостатня рентабельність може призвести до таких наслідків: зниження інвестицій в основні засоби, через що підприємство не має достатніх коштів для модернізації та ремонту основних засобів, зниження ефективності використання основних засобів, збільшення ризику аварій та поломок.

Керуючись методикою розрахунку інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, нами було розраховано комплексну оцінку для кожної групи показників. Результати зображені на рисунку 3.19.

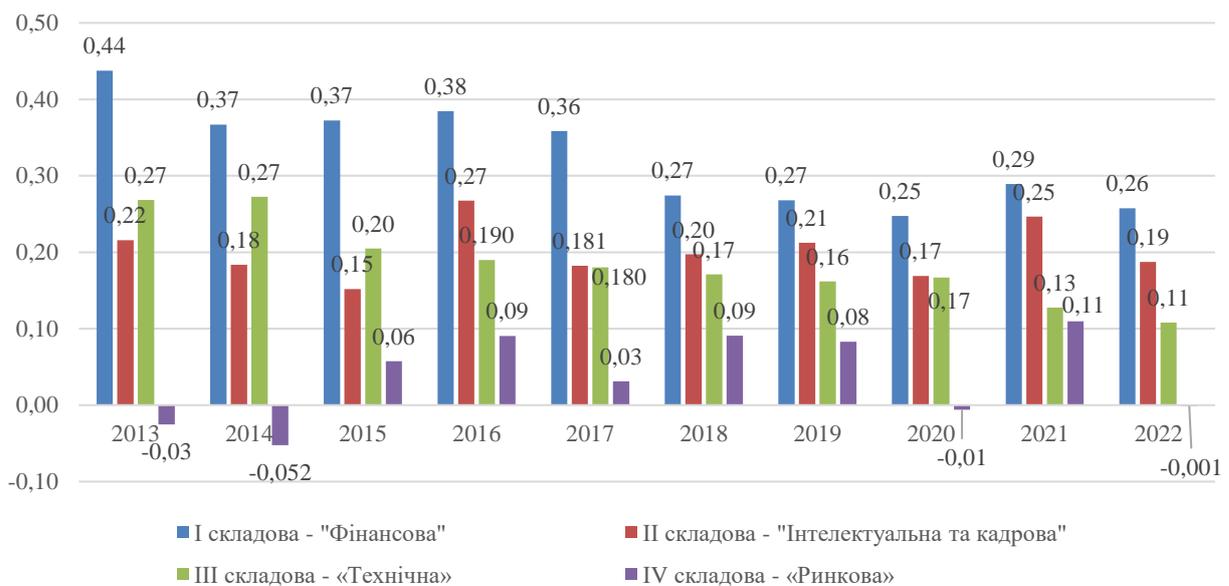

Рис. 3.19. Комплексна оцінка груп показників діяльності ДП НАЕК «Енергоатом» за 2013 – 2022 роки

*Складено автором

Аналізуючи дані на рисунку 3.19 зазначимо, що фінансово-економічна безпека ДП НАЕК «Енергоатом» більшою мірою формується за рахунок фінансової та інтелектуально-кадрової складової та меншою мірою за

допомогою технічної та ринкової складової. Це пов'язано з тим, що більшість значень показників даних складових не відповідають нормативним.

Дослідивши оцінку кожної із складових нами було визначено інтегральну оцінку фінансово-економічної безпеки ДП НАЕК «Енергоатом» за 2013 – 2022 роки. Результати представлені на рисунку 3.20.

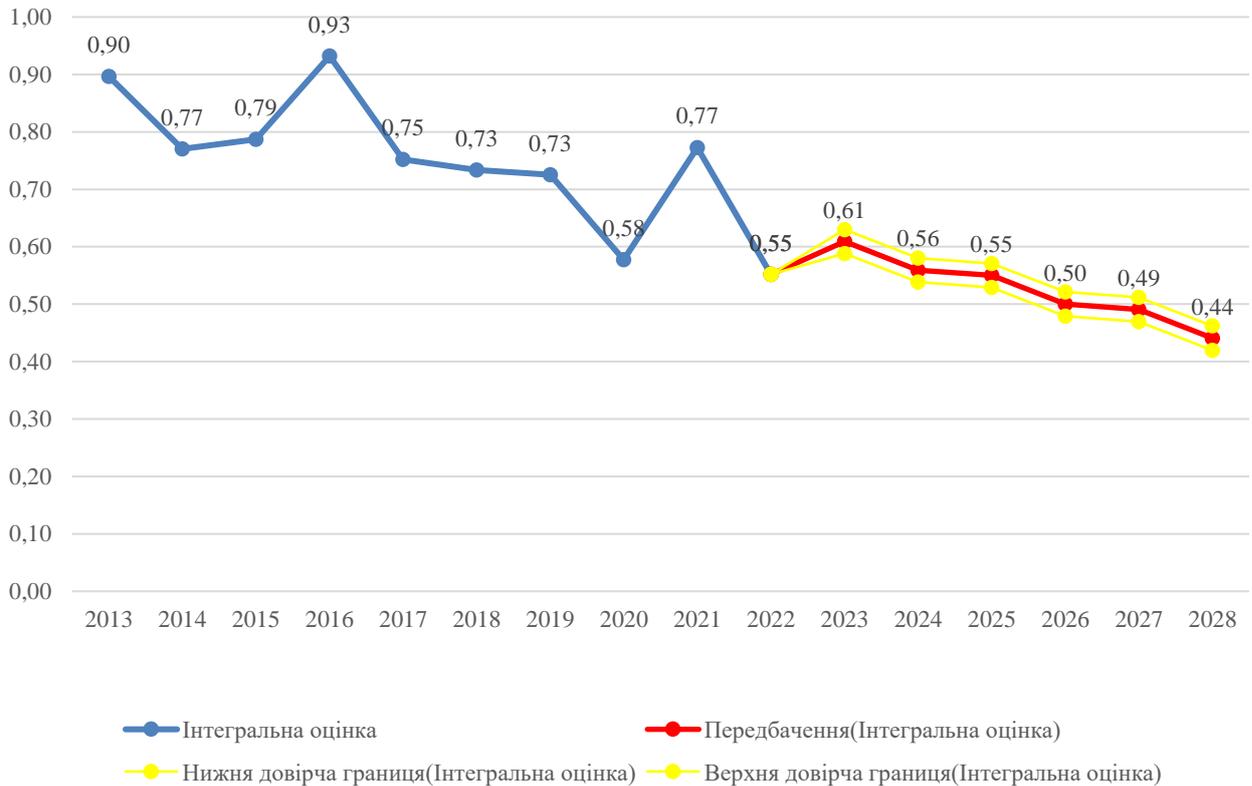

Рис. 3.20. Інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки ДП НАЕК «Енергоатом» за 2013 – 2022 роки та прогноз на 5 років

*Складено автором

Отже, виходячи із значень інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки ДП НАЕК «Енергоатом» за 2013 – 2022 роки, можемо зробити висновок, що діяльність підприємства характеризується задовільним рівнем безпеки. Підприємство здатне функціонувати в умовах звичайної господарської діяльності, але має значні обмеження в частині протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам. Суттєве зниження інтегральної оцінки у період з 2014 по 2015 рік пояснюється тим, що країна відчувала гострий дефіцит енергоресурсів внаслідок російського вторгнення на Донбас, через що атомні станції працювали з

диспетчерськими обмеженнями, що в свою чергу спричино недовироблення електроенергії та отримання збитків. Період з 2017 по 2019 рік характеризується встановленням НКРЕКП необґрунтованих тарифів на виробництво електроенергії, що також суттєво вплинуло на рівень фінансово-економічної безпеки. Суттєве зниження інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства у 2020 році до рівня – 0,58, пояснюється тим, що ДП НАЕК «Енергоатом» отримано збиток у розмірі 5,3 млрд. грн, через заборгованість основних покупців, зокрема ДП «Гарантований покупець». Суттєве зниження інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства у 2022 році до рівня – 0,55, пояснюється катастрофічними явищами для енергетичної галузі в Україні спричиненими агресією РФ проти України.

На нашу думку, фінансово-економічна безпека ДП НАЕК «Енергоатом» та вцілому електрогенеруючої галузі в Україні може бути підвищена за рахунок реалізації наступних заходів. По-перше, це зміцнення фінансової стійкості підприємств галузі. Це можна зробити за рахунок, збільшення тарифів на електроенергію для населення та підприємств, запровадження механізмів компенсації витрат на виробництво електроенергії в разі несприятливих ринкових умов, розширення джерел фінансування підприємств галузі, зокрема за рахунок залучення іноземних інвестицій. По-друге, це диверсифікація джерел енергопостачання. Це дозволить зменшити залежність від імпорту енергоносіїв і підвищити безпеку постачання електроенергії. Для цього необхідно: розвивати відновлювані джерела енергії, запроваджувати енергоефективні технології, розширювати використання альтернативних джерел енергії. По-третє, це збільшення конкурентоспроможності підприємств галузі. Це можна зробити за рахунок: впровадження сучасних технологій виробництва електроенергії, підвищення ефективності використання енергоресурсів, покращення якості обслуговування клієнтів.

Моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні було продовжено на основі даних фінсової звітності ТОВ

«АТБ-маркет». Значення основних показників за 2013 – 2022 роки представлено у таблиці Д.1.

Отже, виходячи із даних таблиці Д.1, можемо зробити висновок, що більшість показників фінансової складової фінансово-економічної безпеки підприємства не відповідають нормативним значенням, проте мають позитивну динаміку до росту та наближаються до нормативних. Фінансова стійкість підприємства зростає, підприємство має все більше власних коштів для покриття своїх активів і все менше покладається на зовнішні джерела фінансування. Ліквідність підприємства знижується за досліджуваний період, що свідчить про те, що стає все менше оборотних активів для погашення своїх поточних зобов'язань. Платоспроможність підприємства залишається високою. Це означає, що підприємство має достатньо поточних активів для погашення своїх поточних зобов'язань.

Досліджуючи інтелектуальну та кадрову складову зазначимо, що підприємство має низьку плинність кадрів, фондоозробоєність має позитивну динаміку до росту, індекс продуктивності праці протягом досліджуваного періоду перевищує нормативне значення, що є позитивною тенденцією.

Аналізуючи технічну складову фінансово-економічної безпеки підприємства, зазначимо, що коефіцієнт придатності основних засобів має негативні значення, що означає, що значна частина основних засобів підприємства є непридатною для використання. Фондовіддача також тенденцію до зниження, що означає, що підприємство отримує все менше доходу від своїх основних засобів. Зростання фондомісткості також негативний фактор, адже для отримання тих самих результатів, підприємству потрібно більше основних засобів. Коефіцієнт зносу вказує на те, що підприємство не встигає замінювати зношені основні засоби новими.

Показники рентабельності відповідають нормативним значенням, підприємство отримує все більше прибутку від свого власного капіталу та від своїх активів. З урахуванням цих показників можна зробити висновок, що ТОВ АТБ-маркет є успішним підприємством, яке має потенціал для подальшого

зростання. Однак, підприємству необхідно вжити заходів для підвищення своєї фінансової стійкості та ліквідності.

Керуючись методикою розрахунку інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, нами було розраховано комплексну оцінку для кожної групи показників. Результати зображені на рисунку 3.21.

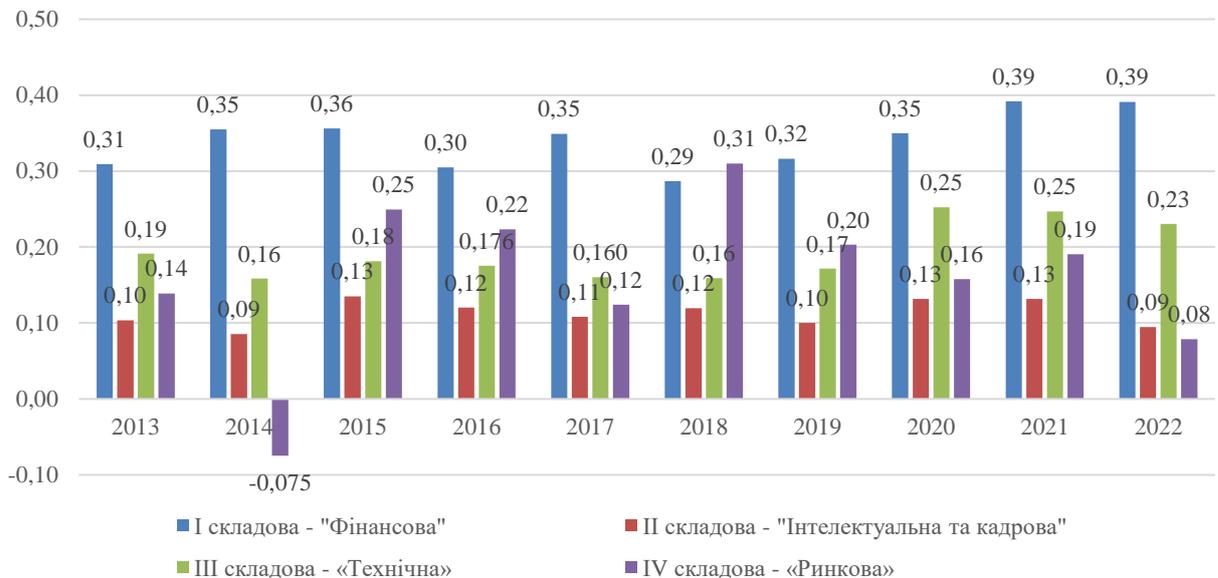

Рис. 3.21. Комплексна оцінка груп показників діяльності ТОВ «АТБ-маркет» за 2013 – 2022 роки

*Складено автором

Аналізуючи дані на рисунку 3.21 можемо зробити висновок, що на формування інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства найбільший вплив має фінансова складова та ринкова, меншим чином впливає технічна складова та інтелектуально-кадрова. Зазначимо, що фінансова складова була найбільш стабільною за досліджуваний період та суттєво не зменшувалася навіть попри кризові явища в країні. Технічна складова мала позитивну динаміку до росту, проте ринкова – дещо зменшила свій вплив на формування інтегральної оцінки.

Дослідивши оцінку кожної із складових нами було визначено інтегральну оцінку фінансово-економічної безпеки ТОВ «АТБ-маркет» за 2013 – 2022 роки. Результати представлені на рисунку 3.22.

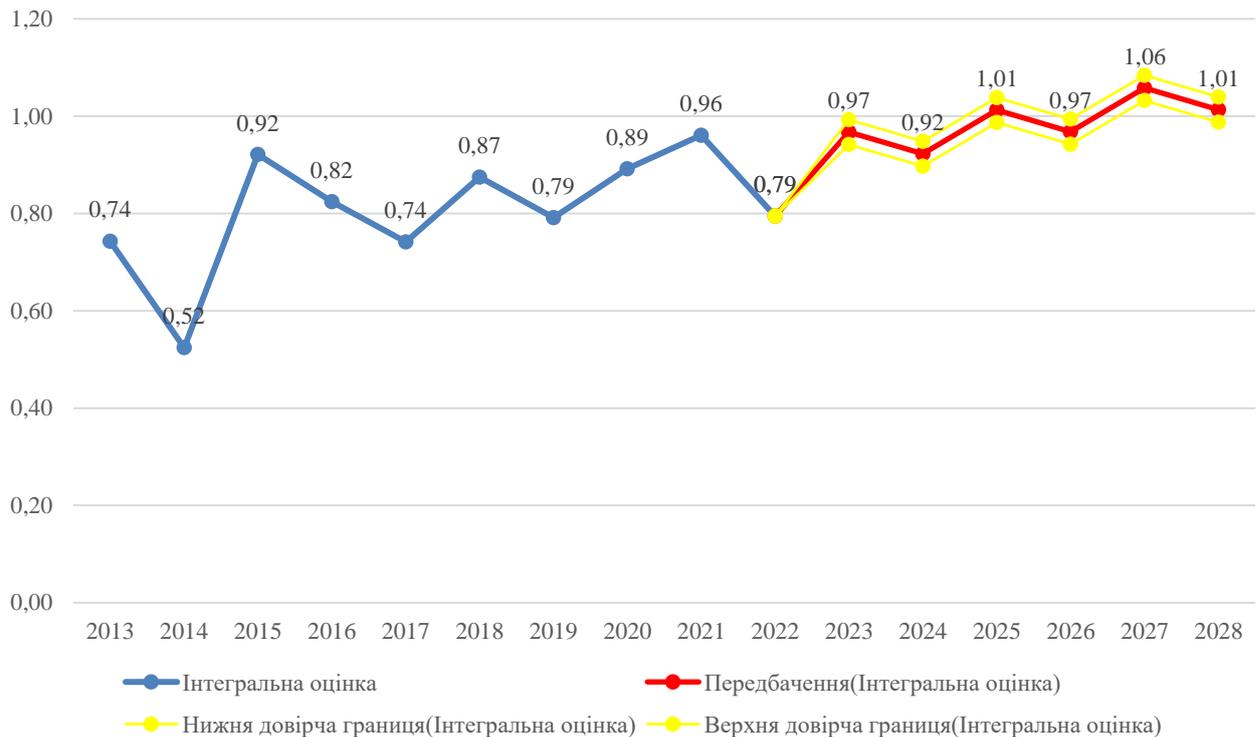

Рис. 3.22. Інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки ТОВ «АТБ-маркет» за 2013 – 2022 роки та прогноз на 5 років

*Складено автором

Досліджуючи динаміку інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки ТОВ «АТБ-маркет» за 2013 – 2022 роки, ми дійшли висновку, що для підприємства характерний достатній рівень безпеки. Суттєве зниження інтегральної оцінки ФЕБ у 2014 році пояснюється тим, що після початку російської агресії на Донбасі, підприємство мало понад 220 торгових об'єктів мережі «АТБ» у Донецькій та Луганській областях, які перейшли під контроль окупантів. Це коштувало компанії 7 млрд. збитків за рік. Період з 2015 по 2019 рік характеризується зменшенням рентабельності підприємства, що вплинуло на інтегральну оцінку фінансово-економічної безпеки. Чистий дохід ТОВ «АТБ-маркет» у 2022 році майже не змінився в порівнянні з 2021 роком, а чистий прибуток скоротився майже втричі, що також вплинуло на інтегральну оцінку ФЕБ.

Підсумовуючи вище викладене, зазначимо, що підприємство має певні проблеми з ліквідністю, при цьому вони не заважають розвиватися та

масштабувати бізнес. На нашу думку проблеми з ліквідністю можна вирішити наступним шляхом. Знизити витрати на закупівлю товарів і послуг, а саме - переглянути контракти з постачальниками та домовитися про знижки, зменшити обсяги закупівель непотрібних товарів, впровадити систему управління запасами. Компанія повинна також враховувати загальну економічну ситуацію в країні. Якщо економіка знаходиться в стані спаду, то проблеми з ліквідністю можуть бути більш серйозними.

Моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні було продовжено на основі даних фінсової звітності ТОВ «Нова Пошта». Значення основних показників за 2013 – 2022 роки представлено у таблиці Е.1.

Досліджуючи дані із таблиці Е.1, можемо зробити висновок, що більшість показників фінансової складові фінансово-економічної безпеки компанії відповідають нормативним значенням та мають позитивну динаміку до росту. Так, коефіцієнт фінансової стійкості майже наближений до нормативного значення та у 2022 кризовому році демонстрував свій ріст. Компанія не відчуває проблеми з ліквідністю, про що свідчать показники відповідних коефіцієнтів. Зменшення коефіцієнту загальної платоспроможності за досліджуваний період на 0,29 грн/грн та не відповідність коефіцієнту автономії своїм нормативним значенням пояснюється специфікою діяльністю бізнесу, який використовує кредитні кошти для масштабування.

Показники інтелектуально-кадрової складової відповідають нормативним значенням та мають позитивну динаміку. Це свідчить про те, що підприємство має ефективну систему управління персоналом. Це означає, що підприємство робить правильні кроки для залучення, розвитку та утримання кваліфікованих кадрів. Зростання фондоозброєності свідчить про те, що підприємство інвестує в розвиток матеріально-технічної бази. Це також є позитивним фактором, оскільки дозволяє підприємству підвищувати продуктивність праці. Індекс продуктивності праці є одним із найважливіших показників ефективності

підприємства. Його зростання свідчить про те, що підприємство ефективно використовує свої ресурси, у тому числі і трудові ресурси.

Аналізуючи показники технічної складової зазначимо, що більшість показників відповідають нормативним значенням. Коефіцієнт придатності основних засобів за досліджуваний період демонструє певне спадання, що може свідчити про те, що відбувається фізичний та моральний знос основних засобів, недостатнє фінансування капітальних вкладень у розвиток основних засобів.

Показники ринкової складової фінансово-економічної безпеки компанії наближені до нормативних значень, що свідчить про те, що компанія має стабільний фінансовий стан і є конкурентоспроможною на ринку. Компанія ефективно використовує свої ресурси, отримує достатній прибуток, має достатні фінансові ресурси для виконання своїх зобов'язань, є привабливою для інвесторів. Однак наближеність показників до нормативних значень не означає, що компанія знаходиться в ідеальному стані. Для забезпечення фінансово-економічної безпеки компанії необхідно постійно аналізувати ці показники та в разі необхідності впроваджувати заходи для їх поліпшення.

Керуючись методикою розрахунку інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, нами було розраховано комплексну оцінку для кожної групи показників. Результати зображені на рисунку 3.23.

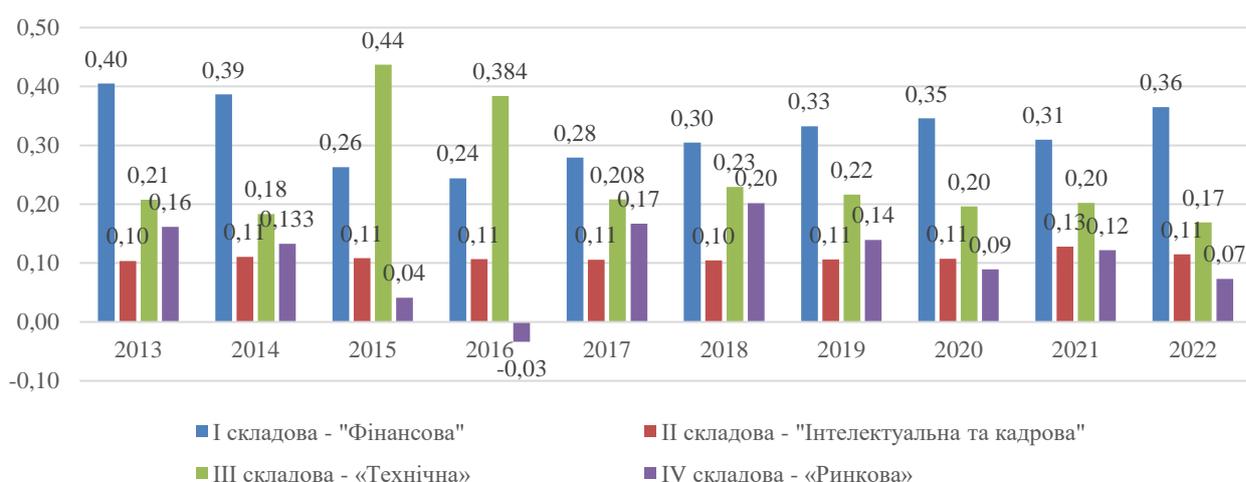

Рис. 3.23. Комплексна оцінка груп показників діяльності ТОВ «Нова Пошта» за 2013 – 2022 роки

*Складено автором

За даними рисунка 3.23, можемо зробити висновок, що компанія демонструє постійний ріст у всіх чотирьох складових своєї діяльності. Найбільший ріст з 2016 по 2020 рік на 0,11 одиниць спостерігається у фінансовій складовій, яка відповідає за стабільне функціонування та прибутковість компанії. Інтелектуальна та кадрова складова також демонструє позитивну динаміку росту на 0,01 одиницю. Це пов'язано з інвестиціями компанії у розвиток своїх співробітників та технологій. Технічна складова, яка відповідає за матеріально-технічну базу компанії, також зростає в середньому на 0,2 одиниці. Це пов'язано з розширенням мережі відділень та модернізацією існуючих. Ринкова складова, яка відповідає за конкурентоспроможність компанії, демонструє менш виражений ріст. Це пов'язано з посиленням конкуренції на ринку доставки в Україні.

Дослідивши оцінку кожної із складових нами було визначено інтегральну оцінку фінансово-економічної безпеки ТОВ «Нова Пошта» за 2013 – 2022 роки. Результати представлені на рисунку 3.24.

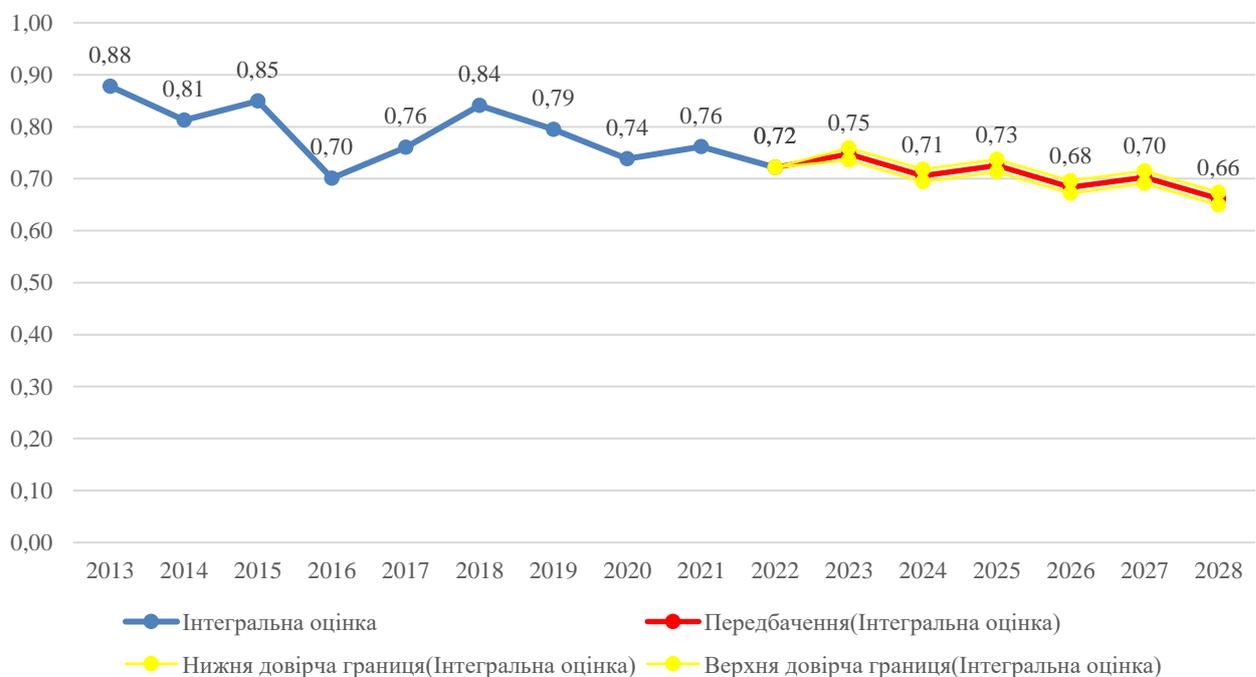

Рис. 3.24. Інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки ТОВ «Нова Пошта» за 2013 – 2022 роки та прогноз на 5 років

*Складено автором

Отже, за даними рисунка 3.24, можемо зробити висновок, що фінансово-економічна безпека ТОВ «Нова Пошта» за 2013 – 2022 знаходиться на високому рівні. Суттєве зниження інтегральної оцінки у 2016 році пояснюється тим, що компанія запроваджувала багато нових послуг та сервісів, при цьому деякі з них виявилися складними у реалізації та потребували значних фінансових зусиль. Зниження ІО у 2020 році пояснюється коронокризою, а у 2022 році повномасштабним вторгненням РФ в Україну, внаслідок чого компанія доставила на 15% менше посилок ніж у попередньому році, втратила багато об'єктів інфраструктури: 6 зруйнованих сортувальних терміналів; 3 термінали пограбовано; 25 відділень повністю знищено; понад 80 відділень пошкоджено; 37 поштоMATів пошкоджено, тому їх не можна використовувати, проте закінчила рік із чистим прибутком.

Загалом, можна сказати, що ТОВ «Нова Пошта» є успішною компанією, яка демонструє постійний розвиток. Компанія є лідером на ринку доставки в Україні та має всі шанси на подальше зростання.

Моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні було продовжено на основі даних фінсової звітності ПрАТ «Київстар». Значення основних показників за 2013 – 2022 роки представлено у таблиці Ж.1.

Отже, аналізуючи показники фінансової складової фінансово-економічної безпеки компанії, зазначимо, що більшість із розрахованих показників відповідають нормативним значенням. Так, коефіцієнт фінансової стійкості за досліджуваний період зменшився на 0,04 грн/грн, але знаходиться в нормативних межах. Це свідчить про те, що компанія має достатній рівень власних коштів для забезпечення своєї діяльності. Коефіцієнт загальної ліквідності за досліджуваний період зменшився на 0,29 грн/грн і не відповідає нормативному значенню. Компанія має меншу можливість погасити свої поточні зобов'язання за рахунок поточних активів. Коефіцієнт термінової ліквідності за досліджуваний період також зменшився на 0,15 грн/грн, це свідчить про те, що

компанія відчуває нестачу ліквідних активів. Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності за досліджуваний період зросло на 0,205. Ураховуючи, що коефіцієнти загальної та термінової ліквідності зменшилися, можна припустити, що зростання коефіцієнта абсолютної ліквідності відбулося внаслідок збільшення грошових коштів та їх еквівалентів підприємства. Значення коефіцієнту загальної платоспроможності за досліджуваний період зменшилося на 2,83 грн/грн, але все рівно знаходиться в нормативних межах. Незважаючи на те, що значення коефіцієнта загальної платоспроможності все ще знаходиться в нормативних межах, його зменшення є негативним фактором для підприємства. Коефіцієнт автономії має негативну динаміку до росту та за досліджуваний період зменшився на 0,28 грн/грн. Ураховуючи, що значення коефіцієнта загальної платоспроможності також зменшилося, можна припустити, що зменшення коефіцієнта автономії відбулося внаслідок збільшення обсягу інвестицій підприємства, що було профінансовано за рахунок позикових коштів. Коефіцієнт оборотності оборотних активів та коефіцієнт фінансування за досліджуваний період залишалися в нормативних межах.

Аналізуючи інтелектуально-кадрову складову та її показники зазначимо, що всі із розрахованих показників мають позитивну динаміку до росту. Для компанії характерна низька плинність кадрів, високий рівень фондоозброєності працівників та щорічне збільшення продуктивності праці.

Досліджуючи показники технічної складової зазначимо, що коефіцієнт придатності основних засобів, фондівіддача та коефіцієнт зносу не відповідають своїм нормативним. Це може свідчити про те, що компанія несвоєчасно здійснює заміну або модернізацію основних засобів. Це може призвести до зниження продуктивності праці, якості продукції або послуг, а також до підвищення ризиків для підприємства.

Показники ринкової складової свідчать про те, що компанія отримує достатній прибуток від своєї діяльності, щоб покрити свої витрати, сплатити податки та забезпечити прибуток для своїх власників.

Керуючись методикою розрахунку інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, нами було розраховано комплексну оцінку для кожної групи показників. Результати зображені на рисунку 3.25.

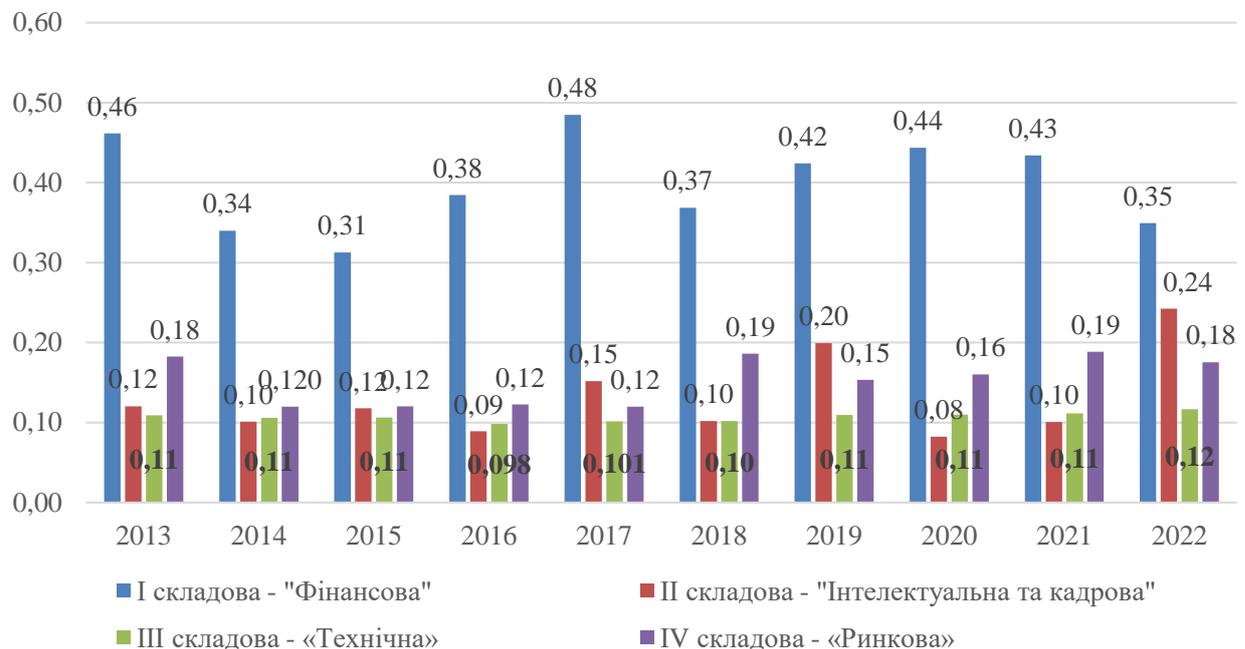

Рис. 3.25. Комплексна оцінка груп показників діяльності ПрАТ «Київстар» за 2013 – 2022 роки

*Складено автором

Проаналізувавши дані рисунка 3.25, можемо зробити висновок, що фінансово-економічна безпека компанії більшою мірою формується за рахунок фінансової складової. За досліджуваний період оцінка даної складової коливалася в межах від 0,31 у 2015 році до 0,48 у 2017 році. Це свідчить про те, що компанія має стабільний фінансовий стан і здатність генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення свого розвитку.

Дослідивши оцінку кожної із складових нами було визначено інтегральну оцінку фінансово-економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за 2013 – 2022 роки. Результати представлені на рисунку 3.22.

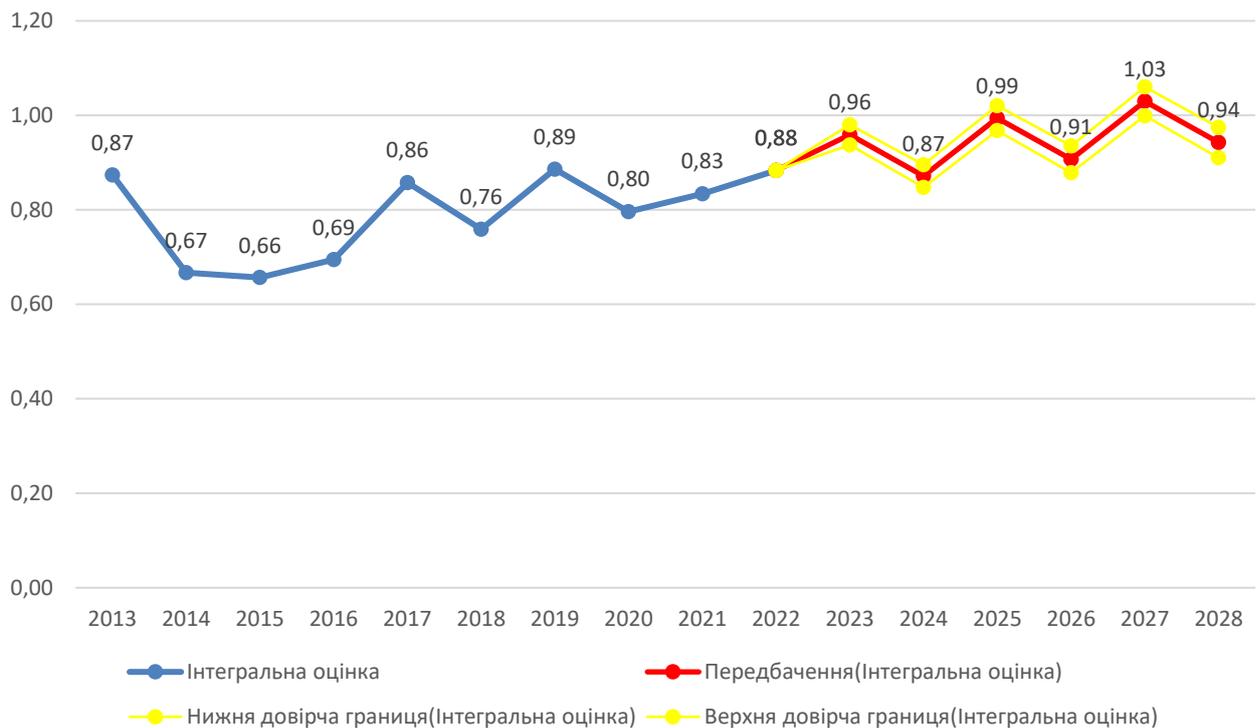

Рис. 3.26. Інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за 2013 – 2022 роки та прогноз на 5 років

*Складено автором

На основі даних, наведених на зображенні, можна зробити наступні висновки. Фінансово-економічна безпека характеризується високим рівнем. Компанія має достатньо коштів для виконання своїх фінансових зобов'язань та забезпечення безперебійної діяльності. Компанія має позитивні тенденції в розвитку, зокрема, зростання доходів, прибутку та показників рентабельності. Загальний рівень фінансово-економічної безпеки є стабільним та високим. Це підтверджується інтегральною оцінкою, яка коливається в межах 0,66-0,89. Компанія має достатньо коштів для виконання своїх фінансових зобов'язань та забезпечення безперебійної діяльності. Компанія має позитивні тенденції в розвитку. Це підтверджується зростанням доходів, прибутку та показників рентабельності. Згідно з прогнозом, загальний рівень фінансово-економічної безпеки компанії збережеться на високому рівні в найближчі 5 років. Очікується, що доходи компанії будуть продовжувати зростати, а прибуток і показники рентабельності залишаться на високому рівні.

Моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні було продовжено на основі даних фінсової звітності ДП КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля. Значення основних показників за 2013 – 2022 роки представлено у таблиці 3.1.

Проаналізувавши дані наведені у таблиці 3.1, можемо зробити наступні висновки. Так, значення коефіцієнту фінансової стійкості за досліджуваний період зменшилося на 0,53 грн/грн. Це свідчить про те, що підприємство стало менш здатним виконувати свої фінансові зобов'язання. Значення коефіцієнту загальної ліквідності також мало негативну динаміку до росту, за досліджуваний період зменшилося на 2,43 грн/грн, що свідчить про те, що у підприємства стало менше можливостей своєчасно розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями. Значення коефіцієнту термінової ліквідності за досліджуваний період також мало негативну динаміку до росту, зменшилося на 2,365 грн/грн. Це свідчить про збільшенням обсягу поточних зобов'язань підприємства та зменшення ліквідності. Значення коефіцієнту абсолютної ліквідності за досліджуваний період мало негативну динаміку до росту та з 2019 року більше не відповідало нормативному. Значення коефіцієнту загальної платоспроможності та автономії за досліджуваний період мали позитивну динаміку до росту та відповідали нормативним значенням, що є позитивним фактором. Значення коефіцієнту оборотності оборотних активів за досліджуваний період не відповідало нормативному, хоча мало позитивну динаміку до росту. Значення коефіцієнту фінансування мало позитивну динаміку до зменшення, знаходилося нормативних межах, що свідчить про те, що підприємство поступово зменшує свою залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Досліджуючи інтелектуально-кадрову складову зазначимо, що значення коефіцієнту плинності кадрів та індекс продуктивності праці знаходилося в нормативних межах. Фондоозброєність працівників хоча і не відповідала нормативному значенню, але мала позитивну динаміку до росту. Це свідчить про те, що підприємство має стабільний кадровий склад і продуктивність праці на

достатньому рівні, інвестує в розвиток своїх працівників і матеріально-технічну базу.

Аналізуючи технічну складову зазначимо, що значення коефіцієнту придатності основних засобів та коефіцієнту зносу за досліджуваний період не відповідала нормативним. Так, значення коефіцієнту придатності основних засобів зменшилося на 1,74 грн/грн, а коефіцієнту зносу збільшилося на 1,74 грн/грн. При цьому показники фондівдачі та фондомісткості відповідали своїм нормативним значенням. Це свідчить про те, що основні засоби підприємства зношуються швидше, ніж їх відновлюють.

На основі значень показників ринкової складової, можемо зробити висновок, що підприємство має достатні ресурси для забезпечення своєї фінансової стабільності. Однак, підприємству необхідно вжити заходів для підвищення рентабельності продажів, щоб забезпечити більший прибуток.

Керуючись методикою розрахунку інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, нами було розраховано комплексну оцінку для кожної групи показників. Результати зображені на рисунку 3.27.

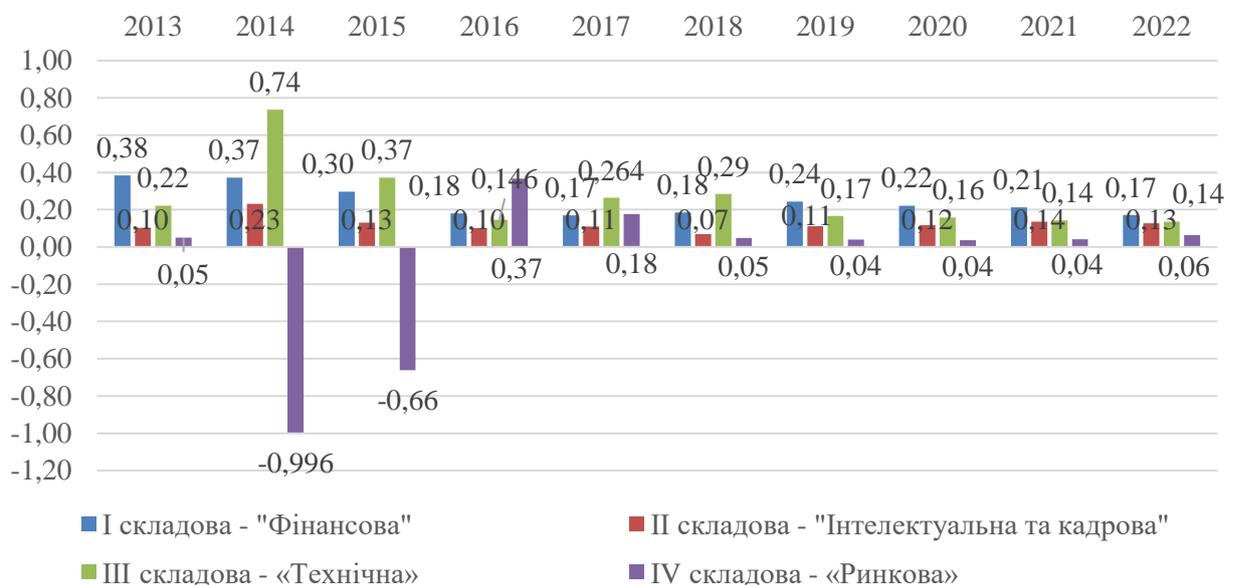

Рис. 3.27. Комплексна оцінка груп показників діяльності ДП КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля за 2013 – 2022 роки

*Складено автором

Проаналізувавши дані з рисунка 3.27, можемо зробити висновок, що інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки ДП КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля формується за рахунок технічної складової та фінансової, інтелектуально-кадрова складова має менш виражений вплив, а ринкова складова – має негативний вплив на інтегральну оцінку фінансово-економічної безпеки. На жаль, збитковість державних підприємств України це звичне явище, яке пов'язане із неефективною системою управління, що призводить до неефективного використання ресурсів, неефективного виробництва продукції та послуг, а також корупції. Державні підприємства часто не є конкурентоспроможними на ринку, оскільки не мають стимулів до зниження витрат та підвищення якості продукції та послуг. Державні підприємства часто не отримують достатнього фінансування, щоб забезпечити свою ефективну роботу.

Дослідивши оцінку кожної із складових нами було визначено інтегральну оцінку фінансово-економічної безпеки ДП КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля за 2013 – 2022 роки. Результати представлені на рисунку 3.28.

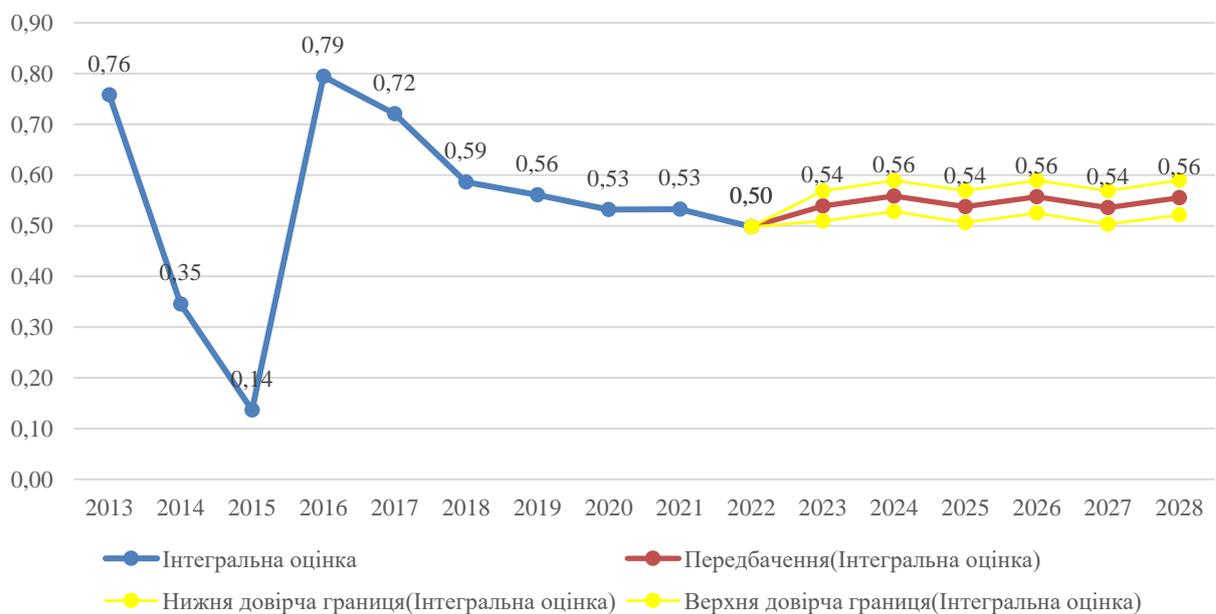

Рис. 3.28. Інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки ДП КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля за 2013 – 2022 роки та прогноз на 5 років

*Складено автором

Отже, з даних рисунка 3.28, можемо зробити висновок, що фінансово-економічна безпека ДП КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля знаходиться на недостатньому рівні. Особливо критичний стан діяльності підприємства характеризується 2014-2015 роками, коли РФ почала агресію на Донбасі, підприємство вимушене було розірвати всі наявні договори та угоди. Це суттєво відобразилося на фінансовому стані підприємства, а також відсутність достатнього фінансування з боку держави, внаслідок економічної кризи. Ситуація покращилася у 2016-2017 роках, коли підприємство почало отримувати від держави достатнє фінансування та замовлення на виробництво нового виду озброєння. У період з 2018 по 2022 рік рівень фінансово-економічної безпеки суттєво погіршився внаслідок неефективного управління та розтрати державних коштів.

Підсумовуючи вищевикладане, побудуємо таблицю 3.3 із результатами моніторингу рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні

Таблиця 3.3

Назва підприємства /компанії	Ср. знач I	Ср. знач прогноз. I	Складова яка має найбільший вплив на I	Рівень ФЕБ
ТОВ «АТБ-Маркет»	0,81	0,92	Фінансова	Високий
ТОВ «Метінвест-СМЦ»	0,8	0,81	Фінансова	Високий
ПрАТ «Київстар»	0,791	0,94	Фінансова	Достатній
ТОВ «Нова Пошта»	0,786	0,71	Фінансова	Достатній
ДП «НАЕК «Енергоатом»	0,75	0,53	Фінансова	Достатній
АТ «Укргазвидобування»	0,749	0,91	Фінансова	Достатній
ТОВ «Кернел-Трейд»	0,7	0,71	Технічна	Достатній
ДП КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля»	0,55	0,53	Технічна	Недостатній

*Складено автором

Отже, виходячи з даних таблиці 3.3, можемо зробити наступні висновки. Перш за все підприємства ТОВ «АТБ-Маркет», ТОВ «Метінвест-СМЦ», ПрАТ «Київстар», ТОВ «Нова Пошта», АТ «Укргазвидобування», ТОВ «Кернел-Трейд» які були обрані в кожній галузі економіки (котра найбільше створює

ВВП) як системно-важливі, як для населення, так і для країни, підтвердили свої звання, керуючись значеннями інтегральних оцінок. У більшості підприємств та компаній високий або достатній рівень фінансово-економічної безпеки. Це свідчить про те, що підприємства здатні успішно протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, мають значний потенціал для подальшого розвитку. Також можемо припустити, що якщо галузь економіки є конкурентоспроможною, стабільною та відповідає потребам суспільства, то це створює сприятливі умови для функціонування підприємств у цій галузі, що в свою чергу знаходить своє відображення у значеннях інтегральних оцінок. На нашу думку суб'єкти приватного бізнесу, які наведені у таблиці 3.11, вже побудували ефективну систему управління своєю фінансово-економічною безпекою, вони мають достатній рівень прибутковості та ліквідності, щоб провадити свою діяльність. Крім того, ці компанії мають досвід роботи у своїх галузях і добре розуміють їхні особливості, здатні протистояти внутрішнім загрозам, при цьому найбільш суттєвими загрозами для цих підприємств є зовнішні, серед них: зміна кон'юнктури ринку, зростання конкуренції, політичні та економічні потрясіння. Ці загрози можуть бути непередбачуваними і важкими для подолання. Тому, щоб забезпечити свою економічну безпеку, компанії повинні постійно аналізувати зовнішнє середовище і розробляти плани реагування на можливі кризи.

Наведемо деякі заходи, які компанії можуть вжити для підвищення своєї стійкості до зовнішніх загроз: розширювати свою продуктову лінійку і диверсифікувати ринки збуту, розробляти нові технології та інновації, створювати резерви на випадок непередбачених обставин, співпрацювати з іншими компаніями в галузі. Запровадження цих заходів допоможе компаніям зменшити ризики, пов'язані з зовнішніми загрозами, і підвищити свою економічну безпеку.

Говорячи про ДП «НАЕК «Енергоатом» та ДП КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля», які є державними підприємствами, то їх рівень фінансово-економічної безпеки є достатнім з негативним прогнозом у випадку ДП «НАЕК «Енергоатом» та недостатнім і ще з гіршим прогнозом у випадку ДП КБ «Південне» ім. М. К.

Янгеля». Як зазначалося раніше державні підприємства, менш прибуткові ніж приватні, адже державні підприємства часто використовуються для корупційних схем, а держава не має таких же стимулів для ефективного управління, як приватні компанії. Вирішення цієї потребує комплексних рішень на рівні знову ж таки держави, більшість із підприємств, які не є стратегічно важливим, можливо приватизувати, що призведе до демонополізації та до економічного зростання.

Лише узгоджена діяльність усіх органів влади, які мають відповідні інструменти та ресурси, може забезпечити успішний розвиток України та її економічну стабільність.

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи вище викладене, можемо зазначити, що війна розв'язана РФ проти України, має руйнівні наслідки для всіх галузей економіки та суттєво впливає на рівень фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу у зв'язку з руйнуванням значної частини інфраструктури, порушення ланцюгів постачання, підвищення витрат на транспортування та зменшення обсягу виробництва. Окрім цього економічна безпека країни також відчуває наслідки війни через падіння ВВП, скорочення населення, економічну кризу.

Враховуючи це, було проведено оцінку показників діяльності великих та середніх підприємств України за 2013 – 2022 роки.

Результати оцінки свідчать про те, що кількість суб'єктів ВСБ навіть попри кризові 2014-2016 роки та 2022 рік збільшилася, але наявні суттєві коливання в їх кількості, що свідчить про необхідність створення стратегій для підтримки стійкості економіки.

Говорячи про динаміку кількості зайнятих працівників великих та середніх підприємств за 2013-2022 роки, зазначимо, що тенденція негативна, кількість працівників у кризові періоди зменшується, а в періоди відновлення суттєво не збільшується. Лише зменшення зайнятості великих підприємств з 2013 по 2022

рік склало понад 42%, а середніх підприємств - близько 15,4%. Причинами цього є наявні проблеми на ринку праці України пов'язані із недостатньою кількістю вакансій та низьким рівнем оплати праці.

Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) великими та середніми підприємствами України за 2013-2022 роки свідчить про позитивну динаміку до росту реалізації протягом досліджуваного періоду. Великі підприємства роблять значний внесок у загальний обсяг реалізованої продукції.

Динаміка чистого прибутку великих та середніх підприємств України за 2013-2022 роки після негативних наслідків 2014-2016 років демонструвала позитивну динаміку, при цьому у 2017 та 2021 році відбулося суттєве скорочення чистого прибутку середніх підприємств. У 2022 році чистий прибуток великих підприємств зменшився на 570,6 млрд грн, або на 128%, а чистий прибуток середніх підприємств - на 842,9 млрд грн, або на 201%.

Капітальні інвестиції спрямовуються на розширення та модернізацію виробництва, впровадження нових технологій, підвищення якості продукції та послуг, що в свою чергу позитивно впливає на фінансово-економічну безпеку суб'єктів ВСБ. Динаміка обсягу капітальних інвестицій суб'єктів ВСБ за 2013 – 2022 роки мала позитивну динаміку до росту, не враховуючи 2014-2015 роки, 2020 та 2022 рік.

Динаміка необоротних та оборотних активів у великого та середнього бізнесу в Україні за 2013 – 2022 роки свідчить про зростання вартості необоротних та оборотних активів. Великі підприємства в Україні мають більш розвинену матеріально-технічну базу, більший потенціал для розвитку, більші поточні ресурси та більшу частку власних джерел фінансування, проте середні підприємства мають більшу гнучкість і адаптивність, ніж великі підприємства.

Зазначимо, що повернення показників діяльності підприємств до довоєнного періоду вимагає системного підходу, розробки нових стратегій і заходів, як на рівні підприємств, так і на рівні країни.

Запропонований нами методичний підхід до оцінювання фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу містить 4 складові

показників (фінансова, інтелектуальна та кадрова, технічна, ринкова) та базується на визначені інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки суб'єкта ВСБ.

Провівши моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні, розвинули думку про те, що досліджувані підприємства вже побудували ефективну систему управління своєю фінансово-економічною безпеки, вони мають достатній рівень прибутковості та ліквідності, щоб провадити свою діяльність. Найбільш суттєвими загрозами для цих підприємств є зовнішні, серед них: зміна кон'юнктури ринку, зростання конкуренції, політичні та економічні потрясіння.

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

4.1. Імплементация міжнародного досвіду забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні

Для забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу необхідно розробити і впровадити відповідну політику, яка буде спрямована на запобігання і мінімізацію внутрішніх і зовнішніх загроз. Така політика повинна бути системною і комплексною, а її заходи повинні бути адекватними конкретним загрозам. Без такої політики ВСБ не зможе вийти з кризи і забезпечити ефективний розвиток. Тому вивчення закордонного досвіду у сфері економічної безпеки є важливим завданням для ВСБ України.

Проблема економічної безпеки стала актуальною в період становлення капіталізму, коли в європейських країнах виникла необхідність забезпечення добробуту і безпеки підприємців. Жан-Жак Руссо в трактаті «Про суспільний договір» підкреслював, що турбота про безпеку є найважливішою функцією держави. У той час безпеку розуміли як стан спокою, що забезпечується відсутністю реальної небезпеки та наявністю матеріально-організаційної структури [92,96].

Економічна безпека та економічна теорія взаємопов'язані, але цей зв'язок не завжди чітко розуміється. Наприклад, вважається, що загрози національній економіці виникають спонтанно, і протидія їм є безпосередньою реакцією на ці загрози. Однак насправді розуміння того, що є загрозою, і методів боротьби з нею, формується під впливом економічної теорії. Між виникненням загрози та формуванням комплексу заходів протидії їй завжди існує проміжна ланка — економічна концепція, яка обґрунтовує та пояснює цю проблему.

Серед основних проблем економічної безпеки великих і середніх підприємств України можна виділити такі: нестабільність макроекономічного середовища, недосконалість системи державного регулювання, недосконалість внутрішнього управління.

Впровадження питань економічної безпеки в реалії діяльності підприємств вимагає вивчення і використання зарубіжного досвіду. Країни з економічною стабільністю мають позитивний досвід у регулюванні економічної безпеки, який може бути адаптований для вітчизняних умов. Проаналізуємо, як в деяких країнах вирішуються різні аспекти забезпечення економічної безпеки. Цей досвід може бути адаптований для великого та середнього бізнесу в Україні.

У країнах зі стабільною економікою, де великий та середній бізнес є важливим сектором економіки, останнім часом здійснюються заходи щодо покращення його умов. Зокрема, було скасовано ряд адміністративно-законодавчих обмежень, застосовано стимулюючу функцію оподаткування та створено сприятливі фінансово-економічні умови для інвестицій та розвитку підприємництва.

Країни Західної Європи та Японія, які впровадили заходи щодо підтримки великого та середнього бізнесу, досягли значних успіхів у розвитку підприємництва. Це дозволило їм зайняти перші місця у світових рейтингах за показниками адаптації підприємств у правовій та економічній сферах. Інвестори цінують такі країни за сприятливі умови для розвитку бізнесу [93,97].

Американський досвід у сфері економічної безпеки є цінним, оскільки термін «економічна безпека» був введений у США ще в 1904 році президентом Теодором Рузвельтом [98].

У 1970-х роках відбулося переосмислення ролі економічних факторів у національній безпеці. Уряд США прийшов до висновку, що економічна безпека є не менш важливою, ніж військова безпека. Це призвело до розробки нового підходу до національної безпеки, який включав в себе захист економічних інтересів США [99].

У відповідь на зростання зовнішніх загроз і переосмислення ролі економічних факторів у національній безпеці, уряд США впровадив ряд нових заходів щодо забезпечення економічної безпеки. Ці заходи включали в себе [100]:

- введення торгових санкцій проти країн, які порушують міжнародні торговельні правила або вчиняють інші дії, які завдають шкоди американському бізнесу;

- розвиток нових технологій, які можуть допомогти американським компаніям залишатися конкурентоспроможними;

- надання підтримки американським компаніям у сфері технологій та інновацій.

- Серед найбільш значимих американських законів, які регулюють економічну безпеку країни, можна виділити такі [102]:

- у 1947 році прийнято закон про національну безпеку (National Security Act of 1947). Цей закон визначає основні завдання уряду США у сфері національної безпеки, включаючи захист економічних інтересів США;

- у 1974 році прийнято закон про торгівлю 1974 року (Trade Act of 1974). Цей закон дозволяє уряду США впроваджувати торгові санкції проти країн, які порушують міжнародні торговельні правила або вчиняють інші дії, які завдають шкоди американському бізнесу;

- у 1980 році було прийнято закон про захист інтелектуальної власності 1980 року (Intellectual Property Rights Enforcement Act of 1980). Цей закон дозволяє уряду США вживати заходів для захисту американської інтелектуальної власності від крадіжки та порушення;

- у 2014 році було прийнято закон про кібербезпеку 2014 року (Cybersecurity Act of 2014). Цей закон вимагає від федеральних агентств США розробити та впровадити програми кібербезпеки.

Ці закони забезпечують правову основу для реалізації політики уряду США у сфері забезпечення економічної безпеки великого та середнього бізнесу.

Вони визначають основні принципи та правила, якими керується уряд США у своїй діяльності з захисту економічних інтересів країни.

У Франції питання соціально-економічної безпеки бізнесу почали обговорювати ще в 1950-х роках. Наприкінці 1990-х років уряд Франції прийняв низку нормативно-правових актів, які покликані були покращити соціально-економічний стан безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. Це було необхідно у зв'язку з інтеграцією Франції до Європейського Союзу [101].

Фінансово-економічна безпека великих та середніх підприємств у Франції наприкінці ХХ століття регулювалась в трьох напрямках. По-перше, це захист від економічних криз. Уряд Франції вживав заходів для пом'якшення наслідків економічних криз, таких як підвищення податків на прибуток, надання фінансової допомоги підприємствам, які постраждали від кризи. По-друге, захист від конкурентного середовища, були вжиті заходи для захисту підприємств від недобросовісної конкуренції, таких як впровадження антимонопольного законодавства, контроль за концентрацією капіталу. По-третє, захист від міжнародних загроз. Уряд Франції вживав заходів для захисту підприємств від міжнародних загроз, таких як торговельні війни та інших [104].

Французька система забезпечення економічної безпеки підприємств була ієрархічною. На вищому рівні діяло управління з підтримки соціально-економічної безпеки великих та середніх підприємств при Міністерстві економіки та фінансів. Воно займалося загальним захистом підприємств та забезпеченням керівництва необхідною інформацією. На нижчому рівні діяло управління з підтримки соціально-економічної безпеки підприємств при Державному казначействі. Воно спеціалізувалося на митних питаннях та захисті підприємств від економічних загроз, пов'язаних з міжнародною торгівлею.

У Великобританії, Італії та Іспанії система забезпечення соціально-економічної безпеки підприємств базується на дієвій нормативно-правовій базі. Ця база забезпечує стабільність і ефективність системи, що дозволяє підприємствам цих країн успішно функціонувати в складних економічних умовах.

Фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу в Іспанії забезпечується за допомогою комплексу заходів, які впроваджуються урядом Іспанії, Європейським Союзом та самими підприємствами. Уряд Іспанії видає закони, які створюють правову основу для діяльності підприємств і захисту їхніх інтересів. Наприклад, Закон про торгівлю 2007 року визначає правила торгівлі в Іспанії, включаючи правила захисту вітчизняних підприємств від іноземної конкуренції. Уряд Іспанії надає фінансову підтримку підприємствам, які постраждали від економічних криз або інших несприятливих обставин. Наприклад, Фонд реструктуризації та санації підприємств (FROB) надає фінансову допомогу підприємствам, які знаходяться на межі банкрутства [105].

Японія, як перша країна Далекого Сходу, яка вступила в епоху глобалізації, усвідомила необхідність державної підтримки великого та середнього бізнесу. Цей сектор економіки є найбільш динамічним і конкурентоспроможним, і він відіграє важливу роль у розвитку країни [94].

Японська культура є основою успіху країни. Японці вміють зберігати свої традиції, при цьому адаптуючи їх до нових реалій. Це дозволяє їм досягати високих результатів у різних сферах, включаючи економіку. Особлива увага приділяється культурі управління та макроекономічному регулюванню.

Існують два основних принципи формують підходи щодо питань економічної безпеки японських підприємств. Перший принцип передбачає створення сприятливих умов для розвитку економіки країни, таких як стабільність валюти, низький рівень інфляції, низький рівень безробіття. Стабільне економічне середовище сприяє розвитку бізнесу і створює умови для його конкурентоспроможності. Другий принцип передбачає створення умов для розвитку підприємств, які сприяють досягненню національних інтересів країни, таких як розвиток науки і технологій, створення нових робочих місць, підвищення рівня життя населення [95].

Німецький уряд підтримує соціально-економічну безпеку компаній через систему соціального страхування. Цей захист базується на діючих законах, які

гарантують права громадян, економічну та соціальну справедливість. Така політика сприяє добробуту населення та стримує розшарування суспільства.

Аналіз світового досвіду створення належного рівня економічної безпеки великого та середнього бізнесу показує, що держава відіграє в цьому ключову роль. Країни з розвинутою економікою розуміють, що інновації та розвиток науки і техніки є ключем до економічної безпеки їхніх підприємств. Тому вони інвестують у ці сфери, створюють сприятливі умови для розвитку науки і техніки, і стимулюють підприємства до інноваційної діяльності.

Отже, підсумовуючи вище викладене, можемо зробити висновок, що український великий та середній бізнес може підвищити свою фінансово-економічну безпеку, вивчивши досвід інших країн. Аналіз ефективних практик розвинених країн та врахування помилок, які вони зробили, допоможуть створити ефективний комплекс заходів.

Найважливішими засобами забезпечення економічної безпеки підприємств є:

- створення дієвої нормативно-правової бази, яка б визначала права та обов'язки сторін та гарантувала захист від зовнішніх та внутрішніх загроз;
- ефективне використання кадрового потенціалу підприємства, що передбачає мотивацію, оцінку та використання знань та умінь кожного фахівця;
- впровадження інноваційних технологій, які підвищують конкурентоспроможність підприємства.

На мікрорівні підприємства повинні постійно інвестувати в розвиток, зміцнювати свої конкурентні позиції та бути готовими до будь-яких загроз. На макрорівні держава повинна створювати сприятливі умови для діяльності підприємств та підтримувати їх економічну безпеку.

4.2. Удосконалення інституційного забезпечення та формування державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу

Інституційне забезпечення економічної безпеки держави - це сукупність правил, норм, інститутів і організацій, які спрямовані на захист економічних інтересів держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Основними завданнями інституційного забезпечення економічної безпеки держави є: забезпечення сталого економічного зростання; захист національних економічних інтересів; протидія економічним загрозам; формування сприятливого економічного середовища для розвитку суб'єктів господарювання.

Інституційне забезпечення економічної безпеки держави включає в себе [106]:

- нормативно-правове забезпечення;
- організаційне забезпечення;
- інформаційне забезпечення;
- науково-аналітичне забезпечення.

Нормативно-правове забезпечення економічної безпеки держави складається з законів, підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють економічні відносини в державі. Цей блок забезпечує правову базу для реалізації державної політики в сфері економічної безпеки.

Організаційне забезпечення економічної безпеки держави включає в себе систему органів державної влади і місцевого самоврядування, які відповідають за реалізацію державної політики в сфері економічної безпеки. Цей блок забезпечує ефективну взаємодію між різними органами влади та організаціями.

Інформаційне забезпечення економічної безпеки держави включає в себе систему збору, обробки та аналізу інформації про економічні загрози та стан економічної безпеки держави. Цей блок забезпечує своєчасне виявлення та оцінку економічних загроз.

Науково-аналітичне забезпечення економічної безпеки держави включає в себе систему наукових досліджень, які спрямовані на розробку теоретичних

основ і практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки держави. Цей блок забезпечує наукову обґрунтованість державної політики в сфері економічної безпеки.

Інституційне забезпечення економічної безпеки держави є важливим фактором, який визначає рівень економічної безпеки держави. Ефективне інституційне забезпечення сприяє створенню сприятливих умов для розвитку економіки держави та захисту її економічних інтересів.

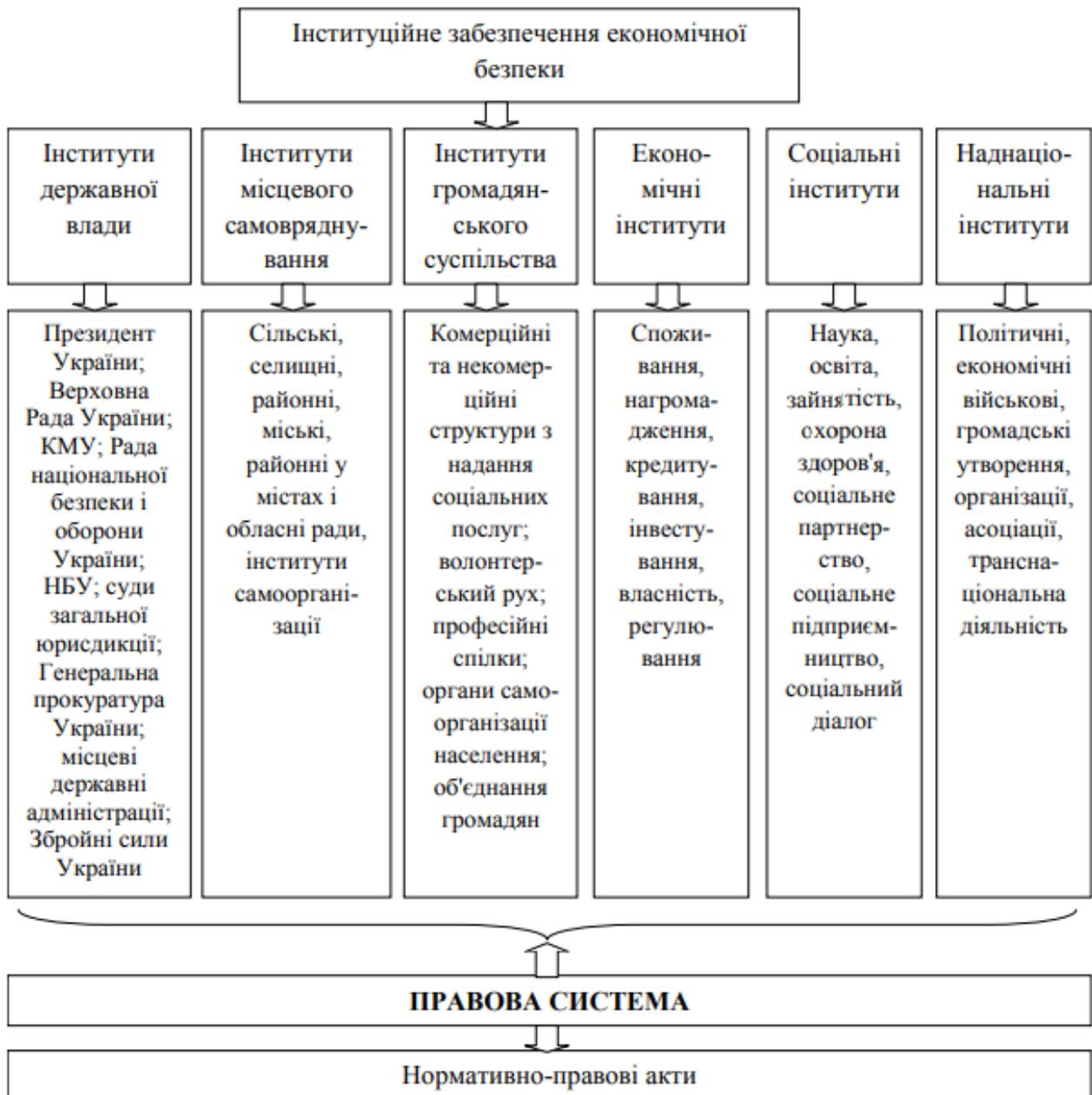

Рис. 4.1. Інституційне забезпечення економічної безпеки

*Складено автором на основі [107]

Інституційне забезпечення управління національною економікою, орієнтоване на забезпечення економічної безпеки, є однією з вирішальних домінант збалансованого розвитку. Адже економічна безпека, будучи синтетичною категорією, має доволі широку інтерпретацію, і, насамперед, у контексті збалансованого розвитку запобігає порушенню відтворювальних пропорцій, дисбалансу зв'язків між різними компонентами системи, забезпечує стійкість економічної системи, підвищує здатність витримувати внутрішні та зовнішні навантаження. При цьому саме інституційний вектор через правові, політичні, економічні механізми може забезпечити цілісність економічної системи, посилити її здатність зберігати динамічну рівновагу, успішно адаптуватися до ендогенних та екзогенних викликів, ефективно переборювати кризові явища. Це забезпечення має містити [107]:

- інституційну архітектуру, яку утворюють наднаціональні та національні інститути (державної влади, місцевого самоврядування, громадянського суспільства, економічні, соціальні інститути), які забезпечують функціонування економічної системи як єдиного цілого (див. рис. 1);

- інституційну матрицю, яка представляє взаємодію формальних та неформальних інститутів економічної безпеки, створюючи відповідне інституційне середовище;

- інституційну динаміку, яка відображає модернізацію діючих і створення нових інститутів, які матимуть для України стратегічне значення та забезпечуватимуть збалансований розвиток.

Охарактеризуємо повноваження перерахованих вище суб'єктів у системі інституційного забезпечення економічної безпеки у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Основні суб'єкти інституційного забезпечення економічної безпеки держави та їх функції

Суб'єкт інституційного забезпечення	Функції
Президент України	Загальне керівництво у різних сферах економічної безпеки України; гарант дотримання положень Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, Верховний Головнокомандувач Збройних сил України і Голова Ради національної безпеки і оборони України
Верховна Рада України	Визначення засад структурної політики, формування законодавчої бази в сфері економічної безпеки
Рада національної безпеки і оборони України	Координація та контроль діяльності органів виконавчої влади у сферах економічної безпеки; внесення Президенту України пропозицій щодо уточнення Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України
Кабінет Міністрів України	Забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності України в проведенні структурних реформ
Національний банк України	Визначення та проведення грошово-кредитної політики, яка б максимально підтримувала стратегічні пріоритети і з одночасним дотриманням фінансової складової економічної безпеки України
Міністерства, Служба безпеки України та інші центральні органи виконавчої влади	Забезпечення виконання передбачених Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України завдань економічної політики, реалізація концепцій, програм з максимально можливим гарантуванням параметрів економічної безпеки
Місцеві державні адміністрації	Гарантування підвищення параметрів економічної безпеки територій
Державні військові організації та правоохоронні органи	Забезпечення територіальної цілісності і недоторканності кордонів, боротьба з економічною злочинністю, нівелювання негативних наслідків техногенного і природного характерів
Суди загальної юрисдикції	Неупереджене судочинство у справах про злочини, що завдають шкоди економічній безпеці України

*Складено автором за даними [108,112]

Проаналізувавши дані із таблиці 4.1, можемо зазначити, що інституційне забезпечення економічної безпеки України є комплексним і багаторівневим. У ньому беруть участь органи державної влади на різних рівнях, а також державні військові організації та правоохоронні органи. Кожний суб'єкт має свої повноваження та функції, які спрямовані на забезпечення економічної безпеки України.

Варто також зазначити, що інституціональне забезпечення економічної безпеки держави є остаточно не сформованим у системно-структурний комплекс, що не дає змоги чітко відстежувати, реагувати та вживати своєчасних і адекватних заходів із усунення загроз безпеці. Зокрема недоліком є відсутність злагодженої роботи у забезпеченні безпеки у просторово-структурному вимірі, оскільки інституційне та правове забезпечення економічної безпеки стосується передусім макрорівня, а на рівні суб'єктів господарювання воно практично відсутнє.

Попередній президент США Дональд Трамп зробив ставку на стимулювання економічного зростання країни шляхом підтримки бізнесу. Для цього він запровадив податкову реформу, яка знизила податки для підприємств та громадян, розширив економічні можливості підприємств, збільшив рівень захищеності бізнесу та забезпечив належні умови для проведення підприємницької діяльності на території США [103].

Заходи, запроваджені Дональдом Трампом, мали позитивний вплив на американську економіку. Зокрема, після податкової реформи американські підприємства інвестували в економіку країни \$1 млрд. Також був скасований закон «про захист чистої води», який обмежував права землевласників. Крім того, було розширено ринок для американських фермерів, у тому числі світовий. А американським хліборобам, які постраждали від недобросовісної торгової конкуренції, була надана допомога в розмірі \$28 млрд.

Крім зазначених досягнень, існує багато інших прикладів того, як можна сприяти розвитку фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу та економічної безпеки держави загалом. Фінансово-економічна безпека ВСБ є основою для економічної безпеки держави, тому її розвиток є важливою стратегічною метою.

В Україні досі не існує єдиного закону, який би визначав економічну безпеку підприємства. Однак, існують окремі законодавчі акти, які регулюють окремі аспекти економічної безпеки підприємств. Наприклад, Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської

діяльності» визначає загальні принципи державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства в сфері господарської діяльності, а Закон України «Про захист економічної конкуренції» визначає порядок запобігання недобросовісній конкуренції та забезпечення рівних умов для всіх гравців на ринку. Це означає, що на державному рівні немає точних критеріїв і показників стану фінансово-економічної безпеки господарських структур, які могли б використовуватися для моніторингу і контролю рівня економічної безпеки [109].

Фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу – це складне поняття, яке має різні визначення в науковій літературі. Однак, більшість дослідників погоджуються, що це стан, який характеризується здатністю суб'єкта ВСБ протистояти загрозам, ризикам та небезпекам [110-111].

Виходячи з цього адміністративно-правове забезпечення економічної безпеки підприємництва та державна політика в цій сфері має на меті захистити суб'єкта ВСБ від ризиків та загроз, які виникають у процесі їхньої діяльності. До таких ризиків належать:

- корупція та неформальні домовленості з владними структурами, що може призвести до порушення прав та інтересів підприємств, а також до погіршення їхньої конкурентоспроможності;
- недостатній доступ до державного майна, що може ускладнити для підприємств розвиток та розширення їхніх бізнес-активів;
- неефективна діяльність державних органів влади, що може призвести до порушення прав та інтересів підприємств, а також до зниження рівня їхньої довіри до держави;
- недостатній доступ до державного фінансування, що може ускладнити для підприємств доступ до необхідних ресурсів для розвитку їхнього бізнесу;
- діяльність державних судових та правоохоронних органів, може призвести до порушення прав та інтересів підприємств, а також до зниження рівня їхньої інвестиційної привабливості;

– рейдерство, яке може призвести до захоплення підприємств третіми особами.

Ризики для економічної безпеки суб'єкта ВСБ часто виникають внаслідок дій органів державного управління. Це може бути як пряме втручання органів влади в діяльність підприємств, так і опосередковані дії, наприклад, через корупцію.

Такі ризики є викликом не лише для підприємництва, а й для економічної безпеки держави. Вони можуть призвести до відтоку інвестицій, міграції підприємців та зниження конкурентоспроможності країни.

Наприклад, через свавілля чиновників та корупцію Україна є непопулярною країною для інвестицій. Підприємці, які вже працюють в Україні, намагаються зберегти свій капітал, мігруючи за кордон. Міжнародні корпорації намагаються скористатися можливістю домовленості з недобросовісним чиновником, щоб отримати конкурентні переваги.

Це призводить до негативних наслідків для економіки країни. Знижується рівень інвестицій, скорочується виробництво, зростає безробіття.

Щоб зменшити ризики для економічної безпеки суб'єкта ВСБ, необхідно реформувати систему державного управління. Потрібно підвищити ефективність роботи органів влади, боротися з корупцією та забезпечити дотримання прав підприємців.

Один із шляхів вирішення цієї проблеми – це відкритість та контроль з боку громадськості.

Відкритість дозволяє громадськості отримувати інформацію про діяльність органів влади та контролювати їхню роботу. Наприклад, тендерна політика стала більш прозорою завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям. Це дозволяє громадськості стежити за тим, щоб тендери проводилися справедливо та прозоро.

Контроль з боку громадськості також є важливим для забезпечення дотримання прав підприємців. Наприклад, громадські організації можуть контролювати діяльність державних органів влади, які відповідають за захист

прав підприємців. Це допомагає запобігати корупції та іншим порушенням прав підприємців.

Відкритість та контроль з боку громадськості є важливими інструментами для забезпечення економічної безпеки держави. Вони допомагають запобігати корупції та іншим загрозам, які можуть негативно вплинути на розвиток економіки країни.

З позиції інституційного забезпечення та адміністративного права забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу можна розглядати як набір заходів, які вживаються державою для захисту прав і інтересів підприємців від зовнішніх і внутрішніх загроз. Ці заходи спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва, яке включає в себе такі елементи.

По-перше, це забезпечення дотримання прав і законних інтересів підприємців. Державна політика повинна гарантувати дотримання прав підприємців на свободу підприємницької діяльності, на рівне ставлення до всіх підприємців, на захист від необгрунтованого втручання органів державної влади та місцевого самоврядування.

По-друге, це створення сприятливого режиму оподаткування. Податкова політика повинна бути спрямована на стимулювання підприємницької діяльності, на забезпечення справедливого оподаткування підприємців.

По-третє, проведення ефективної регуляторної політики. Регуляторна політика повинна бути спрямована на мінімізацію бюрократичного навантаження на підприємців, на забезпечення прозорості та зрозумілості регулювання.

По-четверте, забезпечення доступу до ресурсів. Держава повинна сприяти забезпеченню підприємців ресурсами, необхідними для їхньої діяльності, такими як кредитні ресурси, земельні ділянки, державне майно.

По-п'яте, проведення державної підтримки підприємництва. Держава повинна надавати підприємцям різноманітну підтримку, таку як гранти, субсидії, податкові пільги.

Держава може забезпечити фінансово-економічну безпеку ВСБ, декількома способами. По-перше, забезпечить загальний розвиток економіки країни. Це означає, що держава повинна створювати сприятливі умови для підприємництва, такі як стабільна політична ситуація, ефективна правова система, розвинена інфраструктура.

По-друге, буде враховувати потреби підприємців у своїй діяльності. Це можна зробити за допомогою правового моніторингу підприємницьких потреб, який передбачає вивчення проблем, з якими стикаються суб'єкта ВСБ, і розробку заходів для їх вирішення.

По-третє, створювати прозорі та зрозумілі правовідносини. Це означає, що держава повинна забезпечити доступність інформації про правове регулювання підприємницької діяльності, а також зробити це регулювання простим і зрозумілим для підприємців.

По-четверте, створювати можливості для контролю за органами державної влади з боку громадськості. Це означає, що держава повинна забезпечувати прозорість діяльності органів державної влади, а також доступ громадськості до інформації про їхню роботу.

По-п'яте, створювати сприятливі умови для розвитку конкуренції. Конкуренція є одним із найважливіших факторів, які сприяють економічному розвитку. Держава повинна забезпечувати рівні умови для конкуренції між суб'єктами ВСБ, а також захищати конкуренцію від монополізації.

Для забезпечення економічної безпеки держави, підприємств та окремих громадян, як суб'єктів господарювання, необхідна дієва система правового врегулювання. Порушення принципу дієвого правового врегулювання економічної безпеки неминуче призводить до виникнення загроз та ризиків.

4.3. Стратегічні пріоритети формування та реалізації державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в несприятливих умовах функціонування

Великий і середній бізнес є важливим фактором економічного розвитку України. Він забезпечує значну частину ВВП, створює робочі місця та інвестує в розвиток країни. У несприятливих умовах функціонування, таких як війна, економічні кризи, політична нестабільність, великий і середній бізнес особливо потребує підтримки держави.

Сьогодні великий і середній бізнес вимушений функціонувати в найнесприятливіших умовах функціонування починаючи з моменту незалежності України. Війна розв'язана РФ проти України, за підрахунками Світового банку вже коштувала нам € 349 млрд. дол. США збиткам та падінням ВВП за 2022 рік на 33,2%.

Таким чином, активні військові дії мають негативний вплив на фінансово-економічну безпеку ВСБ. Цей вплив проявляється у вигляді прямих та опосередкованих наслідків, які формують ряд викликів для довгострокової стабільності функціонування економічної системи як у макро-, так і у мікроекономічному розрізі.

В умовах воєнного часу державне регулювання відіграє провідну роль у формуванні макросередовища, яке впливає на мікросередовище підприємництва.

Для досягнення безпекового синергізму необхідно, щоб державна економічна політика та внутрішні системи забезпечення фінансово-економічної безпеки ВСБ були злагодженими. Це дозволить ефективно реагувати на оперативні виклики та загрози, мінімізуючи втрати.

Державна політика забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу - це комплекс заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку та функціонування великого та середнього бізнесу, а також на захист його від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Основними завданнями та метою даної політики мають бути:

- сприяти розвитку конкурентоспроможності великого та середнього бізнесу;
- забезпечити захист інтересів великого та середнього бізнесу від монополізму, корупції та інших негативних явищ;
- створити умови для доступу великого та середнього бізнесу до фінансових ресурсів, технологій та інфраструктури;
- забезпечити захист великого та середнього бізнесу від надзвичайних ситуацій та інших загроз.

Основними напрямками державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу є: фінансово-кредитна політика, податкова політика, державне регулювання, інфраструктурне забезпечення.

Фінансово-кредитна політика, яка спрямована на забезпечення доступу великого та середнього бізнесу до кредитних ресурсів на вигідних умовах. Податкова політика, яка спрямована на зниження податкового навантаження на великий та середній бізнес. Державне регулювання, яке спрямоване на захист прав та інтересів великого та середнього бізнесу. Інфраструктурне забезпечення, яке спрямоване на створення сприятливих умов для розвитку великого та середнього бізнесу.

Оскільки в умовах воєнного стану макросередовище, на яке чинить провідний вплив система державного регулювання, та мікросередовище підприємництва, яке складається з конкретних підприємств, взаємопов'язані та взаємодіють, необхідно розглянути основні напрямки безпекового регулювання макроекономічного середовища в умовах воєнного стану, а також відповідні заходи безпекової стабілізації внутрішнього середовища підприємницьких структур.

Основні напрямками безпекового регулювання макроекономічного середовища в умовах воєнного стану зображені на рисунку 4.2

Формування комплексної програми відновлення пошкодженої інфраструктури

- програма повинна включати в себе чітке визначення пріоритетів, техніко-економічне обґрунтування, розподіл зон відповідальності та джерел залучення ресурсів

Запровадження податкових пільг для підприємств, що активно провадять інноваційну діяльність або надають значні обсяги гуманітарної допомоги

- сприятиме стимулюванню інноваційної діяльності та соціальної відповідальності підприємств.

Розширення переліку товарів критичного імпорту

- дозволить забезпечити безперервність виробництва вітчизняних товарів та послуг

Реалізація державного замовлення або відповідних програм відновлення пошкодженої інфраструктури згідно принципу локалізації

- сприятиме розвитку вітчизняного виробництва та створенню нових робочих місць

Переорієнтація сировинних галузей економіки на експортоорієнтовані галузі промислової переробки

- дозволить підвищити додану вартість вітчизняних товарів та послуг

Залучення іноземних партнерів, міжнародних організацій, ініціювання створення грантових програм відновлення та підтримки підприємництва.

- сприятиме залученню інвестицій та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств

Цифровізація системи обов'язкової звітності підприємств

- дозволить знизити адміністративне навантаження на підприємства.

Посилення антикорупційного контролю цільового використання бюджетних коштів

- сприятиме прозорості та ефективності використання державних коштів

Створення тристоронніх платформ комунікаційної взаємодії підприємницького сектору, держави та громадськості

- сприятиме ефективному обміну інформацією та співпраці між цими сторонами

Рис. 4.2. Основні напрямки державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу умовах війни

*Складено автором

Стратегічні пріоритети державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу повинні бути спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку конкурентоспроможності великого та середнього бізнесу. Це передбачає, зокрема, створення умов для доступу великого та середнього бізнесу до фінансових ресурсів, технологій та

інфраструктури, а також захист його від монополізму, корупції та інших негативних явищ.

Забезпечення захисту інтересів великого та середнього бізнесу від зовнішніх та внутрішніх загроз. Це передбачає, зокрема, захист великого та середнього бізнесу від надзвичайних ситуацій, воєнних дій та інших ризиків.

Зниження податкового навантаження на великий та середній бізнес. Це дозволить підприємствам мати більше коштів для інвестицій у розвиток та підвищення конкурентоспроможності.

Розвиток системи фінансової підтримки великого та середнього бізнесу. Це може включати надання доступу до кредитних ресурсів на вигідних умовах, а також грантів та інших форм державної підтримки.

Захист прав та інтересів великого та середнього бізнесу від неправомірного втручання у господарську діяльність, що передбачає, зокрема, створення ефективного механізму захисту від корупції та інших зловживань з боку органів державної влади та місцевого самоврядування.

Створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні, передбачає, забезпечення верховенства права, прозорості та ефективності державного управління, а також дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини та бізнесу.

Надання компенсацій за збитки, завдані внаслідок війни, що допоможе підприємствам відновити своє майно та активи, а також підтримка релокації бізнесу в безпечні регіони України, що дозволить підприємствам продовжити свою діяльність та підтримати економіку країни.

До основних заходів безпекової стабілізації внутрішнього середовища підприємницьких структур в умовах воєнного стану можна віднести наступне.

По-перше, забезпечення безперервності виробництва та постачання товарів і послуг. Для цього необхідно провести аудит кількісного складу штату суб'єкта ВСБ, виробничої програми, кількісного та структурного складу асортиментного ряду продукції на предмет виявлення додаткових безпекових резервів. Також необхідно переглянути існуючий перелік постачальників

суб'єкта ВСБ на предмет ризикованості та розробити резервні сценарії забезпечення безперервності виробничого процесу на випадок зриву термінів поставок.

По-друге, захист прав власності та інтересів бізнесу. Для цього необхідно переглянути поточні плани розвитку суб'єкта ВСБ з урахуванням стабілізаційних/антикризових заходів, розробити сценарії роботи суб'єкта ВСБ на випадок пошкодження складових елементів виробничої інфраструктури, а також дотримуватися рекомендацій державних та місцевих органів влади щодо забезпечення безпечності трудового процесу в умовах воєнного стану.

По-третє, сприяння розвитку внутрішньої інфраструктури підприємств. Для цього необхідно використовувати підходи антисипативного управління з метою своєчасного виявлення зміни внутрішнього та зовнішнього середовища шляхом дослідження слабких сигналів про небезпеку. Також необхідно розробити детальний план релокації суб'єкта ВСБ на випадок перенесення зони бойових дій у безпосередню близькість до територіального місцезнаходження суб'єкта ВСБ, а також переглянути існуючі посадові інструкції з метою вилучення з них непродуктивно-бюрократичних операцій.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення є складним і багатограним завданням. Це завдання потребує злагодженої взаємодії держави та підприємців. Держава повинна створювати сприятливі умови для діяльності підприємств, зокрема, забезпечувати макроекономічну стабільність, захищати права власності та інтереси підприємців, а також сприяти розвитку внутрішньої інфраструктури підприємств.

Суб'єкти ВСБ, зі свого боку, повинні розробляти ефективні заходи щодо стабілізації внутрішнього середовища, зокрема, забезпечувати безперервність виробництва та постачання товарів і послуг, захищати права власності та інтереси суб'єкта ВСБ, а також сприяти розвитку внутрішньої інфраструктури суб'єкта ВСБ.

Висновки до розділу 4

Узагальнюючи вищевикладене, можемо зазначити наступне, фінансово-економічна безпека великого та середнього бізнесу є важливою умовою для його сталого розвитку. Без такої безпеки бізнес не зможе ефективно конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також буде вразливим до економічних криз та інших потрясінь. Для цього необхідно розробити і впровадити відповідну політику, яка повинна бути системною і комплексною, а її заходи повинні бути адекватними конкретним загрозам.

Проаналізувавши досвід різних країн світу у забезпеченні фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу, визначили, що він є корисним для України, а його імплементація є важливим завданням. У країнах зі стабільною економікою останнім часом здійснюються заходи щодо покращення умов ведення бізнесу шляхом скасування ряду адміністративно-законодавчих обмежень, створення сприятливих фінансово-економічних умов.

Країни Західної Європи та Японія, які впровадили заходи щодо підтримки великого та середнього бізнесу, досягли значних успіхів у розвитку підприємництва. Це дозволило їм зайняти перші місця у світових рейтингах за показниками адаптації підприємств у правовій та економічній сферах. Інвестори цінують такі країни за сприятливі умови для розвитку бізнесу. США прийняли ряд фундаментальних законів та заходів, які дозволили забезпечити реалізацію політики уряду у сфері забезпечення економічної безпеки великого та середнього бізнесу. Аналіз світового досвіду створення належного рівня економічної безпеки великого та середнього бізнесу показує, що держава відіграє в цьому ключову роль.

Дослідивши інституційне забезпечення та формування державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу дійшли висновку, що менеджмент суб'єкта великого та середнього бізнесу самостійно реалізує засади побудови ефективної системи управління фінансово-економічною безпекою, при цьому інституційне забезпечення економічної безпеки України є комплексним і багаторівневим, що включає в себе велику

кількість суб'єктів державної влади, місцевого самоврядування, громадянського суспільства, економічні, соціальні та наднаціональні інститути.

Основними заходами, які спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва є: забезпечення дотримання прав і законних інтересів підприємців, створення сприятливого режиму оподаткування, проведення ефективної регуляторної політики, забезпечення доступу до ресурсів, проведення державної підтримки підприємництва.

Стратегічними пріоритетами формування та реалізації державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в несприятливих умовах функціонування є: створення сприятливих умов для розвитку конкурентоспроможності великого та середнього бізнесу, забезпечення захисту інтересів великого та середнього бізнесу від зовнішніх та внутрішніх загроз, зниження податкового навантаження на великий та середній бізнес, розвиток системи фінансової підтримки великого та середнього бізнесу, захист прав та інтересів великого та середнього бізнесу від неправомірного втручання у господарську діяльність, що передбачає, зокрема, створення ефективного механізму захисту від корупції та інших зловживань з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні, надання компенсацій за збитки, завдані внаслідок війни, що допоможе підприємствам відновити своє майно та активи, а також підтримка релокації бізнесу в безпечні регіони України.

ВИСНОВКИ

Поступальний розвиток і стабільне функціонування українського великого та середнього бізнесу в сучасних складних економічних умовах суттєво ускладнюється наявністю реальних економічних та політичних загроз різного виду та характеру, як від зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Виходячи з цього, надзвичайно актуальним стає підвищення контролю за станом фінансово-економічної безпеки великих та середніх підприємств та реальне забезпечення можливостей усунення наявних загроз на базі проведення оцінки рівня економічної безпеки та ефективних дій по підтримці його необхідного значення. Дослідження методологічної та теоретико-методичної сутності дефініції «фінансово-економічна безпека», визначення її особливостей, принципів формування та реального використання у виробничо-підприємницькій діяльності кожного підприємства, установи, організації представляє собою, на наш погляд, надзвичайно важливу теоретико-методичну задачу, від успішного вирішення якої залежить сталий розвиток підприємства, регіону, галузі і країни в цілому. Особливого значення ці питання набувають в умовах повномасштабної війни російської федерації проти нашої країни, що нагально потребує майбутнього відновлення економічного потенціалу України.

Було визначено, що фінансово-економічна безпека суб'єкта великого та середнього бізнесу – це, такий його стан, який дозволяє мінімізувати дію негативних зовнішніх та внутрішніх чинників та формувати підґрунтя для ефективного функціонування та розвитку у майбутньому. Наукові доробки вітчизняних вчених свідчать про те, що сутність поняття «фінансово-економічна безпека підприємства» трактується на основі таких підходів: як частина загальної безпеки підприємства, що вимагає відповідного набору інструментів для її забезпечення, як окремий важіль управління підприємством, який передбачає здатність ефективно використовувати фінансові ресурси, здатність підприємства зберігати свою фінансову стійкість в умовах дії зовнішніх та

внутрішніх негативних чинників, як важливий елемент у захисті фінансових інтересів підприємства від потенційних небезпек та ризиків, як процес активного управління ризиками для забезпечення стабільності та здатності підприємства реагувати на фінансові загрози.

Об'єктом фінансово-економічної безпеки суб'єкта ВСБ є фінансова діяльність самого підприємства. Суб'єктами цієї безпеки є керівництво суб'єкта ВСБ та його працівники, незалежно від їх посад та обов'язків. Предметом фінансово-економічної безпеки суб'єкта ВСБ є різноманітні фінансові аспекти, які підприємство повинно захищати та забезпечувати їхню стабільність і стійкість.

У роботі було визначено, що детермінантами фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу називають фактори, які впливають на рівень безпеки. Фактори можливо розділити на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх факторів відносяться: ефективність управління підприємством, стабільність фінансового стану (платоспроможності, рентабельності, ліквідності), відповідність системи управління ризиками вимогам безпеки. До зовнішніх - стан економіки країни, стан конкурентного та нормативно-правового середовища. Також у своїй діяльності суб'єкти великого та середнього бізнесу зіштовхуються з рядом загроз, які класифікуються на внутрішні та зовнішні та безпосередньо впливають, як на державу так і на ВСБ.

Нами було визначено, що український бізнес в сучасних умовах діє в умовах численних загроз та викликів. Ці загрози можуть призвести до зниження фінансово-економічної безпеки бізнесу, а також до негативних наслідків для економіки країни. Негативний вплив від війни розв'язаної РФ проти України на функціонування великих та середніх підприємств важко оцінити. Демографічна криза, руйнування логістичних ланцюжків, об'єктів інфраструктури значно ускладнюють функціонування великих та середніх підприємств.

Досліджено питання впливу фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу на стійкість національної економіки. Великий і середній бізнес є важливим сектором економіки України. Він забезпечує значну частину

ВВП, створює робочі місця та сплачує податки, при цьому Держава створює передумови функціонування ВСБ та суттєво впливає на рівень фінансово-економічної безпеки. Основними фактори з боку держави, які впливають на фінансово-економічну безпеку ВСБ є: стан економіки країни, рівень корупції, стабільність політичного режиму, інвестиційний клімат, кон'юнктура ринку, правове середовище.

Визначено, що в умовах нестабільного ринкового оточення важливим аспектом успішного підприємництва є антикризове управління, також відоме як кризовий менеджмент. В цілому це система, яка забезпечує стійке функціонування підприємства за рахунок своєчасного виявлення та подолання загроз як ззовні, так і всередині. Основними завданнями антикризового управління є вчасне виявлення потенційних ризиків, відповідне визначення їх розміру та вагомості, ефективну реакцію на суттєві ризики, систематичний контроль і моніторинг як ризиків, так і заходів щодо їх зменшення, а також регулярне повідомлення керівництва про існуючі ризики та розробку стратегії антикризового управління.

Проаналізувавши наукові підходи до формування фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу було визначено основні групи підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва. До них можна віднести: дослідження грошових потоків, оцінка фінансової стійкості підприємства, методи прогнозування банкрутства, визначення інтегральних показників, фінансові показники-індикатори, ресурсно-функціональний підхід.

У роботі нами було систематизовано основні критерії та показники фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу. Показники фінансово-економічної безпеки - це конкретні величини, які характеризують фінансовий стан та фінансову діяльність підприємства. Зазвичай їх об'єднують в групи та вони характеризують такі аспекти фінансово-економічної безпеки, як: платоспроможність, фінансова стійкість, ефективність діяльності, рентабельність, ліквідність, оцінка основних засобів. Формування переліку показників має базуватися на таких принципах: адекватності, достовірності,

об'єктивності, практичної цінності. Критерій - це ознака, за якою можна зробити оцінку, визначення або класифікацію. Оцінка безпеки за критеріями включає в себе різні економічні оцінки, такі як: ресурсний потенціал і можливості його розвитку, цілісність території і економічного простору, суверенітет, незалежність і здатність протистояти зовнішнім загрозам, соціальна стабільність і вирішення соціальних конфліктів.

Виокремлено, що особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в умовах повоєнного відновлення економіки характеризується наступними особливостями: висока динамічність та невизначеність середовища, збільшення економічних ризиків, нестача ресурсів. Враховуючи вище сказане пропонуються різні набори індикаторів для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, підходи, а також етапи аналізу стану економічної безпеки підприємств різних видів економічної діяльності. Основними підходами є проєктний, процесний, гармонізаційний, функціональний та системний.

Визначено, що умови воєнного стану спричиняють істотні зміни у функціонуванні суб'єктів господарювання. Тому специфіка досліджень менеджменту фінансово-економічної безпеки в умовах воєнного стану має враховувати наступні особливості: відсутність стійкості зовнішнього середовища, збільшення кількості ризиків та загроз, формування нових підходів до управління фінансово-економічною безпекою.

Враховуючи ці особливості, дослідження менеджменту фінансово-економічної безпеки в умовах воєнного стану повинні зосереджуватися на наступних темах: розробка нових методів ідентифікації, оцінки та управління фінансово-економічними ризиками в умовах воєнного стану, забезпечення фінансово-економічної безпеки в довгостроковій перспективі в умовах воєнного стану, використання цифрових технологій для підвищення ефективності управління фінансово-економічною безпекою.

Оцінивши рівень фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні можемо зробити наступні висновки. Так, внаслідок бойових дій

було зруйновано або пошкоджено значну частину інфраструктури, включаючи дороги, мости, аеропорти, порти, заводи та фабрики. Це призвело до порушення ланцюгів постачання, підвищення витрат на транспортування та інші операції, а також до зменшення обсягу виробництва. Проаналізувавши основні показники діяльності великих та середніх підприємств України за 2013 – 2022 роки, можемо зробити висновок, що найбільш нагальними проблемними питання залишаються втрата виробничого та трудового потенціалу.

Дослідивши рівень фінансово-економічної безпеки провідних українських підприємств зробили висновок, що в них наявна ефективна система управління фінансово-економічної безпекою, на підприємства меншою мірою впливають внутрішні загрози, а більшою мірою – зовнішні, які створює держава. Основними зовнішніми загрозами є: непрогнозованість дій держави щодо бізнесу, посилення тиску силовиків та контрольних органів, відсутність доступу до фінансового ресурсу. Також виявлено, що приватні підприємства мають більш ефективну систему управління, ніж державні підприємства, що породжує питання приватизації держмайна, більш ефективної боротьби з корупцією, податкову та судову реформу, покращення доступу до фінансових ресурсів.

Розглянувши можливість імплементація міжнародного досвіду забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в Україні, можемо зазначити, що проаналізувавши досвід США, країн західної Європи та Японії, найважливішими засобами забезпечення економічної безпеки підприємств є: створення дієвої нормативно-правової бази, яка б визначала права та обов'язки сторін та гарантувала захист від зовнішніх та внутрішніх загроз, ефективне використання кадрового потенціалу підприємства, що передбачає мотивацію, оцінку та використання знань та умінь кожного фахівця, впровадження інноваційних технологій, які підвищують конкурентоспроможність підприємства.

Фінансово-економічна безпека ВСБ та економічна безпека держави взаємопов'язані. Для забезпечення належного рівня захищеності обох суб'єктів правовідносин необхідно, щоб ці дві складові були в гармонії.

Удосконалення інституційного забезпечення та формування державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу має відбуватися на основі таких засад: забезпечення дотримання прав і законних інтересів підприємців, створення сприятливого режиму оподаткування, проведення ефективної регуляторної політики, забезпечення доступу до ресурсів, проведення державної підтримки підприємництва.

Стратегічними пріоритетами формування та реалізації державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки великого та середнього бізнесу в несприятливих умовах функціонування є: створення сприятливих умов для розвитку конкурентоспроможності великого та середнього бізнесу, забезпечення захисту інтересів великого та середнього бізнесу від зовнішніх та внутрішніх загроз, зниження податкового навантаження на великий та середній бізнес, розвиток системи фінансової підтримки великого та середнього бізнесу, захист прав та інтересів великого та середнього бізнесу від неправомірного втручання у господарську діяльність, що передбачає, зокрема, створення ефективного механізму захисту від корупції та інших зловживань з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні, надання компенсацій за збитки, завдані внаслідок війни, що допоможе підприємствам відновити своє майно та активи, а також підтримка релокації бізнесу в безпечні регіони України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436%2D15&p=1154520013571264#Text>. (дата звернення 03.01.2024).
2. Лиса, О. В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 26. – № 1. – С. 58-64. – ISSN 1993-0259.
3. Козак, Л. С. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Економіка і управління*. 2008. №13. С. 97-101.
4. Некрасенко, Л. А. Складові управління фінансовою безпекою підприємств. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/162.pdf>. (дата звернення 01.11.2023).
5. Єпіфанов, А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.
6. Бланк І.О. Управління фінансовою безпекою підприємства. Київ: «Ельга», «Ніка-Центр». 2004. 784 с.
7. Воробйова, О. І. Фінансова безпека на мікро- та макрорівнях. *Науковий вісник*: фінанси, банки, інвестиції. 2012. №2. С. 6-10.
8. Нартова, І. В. Сутність дефініції «фінансова безпека» та суміжних категорій і понять. Полтава: ПУЕТ. 2018. 2 с.
9. Мулик, Я. І. Сутність поняття «фінансова безпека підприємства»: систематизація наукових поглядів. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету*. 2013. №3(80). С. 195-206

10. Кириченко, О. А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 10. С. 22-26.
11. П'ятницька Г. Т., Федулова І. В. Фінансова безпека країни та підприємства: визначення, взаємозв'язок і ризику забезпечення. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8059>. (дата звернення 3.11.2023).
12. Біломістна І. І., Ковальчук А. В. Оцінка стану фінансової безпеки на основі економіко-математичного моделювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 4 С. 28-32.
13. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: «Растр-7», 2020. 384 с.
14. Живко З. Б. Методологія управління економічною безпекою підприємства: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 471 с.
15. Біляк Ю. В. Основні загрози фінансовій безпеці корпоративних підприємств. *Агросвіт*. 2017. № 12. С. 20-30.
16. Смоквіна Г. А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2014. № 3 (13). С. 30-36. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>. (дата звернення 3.11.2023).
17. Внукова Н. М., Смоляк В. А. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2013. 184 с.
18. Стащук О. В. Зовнішні та внутрішні загрози фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. *Другі наукові читання пам'яті С. І. Юрія* : зб. наук. праць [м. Тернопіль, 28 листоп. 2016 р.] / уклад. В. В. Письменний, Б. В. Максимчак; відп. за вип. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 131-135.
19. Заросило В. О. Загрози фінансовій безпеці та їх класифікація. *Наукові праці МАУП*. 2017. Вип. 52 (1). С. 17-22.

20. Марусяк Н. Л., Бак Н. А. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 109-113.

21. Цвайг Х. І., Галайко Н. В. Загрози фінансовій безпеці підприємства та шляхи їх усунення. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 181-185

22. Носань Н. С. Актуальні загрози та ризики фінансової безпеки України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів. *Причорноморські економічні студії*. *Економіка та управління національним господарством*. 2019. № 40. С. 35–39.

23. Полторац А. С., Мельник О. І., Баришевська І. В. Фінансова безпека страхового ринку України. *ModernEconomics*. 2021. № 28. С. 110–117.

24. Химич І. Г., Винник Т. М., Константюк Н. І. та ін. Фінансова безпека підприємства як антикризовий метод управління. *ModernEconomics*. 2021. № 25. С. 153–159.

25. Цвайг Х. І., Галайко Н. В. Загрози фінансовій безпеці підприємства та шляхи їх усунення. *Причорноморські економічні студії*. Серія: *Економіка та управління підприємствами*. 2016. № 11. С. 181–185.

26. Ситник Н., Гаврецька І. Фінансова безпека суб'єктів господарювання як важлива складова економічної безпеки держави: *Multidisziplinäre Forschung: Perspektiven, Probleme und Muster der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zuden Materialiender II internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz (B. 1), Wien, 26. November, 2021. Wien-Vinnytsia: List Verlag. In Ullstein Buchverlage Gmb H&Europäische Wissenschafts plattform*, 2021. С. 181–185.

27. Gavurova, B., Packova, M., Misankova, M., Smrcka, L. Predictive potential and risks of selected bankruptcy prediction models in the Slovak business environment. *Journal of Business Economics and Management*. 2017. № 18 (6). С. 1156–1173.

28. Naranchimeg, L., Enkhamgalan, C. Some Issues of Financial Stability Analysis. *iBusiness*. 2020. № 12. С. 140–149.

29. Siekelova, A., Kovalova, E., Ciurlău, F. Prediction Financial Stability of Romanian Production Companies Through Altman Z-Score. *Ekonomickomanazerske spektrum*. 2019. № 2 (13). С. 89–97
30. Son, H., Hyun, C., Phan, D., Hwang, H. J. Data analytic approach for bankruptcy prediction. *Expert Systems with Applications*. 2019. № 138. С. 112816.
31. Солодовнік О. О. Основні підходи до оцінювання економічної та фінансової безпеки: сутність і напрями вдосконалення. *Бізнес Інформ*. 2021. № 2. С. 6–12.
32. Талавіра Є. В. Дослідження ризиків в системі управління фінансовою безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. С. 1–6.
33. Київська школа економіки: офіційний сайт. URL: <https://kse.ua/ua/> (дата звернення 12.11.2023).
34. Статистика Міністерства фінансів України: офіційний сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/> (дата звернення 12.11.2023).
35. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.11.2023).
36. Ринок вантажних перевезень у 2022 році. URL: <https://trademaster.ua/articles/313620> (дата звернення 12.11.2023).
37. Лучникова Т. П., Тарновська І. В., Воробйов Є. В. Адаптація транспортних підприємств України до умов воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 116-122.
38. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій: офіційний сайт. URL: <http://www.ier.com.ua/ua> (дата звернення 12.11.2023).
39. Прокопишин О. С., Трушкіна Н. В., Сербіна Т. В. Щодо організації зовнішньоекономічної логістичної діяльності аграрних підприємств в умовах війни. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1. С. 209-217.
40. Шугалій А. М. Сучасні тенденції і проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах воєнного стану. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 56. С.65-76

41. Статистика Міністерства соціальної політики України: офіційний сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення 31.12.2023).

42. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. КШЕ. 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_-Report.pdf (дата звернення 12.11.2023).

43. Онащенко Д. В. Сутність та зміст архітектури торговельних підприємств та підходів до її формування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 77–82.

44. Гавриленко Т. В., Вітко В. Ю. Механізм забезпечення антикризової діяльності підприємства. *International scientific journal*. 2015. № 8. С. 101–103.

45. Головач К. С. Формування механізму антикризового управління у сільськогосподарських підприємствах : дис. ... канд. економ. наук : 08.00.04. Житомир, 2017. 180 с.

46. Зверук Л. А., Давиденко Н. М. Антикризове управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука*. 2017. № 1(2). С. 69–75.

47. Мальчик М. В., Оплачко І. О. Механізм антикризового управління діяльністю промислових підприємств з урахуванням організації рефлексивних впливів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*. 2018. № 892. С. 140–148.

48. Мартюшева Л. С., Коренева А. Б. Формування фінансового механізму антикризового управління підприємством. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. № 28. С. 178–182.

49. Олешко А. А. Механізм антикризового управління фінансовими корпораціями. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6106>. (дата звернення 15.11.2023).

50. Погребняк А. Ю. Механізм антикризового управління на підприємствах машинобудування : дис. ... канд. економ. наук. : 08.00.04. Київ, 2016. 234 с.

51. Сак Т., Ющишина Л. Механізм антикризового управління в умовах забезпечення економічної безпеки під-приємства. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. № 2. С. 66–74.

52. Ватченко Б. С., Шаранов Р. С. Дослідження методів антикризового управління підприємства. *Актуальні проблеми сучасної науки* : матеріали ХХІХ міжнародної науково-практичної конференції, Астана – Харків – Відень : Міжнародний науковий центр, 30 квітня 2018 р. С. 41–44.

53. Шаранов Р. С., Ватченко О. Б. Архітектура механізму антикризового управління підприємства. *Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах* : матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 21 квітня 2022 р. Дніпро : УМСФ, 2022. С. 99–102.

54. Горячева К. С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3159/1/Gorjacheva.pdf>. (дата звернення: 01.12.2023).

55. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2003. № 8. С. 65–67.

56. Рета М. В., Іванова А. О. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Вісник НТУ «ХП»*. 2013. № 21 (994). С. 29–37.

57. Матвійчук Л. О. Методи визначення рівня фінансової безпеки підприємства. *Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки»*. 2010. № 4(54). С. 330–332.

58. Савицька О. І. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємницької діяльності в Україні. *Бізнес інформ*. 2012. № 8. С. 47–50.

59. Меліхова Т.О. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства як основний складник економічної безпеки: узагальнення наявних методичних підходів та критичний аналіз

60. Сиволап, Л. А. Аналіз методичних підходів до оцінки фінансової безпеки підприємства. Економічний аналіз : зб. наук. Праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. Т. 18. № 2. С. 234-238.

61. П’ятницька Г. Т. Фінансова безпека країни та підприємства: визначення, взаємозв’язок і ризики забезпечення. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=7&y=2020> (дата звернення: 01.12.2023).

62. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К.: ЦУЛ, 2008. 240 с.

63. Сусіденко В.Т. Методи оцінки фінансової безпеки торговельного підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 14. Частина 3. 2015. С. 82–85.

64. Швець Ю.О. Цикало К. С. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки промислових підприємств. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 25(1). С. 162–168. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_25%281%29__36/ (дата звернення: 01.12.2023).

65. Пойда-Носик Н.Н. Науково-методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2225-6407/article/view/16019>. (дата звернення: 01.12.2023).

66. Яструбецька, Л. Комплексна методика оцінки рівня фінансової безпеки суб’єктів підприємництва в Україні за умов гібридних загроз. Підприємництво та інновації, (17), 75-82. URL : <https://doi.org/10.37320/2415-3583/17.15> (дата звернення: 01.12.2023).

67. Картузов Є. П. Методи оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 10. С. 115-123. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2012_10_18/ (дата звернення: 01.12.2023).

68. Єрмошенко М.М., Горячева К.С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. монографія. Київ: Національна академія управління, 2010. 232 с.

69. Почечун О. І. Проблеми методики оцінки стану і рівня системи фінансової безпеки підприємств залізничного транспорту. Вісн. Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. 2012. № 41. С. 212–216.

70. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ : Видавництво КВІЦ, 1999. 462 с.

71. Барановський О. І. Фінансова безпека : монографія. Київ : Фенікс, 1999. 338 с

72. Картузов Є. П. Методи оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 10. С. 115–123.

73. Шемаєва Л. Г. Оцінка рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України. Фінанси України. 2012. № 1. С. 116–122.

74. Харазішвілі Ю. М., Дронь Є. В. Міжрегіональний рух товарів і послуг як новітній індикатор економічної безпеки регіонів України. Економіка України. 2014. № 12. С. 38–56.

75. Харазішвілі Ю., Шевченко А. Концепція модернізації сталого розвитку залізничного транспорту з позицій економічної безпеки. Банківська справа. 2017. № 2. С. 27–43.

76. Варналій З., Мехед А. Теоретико-методичні підходи до оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Випуск 32/2022. 2022. С. 204-211

77. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. 400 с.

78. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія. К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007. — 436 с

79. Krutov V.V., Pylypchuk V.H. Stanovlenniai rozvytok nederzhavnykh subiektiv sektoru bezpeky Ukrainy (systema bezpeky pidpriemnytstva): analit.dop. / za red. O. O. Kotelianets. Kyiv: NISD, 2011. 136 s.

80. Snishchenko R.H. Vyznachennia indykatoriv finansovoi bezpeky Poltavskoho rehionu. Ekonomichnyi analiz. 2017. T. 27. No 3. S.213-220.

81. Носань Н.С., Куценко Д.М. Основи забезпечення фінансово-економічної безпеки на мікро-та макрорівнях: українські реалії. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. № 2. С. 51–56.

82. Зачосова Н.В., Шостак А.В. Концептуальні засади формування комплексної системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств та фінансових установ України. Економіка та держава. 2016. № 7. С.80–83.

83. Kutsenko D.M. Methodical approaches to estimating the level of economic security of industrial enterprises. European journal of economics and management. 2020. № 6. P. 77–82.

84. Zachosova N., Koval O. Strategic Management in Ensuring Economic Security in the Digital Economy and the Vuca World. MEST Journal. 2022. № 2. P. 217–224.

85. Назаренко С.А., Зачосова Н.В., Собко В.В. Формування системи фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання та стратегічне управління нею у реаліях BANI WORLD. Підприємництво та інновації. 2022. № 23. С.59–62.

86. Ляшенко О. М. Використання проектного підходу щодо забезпечення економічної безпеки холдингу. Управління проектами та розвиток виробництва. 2008. № 4. С. 124–129.

87. Занора В.О., Сільченко Б.І. Управління системою економічної безпеки підприємства на основі проектного підходу. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип. 5(1). С. 130–133.

88. Вівчар О.І. Методологія економічної безпеки підприємства на основі застосування проєктного підходу у фокусі сучасних викликів: нормативно-правові засади. *Economic synergy*. 2021. Iss. 1. С. 38–43.

89. Шатарський А.Я. Проєктні рішення щодо зміцнення економічної безпеки підприємств мережевих структур у фокусі сучасних викликів та загроз. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Т. 6. № 2. С. 113–118.

90. Чакалов А., Носань Н. Проблеми управління фінансово-економічною безпекою бізнесу під впливом війни: традиційні напрями досліджень і проєктний підхід. *Науковий погляд: економіка та управління*. №1 (83). 2023. С. 107-109.

91. Носань Н.С., Куценко Д.М. Теоретичні засади управління фінансово-економічною безпекою на сучасному етапі розвитку безпекознавства. *Вісник Черкаського університету*. 2019. № 1. С.74–83.

92. Lekar', S. I. (2012), «Foreign experience providing economic security, administrative and legal aspects», *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 4 (2), pp. 103—111.

93. Аніщенко І.В. Оцінка ефективності реалізації та фінансове забезпечення програм розвитку малого бізнесу в регіоні. *Економіка та держава*. 2015. № 10. 3 с.

94. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. — Львів: Арал, 2008.

95. Корчевська Л.О. Міжнародний досвід формування інституціонально-правової основи безпекознавства. URL: http://ierjournal.com/journals/24/2016_4_Korchevska.pdf 90 (дата звернення 28.12.2023)

96. Chen, H.-Ju., Fang, I-H. Migration, Social Security, and Economic Growth. *Economic Modelling*. 2013. № 32. Pp. 386–399.

97. Chen, Q., Liub, J. Development Process and Perspective on Ecological Risk Assessment. *Acta Ecologica Sinica*. 2014. Vol. 34. Is. 5. Pp. 239–246.

98. Courtney, C. C., Levine, Ph. B. Recessions, Retirement and Social Security. *American Economic Review*. 2011. № 101. Pp. 23–28.

99. Hacker, J. S. The Economic Security Index: A New Measure for Research and Policy Analysis / J. S. Hacker, G. Huber, A. Nichols, Ph. Rehm, M. Schlesinger, R. G. Valletta, S. Craig. Working Paper 2012. URL: <https://www.frbsf.org/economic-research/files/wp12-21bk.pdf> (дата звернення 28.12.2023).

100. Kevin, M. M., Topel, R. H. Some Basic Economics of National Security. *American Economic Review*. 2013. № 103. Pp. 508–511.

101. Ioan-Franc, V., Diamescu, M. A. Some Opinions on the Relation Between Security Economy and Economic Security. *Romanian Journal of Economics*. 2010. Vol. 31. Pp. 129–159.

102. Jacob, S. Economic Security at Risk: Findings from the Economic Security Index / Jacob S. Hacker, Gregory A. Huber, Philipp Rhem, Mark Schlesinger and Rob Valetta. – New York : The Rockefeller Foundation. 2010. 32 p.

103. Korte, G. Trump's «America First» National Security Strategy Emphasizes Economic Competitiveness. URL: <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2017/12/18/trumps-national-security-strategy-emphasize-economiccompetitiveness/959934001/>

104. Осеpek, A. Economic Security and the European Dream. P. 41. URL: <http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/2010/Осеpekpaper.Pdf>. (дата звернення 28.12.2023)

105. Soimu, O. Exporting Economic Security Towards the European Union: Eastern Neighborhood in Contrast to Southern Mediterranean. URL: http://cks.univnt.ro/uploads/cks_2013_articles/index.php?dir=3_Administrative_and_Political_Sciences%2F&download=cks_2013_administration_011.pdf. (дата звернення 28.12.2023)

106. Олійничук О. Система економічної безпеки держави та рівні її формування: концептуальні аспекти. *Галицький економічний вісник*, 2015. Т. 48. № 1. С. 93-100.

107. Желюк Т. Економічна безпека в системі інституційного вектора збалансованого розвитку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2013. Вип. 1. С. 19—32.

108. Данилишин Б.М. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування. К.: Вид-во «Наука думка». 2008. Т. 1. 392 с.

109. Глушко А.Д., Таранець Б.В. Інституційне забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання: досвід ЄС для України. *Економіка відновлення міст* : зб. матеріалів Міжнар. урбаністич. форуму, 22–23 бер. 2023 р. К. : КНЕУ, 2023. С. 39–42.

110. Левчук О.В. Економічна безпека України в контексті глобалізаційних викликів. *Економіка і суспільство*. — 2017. — Вип. № 8. — С. 59—64.

111. Матвійчук І.О. Інституціоналізація управління економічною безпекою держави / І.О. Матвійчук // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. — 2012. — № 2. — С. 131—141.

112. Маслій О.А. Оцінювання впливу загроз на рівень економічної безпеки національної економіки : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Полтава, 2016.

113. Дослідження стану бізнесу в Україні за листопад 2023 року. Advanter Group. URL: <https://drive.google.com/file/d/1p-LZgG7FE2GYr5D0QZot7fX2rXikYURE/view>. (дата звернення 28.12.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Значення основних показників для визначення інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки ТОВ «Кернел-Трейд» за 2013-2022 роки

I складова - «Фінансова»	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Коеф. фінансової стійкості	0,38	0,35	0,18	0,16	0,13	0,39	0,38	0,33	0,24	0,30
Коефіцієнт заг.ліквідності	1,36	1,29	1,14	1,13	1,44	1,57	1,5	1,4	1,16	1,27
Коефіцієнт терм.ліквідності	0,69	0,70	0,62	0,96	1,18	1,02	0,77	0,79	0,47	0,94
Коефіцієнт абсол. ліквідності	0,01	0,03	0,02	0,03	0,04	0,01	0,014	0,034	0,073	0,071
Коефіцієнт загальної платоспроможності	1,17	1,10	1,10	1,07	1,38	2,13	2,10	2,31	1,32	1,42
Коеф. автономії	0,18	0,14	0,09	0,07	0,07	0,296	0,3	0,31	0,24	0,294
Коефіцієнт оборотності ОА	1,91	1,81	1,34	1,36	1,27	1,43	1,60	1,89	2,29	1,44
Коефіцієнт фінансування	0,20	0,20	0,09	0,09	0,06	0,09	0,08	0,02	0,0001	0,0005
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»										
Коефіцієнт плинності кадрів	0,08	0,06	0,05	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04
Фондоозброєність працівників	647,1	666,7	842,1	850,0	714,3	590,9	1000,0	1544,1	2112,1	2063,5
Індекс продуктивності праці	0,76	1,01	1,41	0,81	0,56	0,96	1,76	1,10	1,84	0,42
III складова - «Технічна»										
Коефіцієнт придатності ОЗ	0,53	0,35	0,36	0,17	0,58	0,64	0,82	0,81	0,72	0,67
Фондовіддача	2,78	2,76	3,08	2,67	2,55	3,36	1,86	1,44	2,81	1,11
Фондомісткість	0,36	0,36	0,33	0,38	0,39	0,30	0,54	0,70	0,36	0,90
Коефіцієнт зносу	0,47	0,65	0,64	0,83	0,42	0,36	0,18	0,19	0,28	0,33
IV складова - «Ринкова»										
Індекс приросту чистого доходу	1,05	1,28	1,61	1,37	1,14	0,95	1,11	1,31	1,27	0,79
Індекс реалізації продукції	1,27	1,07	1,49	0,86	0,58	1,01	1,84	1,14	1,92	0,43
Рентабельність продажів (чиста маржа)	0,05	-0,01	0,03	0,004	0,01	-0,012	0,007	0,024	-0,002	0,076
Рентабельність власного капіталу	0,44	-0,14	0,41	0,08	0,15	-0,2	0,036	0,159	-0,143	0,498
Рентабельність загальних активів	0,08	-0,02	0,04	0,01	0,01	0,027	0,055	0,093	-0,018	0,165

Додаток Б

Таблиця Б.1

Значення основних показників для визначення інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки АТ «Укргазвидобування» за 2013-2022 роки

I складова - «Фінансова»	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Коеф. фінансової стійкості	0,86	0,88	0,86	0,89	0,92	0,88	0,93	0,89	0,91	0,89
Коефіцієнт заг.ліквідності	0,79	0,17	1,12	2,09	4,27	1,33	1,53	1,13	0,62	0,51
Коефіцієнт терм.ліквідності	0,40	0,10	0,57	1,87	4,09	1,19	1,26	0,98	0,41	0,36
Коефіцієнт абсол. ліквідності	0,03	0,01	0,14	0,02	0,04	0,013	0,01	0,015	0,021	0,005
Коефіцієнт загальної платоспроможності	5,69	0,94	5,25	4,67	6,35	4,68	5,54	4,51	4,89	4,33
Коеф. автономії	0,83	0,81	0,81	0,79	0,82	0,79	0,82	0,78	0,8	0,77
Коефіцієнт оборотності ОА	2,43	1,75	3,86	2,52	1,89	3,56	5,34	3,35	8,24	5,93
Коефіцієнт фінансування	0,03	0,06	0,05	0,10	0,10	0,10	0,11	0,11	0,1145	0,1225
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»										
Коефіцієнт плинності кадрів	0,03	0,028	0,027	0,026	0,026	0,025	0,024	0,024	0,023	0,023
Фондоозброєність працівників	694,3	654,4	686,1	1550,2	2283,0	2462,7	2651,8	2330,6	3591,3	4693,1
Індекс продуктивності праці	0,89	2,11	0,99	0,99	1,31	0,74	0,83	1,11	2,96	1,22
III складова - «Технічна»										
Коефіцієнт придатності ОЗ	-1,30	-1,52	-1,59	0,88	0,99	0,87	0,96	0,71	1,00	0,98
Фондовіддача	0,38	0,43	0,96	0,87	0,81	0,84	0,75	0,57	0,54	0,38
Фондомісткість	2,61	2,31	1,04	1,15	1,23	1,19	1,33	1,75	1,84	2,65
Коефіцієнт зносу	2,30	2,52	2,59	0,12	0,01	0,13	0,04	0,29	0,003	0,02
IV складова - «Ринкова»										
Індекс приросту чистого доходу	1,01	1,09	2,24	2,50	1,36	1,05	1,00	0,72	1,58	0,96
Індекс реалізації продукції	0,77	2,17	1,02	1,02	1,35	0,76	0,85	1,13	3,03	1,25
Рентабельність продажів (чиста маржа)	0,0010	0,15	0,03	0,220	0,41	0,34	0,241	0,087	0,172	0,034
Рентабельність власного капіталу	0,0003	0,05	0,02	0,17	0,25	0,22	0,172	0,041	0,148	0,019
Рентабельність загальних активів	0,0003	0,04	0,02	0,13	0,20	0,193	0,131	0,037	0,079	0,011

Додаток В

Таблиця В.1

Значення основних показників для визначення інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки ТОВ «Метінвест-СМЦ» за 2013-2022 роки

I складова - «Фінансова»	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Коеф. фінансової стійкості	0,53	0,58	0,31	0,32	0,27	0,28	0,28	0,39	0,14	1,88
Коефіцієнт заг.ліквідності	1,97	2,16	1,44	1,42	1,31	1,33	1,342	1,598	1,114	1,119
Коефіцієнт терм.ліквідності	1,00	0,91	1,07	1,04	1,07	1,06	1,119	1,366	0,953	0,887
Коефіцієнт абсол. ліквідності	0,05	0,00	0,08	0,02	0,04	0,056	0,074	0,038	0,073	0,047
Коефіцієнт загальної платоспроможності	2,02	2,33	1,48	1,46	1,34	1,37	1,38	1,64	1,15	0,12
Коеф. автономії	0,51	0,57	0,31	0,31	0,27	0,265	0,275	0,391	0,13	0,181
Коефіцієнт оборотності ОА	4,86	3,68	2,36	2,32	2,86	3,76	2,94	2,54	4,01	2,32
Коефіцієнт фінансування	0,021 3	0,010 0	0,001 4	0,001 3	0,000 8	0,004 8	0,003 5	0,000 6	0,006 9	0,068 3
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»										
Коефіцієнт плинності кадрів	0,05	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Фондозброєність працівників	22,7	20,8	19,6	17,3	15,7	28,2	36,8	35,1	57,0	47,1
Індекс продуктивності праці	1,18	1,58	0,77	1,46	0,83	1,07	0,72	1,49	1,20	1,48
III складова - «Технічна»										
Коефіцієнт придатності ОЗ	0,61	0,46	0,26	-0,09	-0,43	0,24	0,31	0,20	0,36	0,18
Фондовіддача	4,25	7,33	6,69	11,82	11,22	6,08	3,42	4,96	4,12	6,46
Фондомісткість	0,24	0,14	0,15	0,08	0,09	0,16	0,29	0,20	0,24	0,15
Коефіцієнт зносу	0,39	0,54	0,74	1,09	1,43	0,76	0,69	0,80	0,64	0,82
IV складова - «Ринкова»										
Індекс приросту чистого доходу	1,25	1,03	1,21	1,44	1,72	1,47	0,90	0,99	1,88	0,58
Індекс реалізації продукції	1,20	1,62	0,79	1,49	0,85	1,09	0,74	1,52	1,22	1,51
Рентабельність продажів (чиста маржа)	0,04	0,05	0,01	0,037	0,06	0,048	0,016	0,061	0,06	0,022
Рентабельність власного капіталу	0,38	0,32	0,05	0,26	0,60	0,764	0,202	0,627	0,706	0,384
Рентабельність загальних активів	0,19	0,18	0,02	0,08	0,16	0,175	0,046	0,151	0,229	0,05

Додаток Г

Таблиця Г.1

Значення основних показників для визначення інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки ДП НАЕК «Енергоатом» за 2013-2022 роки

I складова - «Фінансова»	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Коеф. фінансової стійкості	0,95	0,91	0,90	0,90	0,87	0,86	0,85	0,82	0,83	0,70
Коефіцієнт заг.ліквідності	1,93	1,27	1,54	1,74	1,61	1,174	1,027	1,039	1,13	0,788
Коефіцієнт терм.ліквідності	1,15	0,81	0,91	1,09	0,92	0,271	0,138	0,407	0,439	0,443
Коефіцієнт абсол. ліквідності	0,04	0,02	0,00	0,01	0,02	0,061	0,006	0,022	0,122	0,019
Коефіцієнт загальної платоспроможності	5,52	4,46	4,33	4,41	4,05	2,52	2,58	2,09	2,28	1,97
Коеф. автономії	0,82	0,78	0,77	0,77	0,75	0,604	0,613	0,523	0,561	0,493
Коефіцієнт оборотності ОА	0,91	1,01	1,09	0,96	0,90	1,22	1,48	1,06	1,84	2,36
Коефіцієнт фінансування	0,13	0,14	0,13	0,12	0,12	0,25	0,24	0,30	0,2699	0,2117
II складова – «Інтелектуальна та кадрова»										
Коефіцієнт плинності кадрів	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Фондоозброєність працівників	7372,0	7047,6	6775,6	6585,9	6484,5	6903,8	7099,2	7132,4	7195,6	7003,6
Індекс продуктивності праці	1,43	1,08	0,73	3,31	1,16	1,28	1,43	0,88	1,84	1,14
III складова - «Технічна»										
Коефіцієнт придатності основних засобів	-0,65	-0,76	-0,88	-0,99	-1,09	-1,09	-1,14	-1,20	-1,22	-1,32
Фондовіддача	0,0003	0,0003	0,0002	0,0008	0,0009	0,0011	0,0016	0,0014	0,0026	0,0030
Фондомісткість	10,29	7,69	5,01	4,42	4,05	3,69	3,33	3,55	1,98	1,21
Коефіцієнт зносу	1,65	1,76	1,88	1,99	2,09	2,09	2,14	2,20	2,22	2,32
IV складова - «Ринкова»										
Індекс приросту чистого доходу	1,23	1,29	1,48	1,09	1,07	1,15	1,11	0,93	1,82	1,61
Індекс реалізації продукції	1,44	1,09	0,73	3,33	1,17	1,29	1,44	0,89	1,86	1,15
Рентабельність продажів (чиста маржа)	-0,24	-0,29	0,04	0,005	-0,04	0,105	0,077	-0,106	0,071	-0,092
Рентабельність власного капіталу	-0,02	-0,04	0,01	0,00	-0,01	0,036	0,029	-0,036	0,049	-0,096
Рентабельність загальних активів	-0,02	-0,03	0,01	0,00	-0,01	0,022	0,017	-0,021	0,025	-0,051

Додаток Д

Таблиця Д.1

Значення основних показників для визначення інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки ТОВ «АТБ-маркет» за 2013-2022 роки

I складова - «Фінансова»	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Коеф. фінансової стійкості	0,11	0,11	0,13	0,08	0,18	0,05	0,18	0,33	0,34	0,34
Коефіцієнт заг.ліквідності	0,91	0,76	0,96	0,93	1,09	0,924	0,786	0,613	0,57	0,66
Коефіцієнт терм.ліквідності	0,52	0,45	0,54	0,55	0,72	0,603	0,531	0,343	0,292	0,344
Коефіцієнт абсол. ліквідності	0,17	0,24	0,30	0,22	0,30	0,181	0,183	0,147	0,229	0,309
Коефіцієнт загальної платоспроможності	1,11	0,95	1,13	1,06	1,19	0,99	1,08	1,06	1,12	1,14
Коеф. автономії	0,11	0,10	0,12	0,07	0,18	0,041	0,073	0,053	0,107	0,121
Коефіцієнт оборотності ОА	6,71	8,33	7,04	6,13	5,87	5,96	6,77	8,49	9,33	8,25
Коефіцієнт фінансування	0,00	0,01	0,00	0,01	0,01	0,01	0,10	0,28	0,2329	0,2156
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»										
Коефіцієнт плинності кадрів	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03	-0,05
Фондоозброєність працівників	12,0	13,4	12,9	14,6	14,6	19,9	85,9	205,7	250,0	230,4
Індекс продуктивності праці	1,15	0,85	1,47	1,30	1,15	1,29	0,98	1,22	1,17	1,17
III складова - «Технічна»										
Коефіцієнт придатності основних засобів	-0,03	-0,57	-0,82	-0,60	-0,25	0,06	-0,01	0,39	0,36	0,06
Фондовіддача	2,66	3,06	4,51	4,13	3,08	2,91	0,67	0,34	0,32	0,41
Фондомісткість	0,38	0,33	0,22	0,24	0,32	0,34	1,50	2,94	3,11	2,44
Коефіцієнт зносу	1,03	1,57	1,82	1,60	1,25	0,94	1,01	0,61	0,64	0,94
IV складова - «Ринкова»										
Індекс приросту чистого доходу	1,21	1,15	1,19	1,25	1,37	1,29	1,22	1,18	1,20	1,00
Індекс реалізації продукції	1,21	0,88	1,53	1,35	1,19	1,34	1,01	1,27	1,21	1,11
Рентабельність продажів (чиста маржа)	0,01	-0,01	0,06	0,035	0,04	0,032	0,042	0,047	0,056	0,017
Рентабельність власного капіталу	0,44	-0,57	3,04	2,74	1,09	4,18	2,50	3,32	4,37	0,6
Рентабельність загальних активів	0,05	-0,06	0,37	0,19	0,19	0,186	0,185	0,162	0,196	0,061

Додаток Е

Таблиця Е.1

Значення основних показників для визначення інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки ТОВ «Нова Пошта» за 2013-2022 роки

I складова - «Фінансова»	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Коеф. фінансової стійкості	0,46	0,49	0,26	0,25	0,38	0,42	0,46	0,52	0,62	0,65
Коефіцієнт заг.ліквідності	1,69	1,50	0,92	0,55	0,76	1,08	0,808	0,782	1,01	0,63
Коефіцієнт терм.ліквідності	1,56	1,39	0,87	0,51	0,71	1,014	0,774	0,727	0,969	0,553
Коефіцієнт абсол. ліквідності	0,24	0,14	0,06	0,02	0,06	0,119	0,325	0,264	0,162	0,124
Коефіцієнт загальної платоспроможності	2,00	1,84	1,27	0,79	0,86	1,25	1,30	1,43	1,50	1,71
Коеф. автономії	0,46	0,48	0,23	0,15	0,12	0,181	0,246	0,3	0,332	0,414
Коефіцієнт оборотності ОА	5,67	5,83	4,78	5,97	6,08	5,25	5,87	6,22	4,01	6,89
Коефіцієнт фінансування	0,01	0,01	0,03	0,10	0,27	0,24	0,21	0,22	0,2887	0,2404
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»										
Коефіцієнт плинності кадрів	0,05	0,07	0,06	0,06	0,05	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04
Фондоозброєність працівників	1,4	3,2	9,9	17,7	28,5	47,6	109,4	164,9	285,7	405,2
Індекс продуктивності праці	1,03	1,05	1,05	1,04	1,03	1,03	1,03	1,02	1,02	1,02
III складова - «Технічна»										
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,83	0,79	-0,28	0,06	0,81	0,77	0,55	0,45	0,64	0,51
Фондовіддача	3,86	4,24	17,60	14,84	5,64	6,77	6,14	5,04	3,37	3,46
Фондомісткість	0,26	0,24	0,06	0,07	0,18	0,15	0,16	0,20	0,30	0,29
Коефіцієнт зносу	0,17	0,21	1,28	0,94	0,19	0,23	0,45	0,55	0,36	0,49
IV складова - «Ринкова»										
Індекс приросту чистого доходу	1,47	1,65	1,57	2,09	1,72	1,33	1,29	1,25	1,23	1,14
Індекс реалізації продукції	1,09	1,13	1,11	1,10	1,09	1,08	1,08	1,07	1,07	1,06
Рентабельність продажів (чиста маржа)	0,16	0,13	-0,0001	-0,050	0,05	0,054	0,058	0,059	0,125	0,09
Рентабельність власного капіталу	1,71	1,24	-0,0011	-1,28	1,95	2,636	1,603	0,78	1,189	0,476
Рентабельність загальних активів	0,78	0,60	-0,00024	-0,19	0,23	0,181	0,151	0,136	0,192	0,136

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Значення основних показників для визначення інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за 2013-2022 роки

I складова - «Фінансова»	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Коеф. фінансової стійкості	0,81	0,66	0,63	0,70	0,80	0,68	0,67	0,68	0,79	0,77
Коефіцієнт заг.ліквідності	1,17	0,77	0,66	1,08	2,05	0,823	0,232	0,259	0,476	0,886
Коефіцієнт терм.ліквідності	1,03	0,75	0,65	1,07	2,03	0,815	0,224	0,253	0,47	0,879
Коефіцієнт абсол. ліквідності	0,28	0,40	0,26	0,64	1,23	0,668	0,109	0,142	0,267	0,485
Коефіцієнт загальної платоспроможності	4,96	2,64	2,64	3,21	4,62	3,06	2,24	1,73	1,72	2,13
Коеф. автономії	0,81	0,63	0,62	0,69	0,79	0,673	0,56	0,423	0,418	0,531
Коефіцієнт оборотності ОА	4,85	3,61	3,49	2,77	1,90	2,94	11,15	11,26	9,38	3,61
Коефіцієнт фінансування	0,00	0,03	0,01	0,01	0,01	0,01	0,11	0,26	0,3675	0,2362
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»										
Коефіцієнт плинності кадрів	0,05	0,06	0,06	0,06	0,05	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04
Фондоозброєність працівників	511,5	537,6	666,7	571,4	581,1	790,6	914,6	960,9	988,7	1165,5
Індекс продуктивності праці	0,99	0,67	0,84	0,54	1,34	0,62	1,79	0,32	0,54	2,23
III складова - «Технічна»										
Коефіцієнт придатності основних засобів	-0,05	-0,31	-0,24	-1,16	-0,75	-0,67	-0,26	-0,24	-0,12	0,05
Фондовіддача	0,0039	0,0029	0,0023	0,0015	0,0018	0,0010	0,0013	0,0004	0,0002	0,0003
Фондомісткість	0,49	0,48	0,47	0,39	0,42	0,43	0,54	0,55	0,57	0,66
Коефіцієнт зносу	1,05	1,31	1,24	2,16	1,75	1,67	1,26	1,24	1,12	0,95
IV складова - «Ринкова»										
Індекс приросту чистого доходу	1,10	0,99	1,15	1,05	1,08	1,12	1,17	1,12	1,14	1,08
Індекс реалізації продукції	1,04	0,72	0,89	0,58	1,41	0,65	1,88	0,33	0,57	2,33
Рентабельність продажів (чиста маржа)	0,29	0,17	0,17	0,196	0,36	0,357	0,403	0,415	0,394	0,311
Рентабельність власного капіталу	0,41	0,26	0,23	0,25	0,36	0,397	0,537	0,759	0,986	0,77
Рентабельність загальних активів	0,33	0,16	0,14	0,18	0,28	0,274	0,367	0,384	0,378	0,231

Додаток З

Таблиця 3.1

Значення основних показників для визначення інтегральної оцінки фінансово-економічної безпеки ДП КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля за 2013-2022 роки

I складова - «Фінансова»	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Коеф. фінансової стійкості	0,86	1,06	0,95	0,17	0,18	0,27	0,55	0,52	0,50	0,33
Коефіцієнт заг.ліквідності	3,58	1,84	1,72	1,16	1,16	1,259	1,3	1,306	1,304	1,154
Коефіцієнт терм.ліквідності	3,02	1,45	1,37	0,85	0,77	0,723	0,725	0,689	0,582	0,655
Коефіцієнт абсол. ліквідності	0,56	0,44	0,65	0,45	0,37	0,234	0,157	0,089	0,136	0,138
Коефіцієнт загальної платоспроможності	0,98	0,71	0,72	1,18	1,19	1,34	2,15	2,09	1,99	1,50
Коеф. автономії	0,11	0,19	0,12	0,17	0,18	0,262	0,537	0,521	0,496	0,334
Коефіцієнт оборотності ОА	0,16	0,18	0,15	0,27	0,30	0,68	0,62	0,29	0,19	0,17
Коефіцієнт фінансування	0,75	0,87	0,83	0,00071	0,00001	0,00002	0,00020	0,00164	0,0010	0,0009
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»										
Коефіцієнт плинності кадрів	0,02	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	-0,02
Фондоозброєність працівників	8,1	11,2	11,2	11,3	12,8	18,5	133,7	123,6	116,1	118,4
Індекс продуктивності праці	1,17	1,37	1,47	1,11	1,22	0,68	0,94	1,03	1,29	1,37
III складова - «Технічна»										
Коефіцієнт придатності основних засобів	-1,38	-0,67	-0,86	-0,82	-1,00	-0,71	-2,77	-2,96	-3,13	-3,12
Фондовіддача	10,48	9,69	14,43	14,55	18,18	10,00	0,61	0,67	0,92	1,23
Фондомісткість	0,10	0,10	0,07	0,07	0,06	0,10	1,63	1,48	1,09	0,82
Коефіцієнт зносу	2,38	1,67	1,86	1,82	2,00	1,71	3,77	3,96	4,13	4,12
IV складова - «Ринкова»										
Індекс приросту чистого доходу	1,12	1,20	1,31	1,55	1,18	1,35	0,78	0,49	0,73	1,53
Індекс реалізації продукції	1,19	1,41	1,51	1,14	1,25	0,70	0,96	1,05	1,32	1,35
Рентабельність продажів (чиста маржа)	0,03	-2,26	-1,09	2,529	0,16	0,007	0,011	0,011	0,002	0,01
Рентабельність власного капіталу	0,04	-2,16	-1,30	3,91	0,27	0,017	0,007	0,004	0,001	0,01
Рентабельність загальних активів	0,005	-0,40	-0,16	0,66	0,05	0,004	0,004	0,002	0,01	0,001

Додаток К

Прогноз бізнесу щодо ситуації в Україні

Ваш прогноз розвитку ситуації в Україні, який ви розглядаєте як базовий?

Рис. К.1. Прогноз бізнесу щодо ситуації в Україні

*Джерело [113]

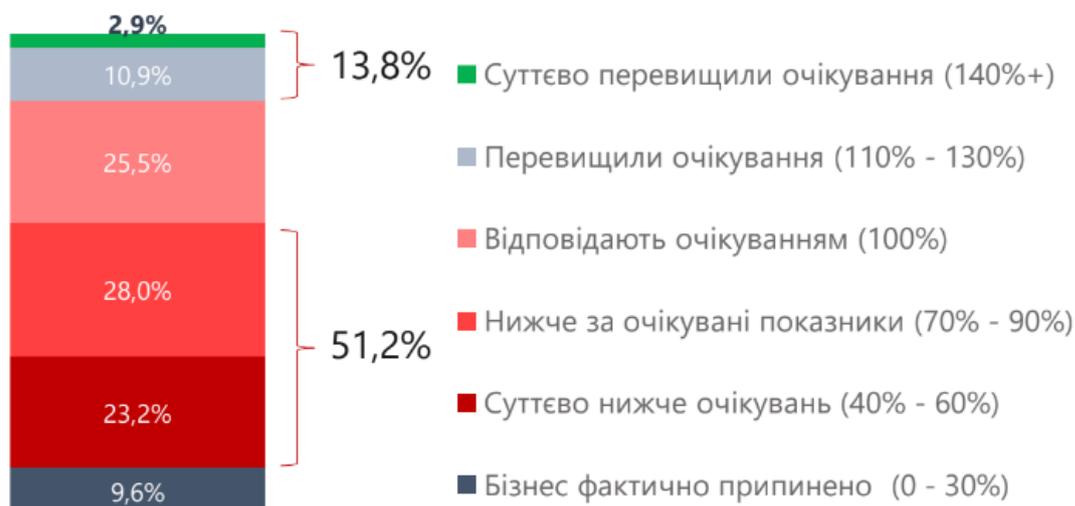

Рис. К.2. Результати бізнесу за 10 місяців 2023 року. Результати роботи (обороту) бізнесу за 10 місяців 2023 року у відповідності до ваших планів

*Джерело [113]

Додаток Л

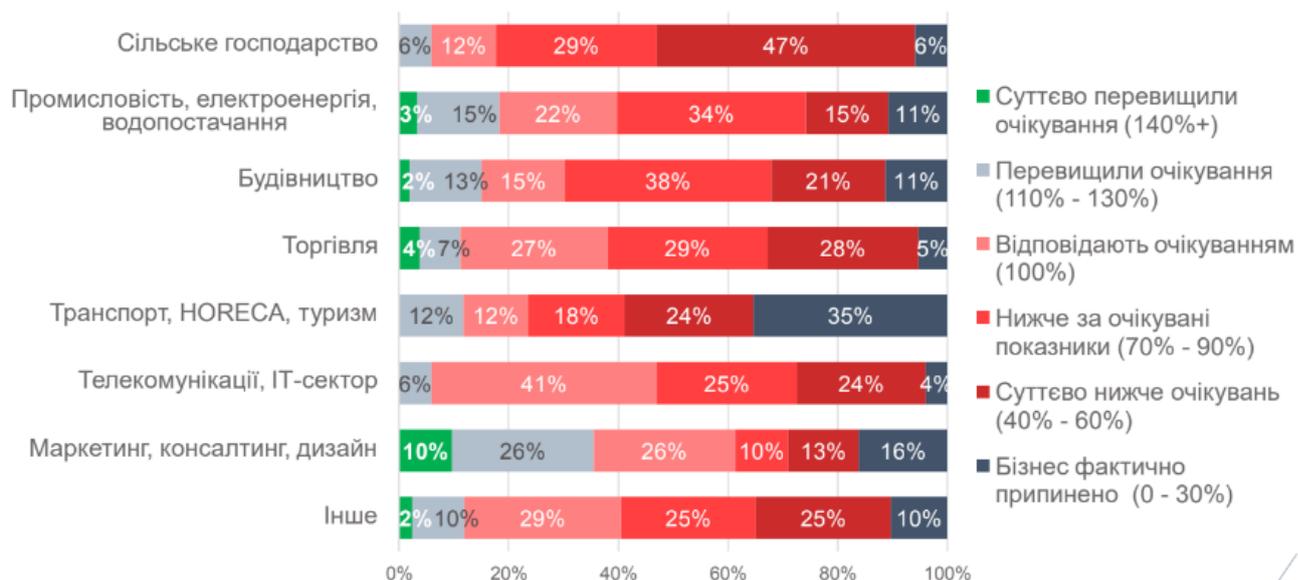

Рис. Л.1. Результати бізнесу за 10 місяців 2023 року. Індустріальний розріз

*Джерело [113]

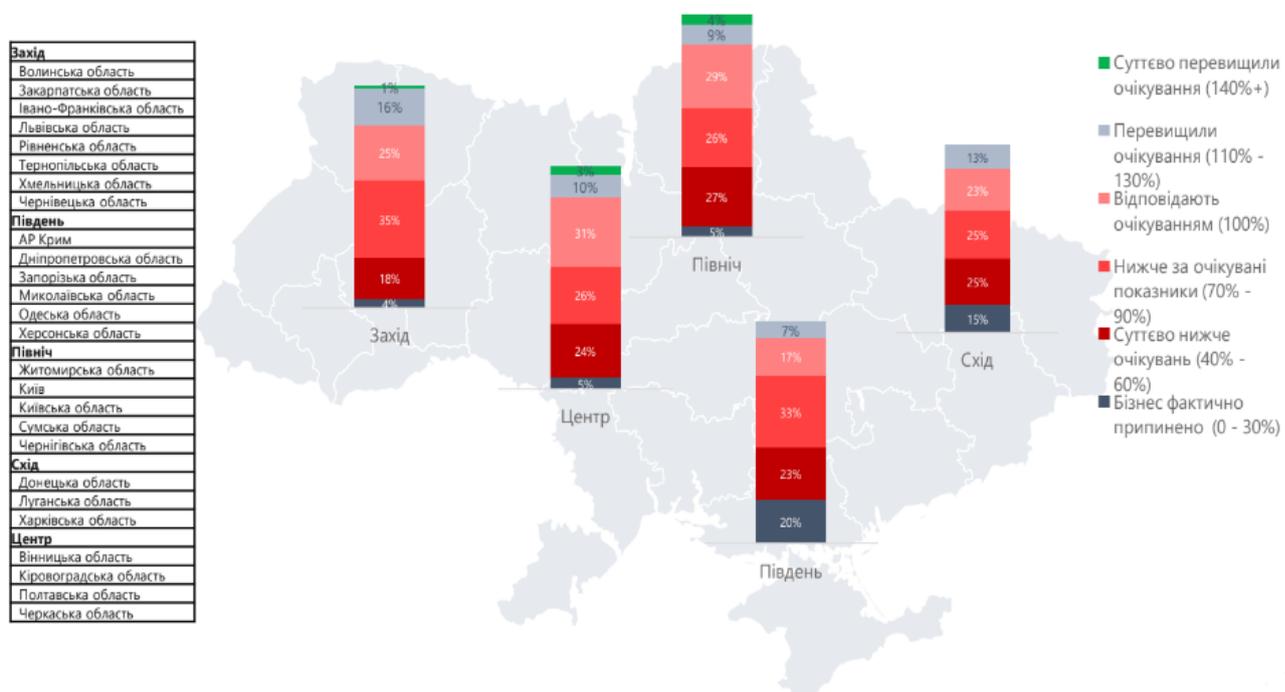

Рис. Л.1. Результати бізнесу за 10 місяців 2023 року. Регіональний розріз

*Джерело [113]

Додаток М

Рис. М.1. Проблеми бізнесу. Що заважає Вам зараз відновлювати і розвивати бізнес? (до 7 ключових перепон)

*Джерело [113]

Рис. М.2. Проблеми бізнесу. З якими проблемами у взаємовідносинах з органами влади ваш бізнес стикався за останні 2 місяці? (Позначте всі варіанти, з якими стикалися)

*Джерело [113]

Додаток Н

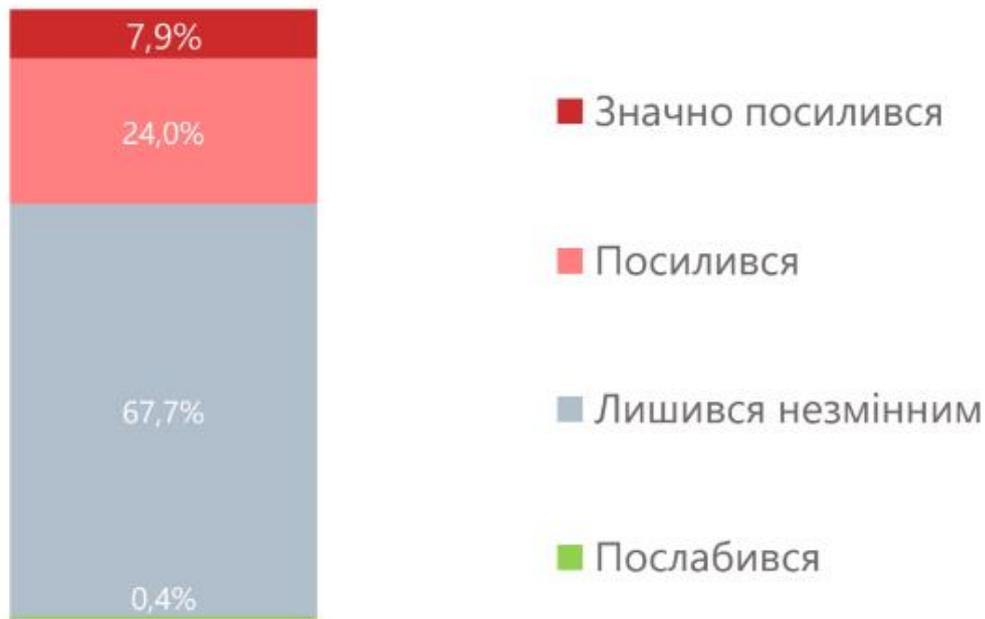

Рис. Н.1. Перепони з боку державних органів. Чи посилився протягом останнього місяця тиск на вашу компанію з боку регулюючих органів

*Джерело [113]

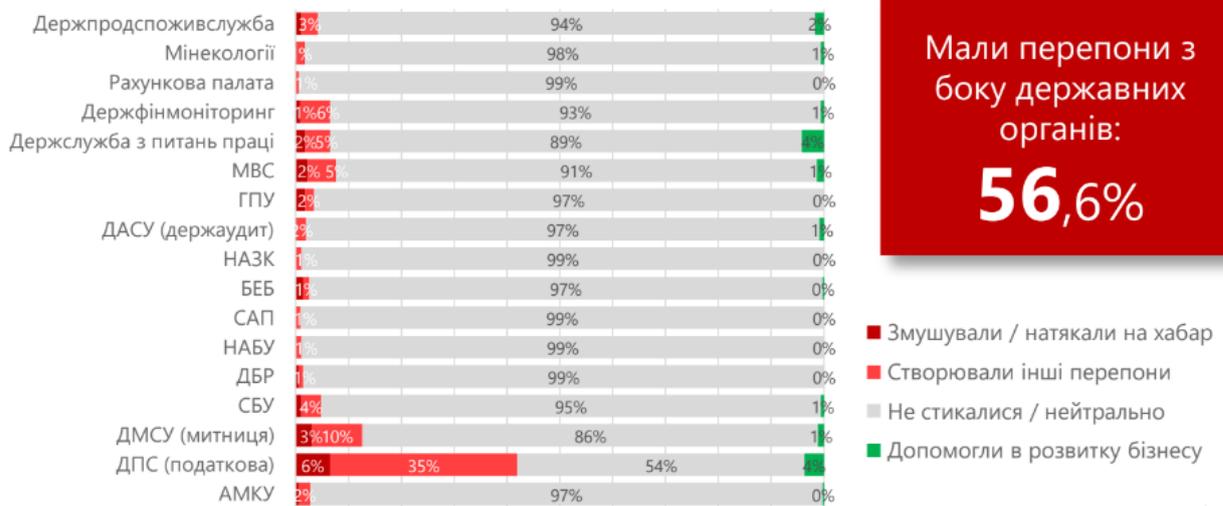

Рис. Н.2. Перепони з боку державних органів. Які державні органи створювали перепони чи допомогли в роботі Вашого бізнесу за останні 3 місяці?

*Джерело [113]

Додаток П

Рис. П.1. Задачі для влади. Які з зазначених задач є найважливішими для вирішення і впровадження економічним блоком влади (ТОП-5)

*Джерело [113]

Рис. П.2. Індекс активності бізнесу

*Джерело [113]